Fatiha ve Hucurât Surelerinin Meal ve Tefsiri

LÜTFİ DOĞAN

DİB YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/845
İlmi Eserler/137

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü
Yunus AKKAYA

Baskı Takip
İsmail DERİN

Grafik
Emre YILDIZ

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 24.02.2010/19

Baskı
Sarıyıldız Ofset Matb. Amb. Kağ. Paz. San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0312 395 99 94

2. Baskı, Ankara 2017

2017-06-Y-0003-845
ISBN: 978-975-19-6778-7
Sertifika No: 12931

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: 0312 295 72 93-94
Faks: 0312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

Fatiha ve Hucurât Surelerinin Meal ve Tefsiri

Lütfi DOĞAN

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

Bismillahirrahmanirrahim.

El-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn. Ve's-salâtü Ve's-selâmü alâ resûlinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbih. Ve men tebiahû bi ihsânin ilâ yevmiddîn.

Her türlü övgü âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. Salâtü selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'e, onun ehli beytine ve ashabına ve bir de büyük hesap gününe kadar iyiliklerle onlara tâbi olanların üzerine olsun. Amin.

Yaratılmışlar arasında insanın değeri ve mevkii çok büyük ve çok yüksektir. Çünkü yüce Yaratıcı insanı böyle seçkin bir varlık olarak yaratmış ve insana sınırsız nimetler bahşetmiştir. Allah Teâlâ, insana akl-ı selim vermiş; ilim, irfan, tefekkür ve benzeri üstün yetenekler ile onu mücehhez kılmıştır. Arz üzerindeki bütün varlıklar arasında geçmişi, şimdiki zamanı ve geleceği düşünüp değerlendirebilen yegâne varlık insandır. Çünkü insan ahsen-i takvîm üzere, en güzel bir biçimde yaratılmıştır. O, iyi ile iyi olmayanı, doğru ile yanlış olanı birbirinden ayırt eden, istikametin, yani öz ve söz doğruluğunun en büyük erdem olduğunu gereği gibi kavrayan ve değerlendirebilen bir varlıktır. Allah Teâlâ, keremiyle bu üstün meziyet ve yetenekleri insana vermiş ve onu çok şerefli görevlerle yükümlü kılmıştır. İnsan kendi değerini ve sorumluluklarını bildiği, ciddiyet ve içtenlikle görevlerini yerine getirdiği takdirde sonsuz mutluluklar ile taltif edileceği Cenab-ı Hak tarafından kendisine müjdelenmiştir. İnsanın bu gerçeği bilip yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmesi için Allah Teâlâ insanlara kendi içlerinden elçiler yani peygamberler göndermiş ve bu kutlu elçilere kitaplar indirmiştir. Bu kutlu elçilerin

sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.s)'dir. Hz. Muhammed (s.a.s) Hatemü'l-Enbiya'dır. O bütün âlemlere rahmet olmak üzere gönderilmiştir. İlahî kitapların sonuncusu olan Kur'an-ı Kerim ebedi bir mucize olarak Peygamber Efendimize verilmiştir. Kur'an-ı Kerim Resul-i Ekrem Efendimizin en büyük mucizesidir. Ve bütün insanlığa Cenab-ı Hak'kın bir ihsanıdır. Çünkü Kur'an bütün insanlığa, özellikle bütün müminlere değişmez gerçekleri; hak, adalet, doğruluk, güven, dünya ve ahiret için ebedi mutluluk yolunu gösteren ilahî bir nur, asla sönmeyen bir ışıktır. Kur'an akl-ı selim sahibi insanlara manevi bir gıda, muzdarip gönüllere ilahî bir şifadır.

Kur'an'ı okumak ibadet olduğu gibi okuduğunu anlamak ve anlamaya çalışmak da hem ilim, hem zikir ve hem de en güzel ibadettir. Çünkü Kur'an Allah kelamıdır. Bunun içindir ki Resul-i Ekrem (s.a.s) Efendimiz "Sizin en hayırlınız Kur'an-ı Kerim'i öğreneniniz ve onu öğreteninizdir"[1] buyurmuşlardır.

İşte bu husus ve benzeri düşüncelere binaen değerli okuyucularımıza Fatiha ve Hucurât surelerinin meal ve açıklamalarını hazırlamış bulunuyorum.

Cenab-ı Hak'tan cümlemize tevfikini refik buyurmasını en hâlisane duygularımla niyaz eylerim.

Tevfik ve başarı Allah'tandır.

Lütfi DOĞAN

---

1 Buharî, "Fezâilü'l-Kur'an", 21; Tirmizî, "Fezâilü'l-Kur'an", 15.

KISALTMALAR

(b.): Bin (oğlu)

(bk.): Bakınız.

(c.c.): "Celle celalühu": Allah'ın şanı ve kudreti pek yücedir.

(r.a.): "Radiyallahu anhü": Allah ondan (adı geçen kişiden) razı olsun.

(s.a.s.): "Sallallahu aleyhi ve sellem" Allah'ın (c.c.) salât ve selamı O'nun üzerine olsun.

FATİHA SURESİNİN MEAL VE TEFSİRİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٤﴾ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

1. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

2. Hamd, (her türlü övgü) âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

3. O Rahmandır, (Rahmeti bütün varlıkları kuşatandır). Rahim'dir.(çok rahmet edendir).

4. Din (hesap ve ceza) gününün sahibidir.

5. (Ey Rabbimiz! Biz) ancak Sana kulluk ederiz ve yalnız Senden yardım dileriz.

6. Bizi doğru yola eriştir.

7. Nimete erdirdiğin (peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve salihlerin) yoluna; gazaba uğrayanların, ya da dalalette olanların (sapıtanların) yoluna değil. Âmîn.

Surede Geçen Kelimelerin Sözlük Anlamları

اَلْحَمْدُ : "Hamd" kelimesinin anlamı övmektir; övgü, tazîm ve sevgi ile övmek; ihtiyarî olarak iyilikleri ve güzelliği ile övmek; iyiliklerini saygı ve sevgi ile tazimle anmak.

Hamd kelimesi şükür kelimesinden daha genel mana ifade eder; şükür sadece nimete karşılık yapılır. Hamd ise nimet olsun, olmasın övgüye layık olduğu için yapılan övgüdür.

"Allah" kelimesi lafza-ı celaldir.

أَللّٰهُ : Allah" kelimesi, bütün varlıkları yaratan ve yaşatan yüce zatın özel adıdır. Bu ism-i celil sadece O'na mahsustur. Bu yüce isim Allah'tan başkasına verilmemiştir ve verilemez. O, sadece Hak ma'bud olan Allah-u Tealâ'nın özel adıdır. "Allah" kemal sıfatlarıyla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh olan yüce zatın özel adıdır.

رَبِّ : "Rabb" kelimesinin bir çok anlamı vardır. Onlardan bazıları şunlardır: "Rabb" sahip, malik, ma'bud, sabit (daima var olan), ıslah eden, iyileştiren, her şeyi düzenleyen, terbiye eden, büyütüp besleyen...dir.

اَلرَّحْمٰنِ : "Rahman", rahmet kökündendir; rahmeti her şeyi kuşatan, bütün varlıkların rızkını veren yüce zat.

اَلرَّحِيمِ : "Rahîm", rahmeti daim olan; ahirette bütün müminlere sonsuz rahmet ve ihsanda bulunan yüce zatın adı.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ : "Maliki yevmid'dîn", hesap ve ceza gününün sahibi ve maliki olan yüce zat.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

كَمَا تَدِينُ تُدَانُ

"Ne yaparsan, onun karşılığını bulursun."[1]

Din günü büyük bir hesap günü demektir.

نَعْبُدُ : "Na'büdü", ibadet masdarındandır; "biz ibadet ederiz" anlamındadır.

1 Buhârî, *"Tefsiru'l-Kur'an"*, 1.

İbadet ise: Nefsin arzularının hilafına olarak Allah Teâlâ'ya tazîm ile kulluk etmektir.

نَسْتَعِينُ : “Nesteîn”, istiane masdarındandır; “biz yardım isteriz” anlamındadır.

اِهْدِنَا : “İhdina”, lütuf ile yol göstermek; maksat ve hedefe eriştirmek anlamındadır. Buradaki anlamı ise: “Ya Rabb, bizi lütfunla maksadımıza ulaştır” demektir.

الصِّرَاطَ : “Sırat”, yol demektir. “İbtil’a” (yutmak) manasına olan “istirat” kökündendir. Yol, yürüyen insanı adeta yutuyor ve gitmek istediği mekâna, maksada kavuşturuyor. Benzer anlamdan dolayı bu kelime kullanılmıştır.

الْمُسْتَقِيمَ : “Müstakîm”, “dosdoğru olan; eğriliği ve sapması bulunmayan”

Mana olarak “sırat-i müstakim” ise asla eğriliği bulunmayan dosdoğru yol demektir.

الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ : “Mağdubi aleyhim”, gazaba uğramış olan kimseler, demektir.

الضَّالِّينَ : “Ed-dâllîn” sapıklıkta olanlar, sapıtanlar.

آمِينْ : “Âmîn” kelimesi Kur’an’dan değildir; özet bir duadır; dua ve isteklerimizi kabul buyur, anlamındadır.

Fatiha Suresi’nin Nüzûlü

Fatiha Suresi, Mekke-i Mükerreme’de nazil olmuştur; Mekkî surelerdendir; tefsir bilginleri içerisinde Medine döneminde nazil olduğunu söyleyenler de vardır.

Bir kısım tefsir âlimleri de: “Fatiha Suresi iki kere nazil oldu”, demişlerdir.

Birincisi Mekke'de ve beş vakit namaz farz kılındığında; ikincisi ise Medine-i Münevvere'de kıble Kâbe'ye tahvil buyrulduğu zaman nazil oldu. Bundan dolayıdır ki Fatiha-i Şerife "seb'ü'l mesani"dir, yani tekrarlanan yedi ayettir. Sahih olan ise birinci açıklamadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعاً مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ

"Resulüm! Gerçek şudur ki biz sana tekrarlanan yedi ayet (Fatiha) ve Yüce Kur'an'ı verdik"[2] buyurulmuştur. Fatiha-i Şerife'ye işaret eden: "Hicr Suresi" de Mekke döneminde nazil olmuştur. Bunda tefsir âlimlerinin ittifakı vardır.

İkinci olarak, namaz ibadeti Mekke döneminde farz kılınmıştır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: *"Namaz ancak Fatiha ile tamam olur"*[3] buyurmuşlardır.

Kaldı ki nerede ve ne zaman namaz kılınmış ise o namaz Fatiha-i Şerif ile kılınmıştır. Kur'an okumayı bilenler için Fatiha'dan başka bir sure ile namaz kılındığı hususunda hiçbir bilgi mevcut değildir.

Fatiha Suresi ilk nazil olan surelerdendir. Ve bu sureye Fatiha adı verilmiştir. Fatiha demek, bir şeyin başlangıcı, ilki demektir. Kur'an-ı Kerim de bu sure ile başlamaktadır. Mushaflarda bu şekilde yazılmaktadır. Bir bakıma Fatiha Suresi Kur'an-ı Kerim'in anahtarıdır.

Kur'an-ı Kerim'in tamamı yüz on dört suredir. Kur'an-ı Kerim surelerinin tertibi itibarı ile de Fatiha Suresi birinci suredir.

Fatiha Suresi'nin Tefsiri

Surede Allah-ü Teâlâ biz insanlara kendisine nasıl hamd edeceğimizi, O'na nasıl senada (övgüde) bulunacağımızı öğretmiştir. Onun için birinci ayet-i kerimede:

---

2 Hicr, 15/87.
3 Buhârî, *"Ezân"*, 95; Müslim, *"Salat"*, 48.

"Her türlü övgü âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur" buyurulmuştur.

Bu itibarla Allah bizlere adeta şöyle seslenmektedir:

"Ey kullarım! Bana şükretmek ve beni sena edip övmek istediğinizde size olan ihsanımı ve nimetlerimi hatırlayın.

Ey kullarım! Ben azamet sahibiyim; her türlü büyüklük benimdir. Mevcudatı yoktan var eden, yaratan ancak benim; ben insanların, cinlerin ve meleklerin sahibiyim. Göklerin ve yerin ve bunların arasında olanların Rabbiyim."

Evet, her türlü övgü ve şükür âlemlerin Rabbi olan Allah'adır; O'ndan başkasına değildir.

Allah Rahmandır, Rahimdir. O'nun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. O'nun lütfu bütün yaratılmışları kapsamıştır. O, kullarını yaratmış ve hem de her birinin rızkını vermiştir. O'nun lütfu bütün kullarınadır.

O, bütün insanlara doğru yolu göstermiş onların iki cihan mutluluğuna erişmelerini sağlayan hidayet yolunu bildirmiştir.

O, Yüce Allah'tır, âlemlerin Rabbidir. Rahmeti büyüktür, engindir, her şeyi kuşatmıştır. O'nun iyilik ve ihsanı daimîdir. O, her türlü noksanlıklardan münezzehtir; hesap gününün sahibidir. İyi insanlara mükâfat, asilere ceza verecek O'dur. Büyük hesap gününde bütün tasarruf O'na aittir. O, mülkün sahibidir; mülkünde dilediği gibi tasarruf eder.

O hesap günü öyle bir gündür ki hiçbir insan, ne kendisi ve ne de başkası için hiçbir şeye malik değildir. O gün bütün emir Allah'a aittir.

Ey Rabbimiz! Biz kulların sadece sana ibadet ederiz ve yardımı ancak senden isteriz. Senden başkasına kulluk etmeyiz; sadece Sana boyun eğeriz; ancak senden korkarız.

Ey Rabbimiz! Sana itaat edecek ve senin rızanı kazanabileceğimiz gücü ancak senden talep ederiz. Çünkü her türlü tazîm ve saygıya layık olan ancak sensin. Senden başka hiçbir kimse bize yardım etmeye muktedir değildir.

Ya Rabb! Bize doğru olan yolu göster ve o yola bizi ilet. Ya Rabb! Senin hak yolun olan bu doğru yolda bizleri sabit ve daim kıl. O yol nebilerinin ve resullerinin yoludur. Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'i de, bizi o yola davet etmesi ve iletmesi için gönderdin ve O'na:

"Resulüm! Gerçek şudur ki Sen doğru olan yola hidayet edersin"... buyurdun.

Ya Rabb! O'nun getirdiği ve bildirdiği İslam yolunda bizleri sabit ve daim kıl.

Ya Rabb! Bizi mukarrebûn (sana manen en yakın) olan kimselerin yoluna gidenlerden eylemeni senden dileriz. O yol, kendilerine nimetler ihsan ettiğin kimselerin yoludur.

O yol ki kereminle o yolu peygamberlere, sıddıklara, şehitlere ve salihlere ihsan buyurdun. Bizleri onların yoluna eriştirmeni senden dileriz.

Ya Rabb! Bizi gazaba uğramışların ve sapıklıkta kalanların yollarına sapmaktan koru. Çünkü onlar Senin gösterdiğin doğru yoldan sapmışlardır. Böylece gazaba uğramayı da ebedî hüsranda kalmayı da hak etmişlerdir.

Dualarımızı kabul buyur, ya Rabb!

Fatiha Suresi'nin Fazileti ile İlgili Hadis-i Şerifler

1. Ebu Said b. Mualla şöyle demiştir: "Ben mescitte namaz kılıyordum, Resulullah (s.a.s.) beni çağırdı. -Ben namazda olduğum- için Resulullah'a cevap veremedim. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle dedi:

Allah Teâlâ: *"Ey iman edenler! Allah ve Resulü sizi çağırdığında siz cevap veriniz, buyurmadı mı?"*[4] Sonra Resul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Mescitten çıkmazdan önce sana Kur'an'daki en büyük sureyi öğreteceğim."

Biz mescitten çıkmak istediğimiz sırada ben dedim ki: Ya Resulallah! Sen şöyle buyurmuştun: "Mescitten çıkmadan önce sana Kur'an'daki en büyük sureyi öğreteceğim"; buyurdu ki:

"Evet, o, (sure) "Elhamdü lillâhi Rabbi'l âlemîn" ile başlayan Fatiha Suresi'dir; o tekrarlanan yedi ayettir ve o bana verilmiş olan Yüce Kur'an'dır."[5]

2. Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle dedi: Bir ara Resulullah (s.a.s.) Cibril-i Emin yanında bulunduğu bir sırada yukardan bir ses işitti. Bunun üzerine Cibril-i Emin gözünü semaya kaldırdı. Ve Resul-i Ekrem'e şöyle dedi:

"Ya Muhammed! Bu bir melektir; şimdi yeryüzüne indi ve bundan önce asla inmemişti." Sonra dedi ki: Melek Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in yanına geldi, O'na selam verdi. Ve şöyle dedi:

"*(Ya Muhammed!) Sana verilen iki nurla sana müjde olsun. Bunlar senden önce hiçbir peygambere verilmemiştir. Bunlar da Fatiha Suresi ile Bakara Suresi'nin son (iki) ayetleridir, bunlardan herhangi bir kelimeyi okursan sana (çok fazla mükâfat) verilir*" dedi.[6]

---

4 Enfal, 8/24.

5 Buhârî, "*Tefsir*", 1.

6 Müslim, "*Salâtü'l-Müsafirîn*", 43.

Fatiha Suresi'nin İsimleri

Fatiha Suresi'nin isimleri çoktur. Bunlardan yirmi kadarını Allame Sâvî "Celaleyn Tefsiri"nin haşiye kısmında kaydetmiştir. Bu isimlerden bir kaçı şunlardır:

1- **Fatiha:** Açılış anlamında Kur'an-ı Kerim'in birinci suresidir.

2- **Fatihatü'l Kitab:** Kur'an-ı Kerim'in başlangıç suresidir.

3- **Ümmü'l Kur'an:** Kur'an-ı Kerim'in aslı manasına gelmektedir.

4- **Seb'ul'mesâni:** Tekrarlanan yedi ayettir ki Fatiha Suresi'nin kendisidir.

5- **Şifa Suresi:** Şifa sebebi olan suredir.

6- **Nur Suresi:** Her şeyi aydınlatan suredir.

7- **Ümmü'l-Kitab:** Kur'an-ı Kerim'in aslı manasını ifade eder.

8- **Hamd ve Şükür Suresi:** Hamd ve şükrü en güzel biçimde ifade eder.

9- **Dua Suresi:** Başından sonuna dua. Duaların en büyüğüdür.

10- **Kâfiye Suresi:** Her şeye yeter anlamındadır.

11- **Fatihatü'l Kur'an:** Kur'an'ın başlangıcıdır.

12- **Münacat Suresi:** Allah'a tazarru ve yalvarışta bulunmak manasınadır.

13- **Salât (namaz) Suresi:** Namazların her rekatında okumaktadır.

Nitekim kutsi bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ... : فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَقُولُ قَالَ اللهُ تَعَالَى : قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ : (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ). قَالَ اللهُ تَعَالَى حَمِدَنِي عَبْدِي. وَإِذَا قَالَ (الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ). قَالَ اللهُ تَعَالَى أَثْنَى عَلَيَّ عَبْدِي وَإِذَا قَالَ (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ). قَالَ مَجَّدَنِي عَبْدِي وَقَالَ مَرَّةً فَوَّضَ إِلَيَّ عَبْدِي فَإِذَا قَالَ (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ). قَالَ هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا قَالَ : (اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ). قَالَ هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ“

Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle dedi: Hz. Peygamberden (s.a.s) işittim. O, Allah Teâlâ'dan rivayet ederek şöyle buyurdular:

"Salât (Fatiha) Suresi'ni kulumla aramızda ikiye taksim ettim. Yarısı benimdir ve yarısı da kuluma aittir ve kuluma istediği vardır. Kul: 'Elhamdü lillâhi Rabbi'l âlemîn' der. Allah (c.c.): Kulum beni övdü, buyurur.

Kul: 'Er'rahmanir'rahîm' der. Allah (c.c.): Kulum bana senada bulundu, buyurur.

Kul: 'Maliki yevmiddin' der. Allah (c.c.): Kulum beni tazimle andı, buyurur.

Kul: 'iyyake nabudü ve iyyake nesteîn' der. Allah (c.c.): Bu, benimle kulumun arasındadır ve kulum için istediği vardır, buyurur.

Kul: 'İhdina's-sırata'l-müstakîm sıratallezîne en'amte aleyhim ğayri'l mağdubi aleyhim veled'dâllîn' der. Allah (c.c.): Bunlar kulum içindir ve kulum için istedikleri vardır, buyurur.[7]

---

7 Müslim, *"Salât"* 38, 40; Ebu Davud, *"Salât"*, 132.

Kur'an-ı Kerim'de Beyan Buyurulan İlahî Emir ve Öğütler

Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulan ilahî emir ve öğütler Fatiha Suresi'nde hulasa edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki bu esaslar beş ana bölümde özetlenmiştir. Bu esaslara uyan kimselerin iki âlemde (dünya ve ahirette) kurtuluşa erecekleri, ebediyen mutlu olacakları müjdelenmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulan bu beş esas şöyledir:

1. Tevhid:

" لَآاِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ " Lâ ilâhe illallâh

Tevhid kelimesi "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur" cümlesi ile beyan buyurulmuştur. Bu cümle İslamiyet'te asılların aslıdır. Tevhid Hanîf dini olan İslamiyet'in ilk esasıdır.

Kur'an-ı Kerim Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz'e indirildiği zamanda -pek azı müstesna- insanlar tevhid akidesinden uzaklaşmışlardı. İnsanların pek çoğu kendi elleri ile yaptıkları cisimleri ilah olarak kabul ediyor; onlara tapıyorlardı...

Kur'an-ı Kerim, insanlara kendi öz nefisleri ve varlık âlemi üzerinde akl-i selim ile düşünmeyi ve araştırmayı emretmiştir. Ayrıca tevhid esasına zıt olan düşünce ve inançları reddetmiş, o devrin insanlarına bu geçersiz şeyleri terk edip tevhid akidesine iman etmelerini telkin buyurmuştur. Allah Teâlâ, gerek o çağdaki insanlara ve gerekse bütün insanlığa hidayet ve tevhid yolunu göstermek üzere âlemlere rahmet olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'i peygamber olarak gönderdi. Kur'an-ı Kerim'i Resul-i Ekrem (s.a.s.)'e indirdi ve Resulünü bütün insanlığa örnek kıldı.

Resul-i Ekrem (s.a.s.), cahiliye çağı insanlarını ve bütün insanlığı tevhid akidesine davet etti. O çağdaki insanların inanç adına düştükleri durumun geçersiz olduğunu beyan buyurdu.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de insanları uyarmak üzere şöyle buyurulmuştur:

"Hiçbir şey yaratamayan ve yaratılmış olanları Allah'a ortak mı koşuyorsunuz? Onlar, ne ortak koşanlara yardım edebilirler, ne de kendilerine yardımları dokunur. Eğer siz onları (putları) doğru yola çağırsanız çağrınızı duymazlar. Onları çağırmanız veya çağırmamanız birdir." (Sizin için fark etmez).

"(Ey müşrikler)! Allah'ı bırakıp da taptıklarınız sizin gibi kullardır. Eğer iddianızda doğru iseniz haydi onları çağırın da size cevap versinler. Onların yürüyecek ayakları, tutacak elleri mi var? Görecek gözleri mi var? İşitecek kulakları mı var? Resulüm! De ki: Haydi çağırın ortaklarınızı sonra siz bana istediğiniz tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın."

(Resulüm de ki): "Çünkü benim dostum, kitabı indiren Allah'tır. O, iyileri dost edinir, O'nu (Allah'ı) bırakıp da taptıklarınız kendilerine yardım edemezler ki size yardım etsinler; onlar doğru yola çağırsanız duymazlar; sana baktıklarını görürsün; oysa onlar görmezler."[8]

Ayrıca R'ad Suresi'nin ikinci ve üçüncü ayet-i kerimelerinde şöyle buyurulmuştur:

"Allah, gökleri gördüğünüz gibi herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra arş üzerinde hükümran olan; güneşi ve ayı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belirli bir zamana kadar akıp gitmektedir. O, her şeyi hakkıyla düzenler ve yürütür; ayetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız."

"Ve O Allah, yeri yayıp döşeyen, orada dağlar, nehirler meydana getiren ve (yine) arzda her türlü meyveden (erkekli-dişili) iki eş yaratandır. O, geceyi gündüze bürür. Şüphesiz bunlarda düşünen bir kavim için ayetler (ibret dersleri) vardır."

---

8 Araf, 7/191-198.

Tevhidi en güzel biçimde beyan buyuran surelerden biri de İhlâs Suresi'dir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾
وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ ﴿٤﴾

Bismillahirrahmanirrahim

De ki: "O Allah'tır, birdir".

"Allah, Samed'dir." (Her şey O'na muhtaçtır. O hiçbir şeye muhtaç değildir.

"O doğurmamış ve doğmamıştır" O'nun hiçbir dengi yoktur."

2. "Vaad" ve "Vaîd"

Vaad ve vaîd, müjdelemek ve uyarmak esaslarıdır. Bu esaslara itaat eden insanların sonsuz mükâfat görecekleri müjdelenmiştir. Ancak bu esaslara muhalif olan insanlara da ziyan içinde olacakları, isyanlarının karşılığını bulacakları bildirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulan bu ikinci esastan biri vaad yani Allah-ü Teâlâ'nın buyruklarına uyan, O'nun koyduğu hududu koruyan, Allah-ü Teâlâ'ya itaatli olan kimselere O'nun vaadi vardır. Bu vaad ise Allah-ü Teâlâ'nın söz vermesi ve müjdelemesidir. Cenab-ı Hak vaadi ile müjdelediği insanları (müminleri) en güzel nimetleri ve cennetleriyle mükâfatlandıracaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

a) Vaad: *"Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel meskenler vaad etti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte en büyük kurtuluş da budur."*[9]

---

9 Tevbe, 9/72.

b) Vaîd: *"Kim de Allah'a ve peygamberine karşı isyan eder ve O'nun koyduğu sınırları aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır".*[10]

Ayet-i kerimelerde görüldüğü üzere Allah-ü Teâlâ itaatli olan kimseleri cennetleriyle müjdelemiş, kendisine ancak isyan eden, koyduğu hududu aşan kimseleri de cehennem azabı ile cezalandıracağını ifade etmiştir. Bu ise Allah'ın vaîdidir (uyarmasıdır).

Gerek vaadi (müjdeleri) ve gerekse vaîdi (uyarmaları) bildiren ayet-i kerimeler Kur'an-ı Kerim'de çoktur.

3. İbadetler

Üçüncü esas, kalplere huzur, nur ve şifa olan ibadetlerdir. İbadetler imanı takviye eden, insanda tevhid ruhunu güçlendiren ve insanın kalbini her çeşit kötülüklerden arındıran kutsal görevlerdir. İbadetler; insanı kemale erdirir; insana Cenab-ı Hak'kın rızasını kazandırır. Bu ilahî nimetler insanın ruh ve gönlünü her çeşit manevî maraz ve lekelerden arındırır. Onun içindir ki Allah-ü Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."[11]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾

"Ey iman edenler! Rükû edin; secdeye varın; Rabbinize kulluk -ibadet- edin; iyilik yapın ki kurtuluşa eresiniz."[12]

---

10 Nisa, 4/14.
11 Zariyat, 51/56.
12 Hac, 22/ 77.

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِه۪ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًاۙ ﴿٣٦﴾

Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanındaki arkadaşa, yolcuya ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. (Biliniz ki) Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi sevmez."[13]

4. Mekarim-i Ahlak

"Mekarim-i ahlak"; en güzel ve en üstün ahlâk demektir. Bu ise Kur'an'ın insanlığa telkin buyurduğu en mühim esaslardan biri olup, insanın hem Allah-ü Teâlâ ile ve hem de insanlar ile olan muamelelerinde iyi ahlak esaslarına uyması demektir. Nitekim Allah-ü Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَا۪يتَٓائِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

"Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara bakmayı emreder; hayâsızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir".[14]

5. Tefekkür ve İbret

Beşinci esas, varlık âlemini iyiden iyiye düşünüp araştırmak ve takat ölçüsünde anlamaya çalışmaktır. Diğer taraftan geç-

---

13 Nisa, 4/36.

14 Nahl, 16/90.

mişte yaşamış iyi insanların yaşamlarını bilip onların takip ettikleri doğru yolu öğrenip o yolda sabit olmaktır.

Ve yine geçmişte doğru yoldan sapan insanların ve toplumların durumlarını da inceleyip ibret almaktır. Ayrıca doğru yoldan sapan toplumların düştüğü yanlışlıklara, sapıklığa düşmemeye çalışmaktır.

Namazın her rekâtında tekrar edilen Fatiha Suresi, Kur'an-ı Kerim'de tafsilatıyla bildirilen bu esasları özün özü olarak ihtiva etmektedir. Bunun içindir ki Fatiha Suresi'ni düşünerek, bilerek ve içtenlikle okuyan kimse sevap itibariyle bir bakıma Kur'an-ı Kerim'in tamamını okumuş gibi olur.

İşte Kur'an-ı Kerim, bu beş ana maksadı bütün ayrıntıları ile insanlığa bildirilmektedir.

İnsanların nezih yaşayışa erişmeleri, dünya ve ahiret saadetini kazanmaları ancak bu prensiplerde başarılı olmalarına bağlıdır.

Kur'an-ı Kerim'de tafsilen beyan buyurulan bu beş esası, özet olarak kapsadığından dolayıdır ki Fatiha Suresi'ne "Ümmü'l-Kitap" (kitabın aslı) adı verilmiştir.

Yukarıda da kaydedildiği üzere sure bu beş esası özün özü olarak kapsamakta ve yükümlü her insana -özellikle bütün müminlere- bu gerçekleri hatırlatmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'i ve buyruklarını kendisi için yaşam düsturu edinen ve bütün imkânları ile Kur'an ahlakını ve buyruklarını yaşayarak iki cihan saadetini kazanan kimselere ne mutlu! Çünkü onlar, hakkı hak bilip hakka uyan; iyiliği de kendisi ile amel etmek için öğrenen ve bilen kimselerdir. Bu gibi insanların sevinç hakları çok büyüktür. Böylesi kemal sahibi insanlar çevreleri ile birlikte insanlığın güven, sevgi ve takdirine mazhar olmuş kimselerdir. Her şeyin üstünde Cenab-ı Hak'kın sevgi ve rızasına ermiş bahtiyarlardır.

HUCURÂT SURESİNİN MEAL VE TEFSİRİ

1. Sure Hakkında Genel Bilgi

Hucurât Suresi; Medine döneminde nazil olmuştur, on sekiz ayettir.

Hucurât Suresi, bütün sureler gibi çok vecizdir. Lafızları az ve özdür. Lakin manalar çok engindir. Bu sure-i celile, daima yeni ve her zaman ve mekânda en üstün değerde olan edep ve terbiyeye ait; uyulması gerekli esasları kapsamakta; en üstün, en insanî ve evrensel medeniyet kaidelerini, prensiplerini bildirmekte, bu prensiplere uyulmasını bütün müminlere emretmektedir. Bu özelliklerinden dolayıdır ki bir kısım tefsir âlimleri bu sure-i celileye: "Suretü'l-ahlak" (üstün ahlak ve adap esaslarını öğreten sure) adını da vermişlerdir.

Çünkü bu sure-i celilenin içerdiği üstün ahlak prensipleri, bütün insanlığı en yüksek ve en insani olgunluklara yüceltecek, değişmez temel esaslardır. Bu temel prensiplerin beyan buyurulmasındaki hikmet, insanlığı ve özellikle bütün müminleri iyilik ve güzelliklere ulaştırmaktır. Aynı zamanda insanlığı doğru ve sağlam inanç; yararlı bilgi; kardeşlik, cömertlik; barış ve güven; istikamet (öz ve söz doğruluğu); iffet ve şecaat; samimiyet, yardımlaşma ve dayanışma gibi özelliklere kavuşturmak, iyiliklerin ve yüksek değerlerin zirvesine yüceltmektir. Bu yüksek değerlere sahip olma başarısını gösteren fert ve toplumlara da dünya ve ahirette ebedi olarak mutlu olacaklarını müjdelemektir.

Sure, adını dördüncü ayet-i kerimede geçen: "Hucurât" kelimesinden almıştır. "Hucurât" "hucre" kelimesinin çoğulu; belirli evler ve odalar anlamına gelmektedir; etrafı duvarlarla çevrilmiş, yabancıların izinsiz girmesi men edilmiş yer demektir.

Ayet-i kerimede zikredilen: "Hucurât"tan maksat ise Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, aile efradıyla birlikte ikamet ettikleri odaları, saadet haneleridir.

Hucurât Suresi bir önceki "Fetih Suresi'yle" eş ve kardeş surelerdir. Her iki sure de Medine döneminde nazil olmuştur ve her iki sure de benzer hükümler ihtiva etmektedir. Şöyle ki:

1- Fetih Suresi, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin teşrifatı ile ilgili onun bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderildiğine dair bilgiler içermektedir. Özellikle sure-i celilenin ilk ayetlerinde bu husus açıkca ifade edilmektedir.

"Hucurât Suresi"nin ilk ayetlerinde ise Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin Cenab-ı Hak nezdindeki üstün makamı ve O'nun yüksek şerefiyle ilgili hususlar beyan buyurulmaktadır.

2- Fetih Suresi'nde inkârcılara (ehl-i küfre) karşı nasıl davranılacağı ve gerektiğinde onlarla savaşmaya dair hükümler beyan buyurulmuştur.

Hucurât Suresi'nde ise Müslüman oldukları hâlde asi olan, Müslümanlara saldıran kimseler ile ilgili hükümler beyan buyurulmuştur.

3- "Fetih Suresi"nin özellikle son iki ayet-i kerimesinde Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin peygamber olarak gönderilmesiyle ilgili "risalete" ve hikmetlerine işaret buyrulmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin ve ashabının üstün seciyeleri ve vasıfları bildirilmiş; ashaptan sonra gelecek ve onlar gibi iman edip de salih amel işleyen bütün müminlere Cenab-ı Hak tarafından vaad edilen mağfiret ve en büyük nimetler verileceği müjdelenmiştir.

"Hucurât Suresi"nde ise müminlerden sadır olan birtakım davranışlara işaret buyurulmuş ve bu gibi davranışlardan müminlerin sakınmaları gerektiği bildirilmiştir. Böylece bütün müminlere en yüksek, en üstün edep ve en güzel ahlak esasları telkin buyurulmuştur.

Ayrıca “Fetih Suresi”, “ مُطَوَّل ” “Mutavvel” adı verilen surelerin sonuncusudur. “Hucurât Suresi” ise “Mufassal” adı verilen surelerin ilkidir.

Hucurât” ve kendisinden sonra gelen surelere fasılalar (bölümlerin) çok olması sebebiyle, “Mufassal” “ مُفَصَّل ” adı verilmiştir.

Bir kısım tefsir âlimlerine göre ise bu surelerin tamamı “muhkemât ayetler” nev’inden oldukları için “Mufassal” adı verilmiştir.

“Hucurât Suresi” kendinden bir önceki “Fetih Suresi” gibi, toplum hayatını en emin ve sağlam esaslar üzerine bina eden şer’î hükümleri içermektedir. Sure-i celile, bütün müminlere “kâmil iman ve salih amel” ile birlikte güzel ahlak ve âdâbın en üstün olanlarını telkin etmektedir.

Sure-i celilede: “Ey iman edenler!..” nidası beş kere ve beş ayet-i kerimenin başında zikredilmiş ve her bir nidadan sonra gelen beyanlarda üstün ahlak ve âdâptan, faziletlerden her birine sahip bulunmaları konusunda bütün müminlere en güzel ve en doğru olan yol gösterilmiştir. Bu en güzel ve en üstün ahlak ve âdâbın temel esasları özetle şöyledir:

1. Müminlerin, Allah Teâlâ’nın ve O’nun resulünün huzurunda onların buyruklarına itaat etmeleri; ne söz ve ne de fiilleri ile onların huzurunda öne geçmemeleri ve geçirtmemelerinin gerekli olduğu beyan buyurulmuş; Resulullah’ın izni veya bir kararı olmadan müminlerin acele etmemeleri, öne geçmemeleri bildirilmiş ve hepsinin Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin emirlerine itaat etmelerinin zorunlu olduğu telkin edilmiştir.

2. Müminlerin, Resul-i Ekrem Efendimize en büyük ölçüde saygı göstermeleri, O’nun huzurunda seslerini yükseltmemeleri; birbirleriyle konuşur gibi O’na veya O’nun yanında yüksek sesle konuşmamaları; O’nun Allah (c.c.)’ın elçisi olduğunu bilerek Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize karşı daima ta’zim duyguları içinde olmalarının gerekli olduğu bildirilmiştir.

3. Toplumda yayılan haberlerin doğruluğu apaçık bilininceye kadar müminlerin o haberleri araştırmaları gerektiği; yayılan haberlerin doğru olduğu anlaşılmadan, tespit edilmeden herhangi bir karar vermemelerinin zorunlu olduğu vurgulanmış, hak ve adaletten sapmış kimselerin getirdikleri haberlere itimat edilmemesi gerektiği beyan buyurulmuş ve bu husus bütün müminlere emredilmiştir.

4. İnsanları alaya almaktan, onları ayıplamaktan ve onlara kötü lakaplar takmaktan, onları kötü lakaplarla anmaktan; bütün müminler men edilmiştir.

5. Bütün müminler, başkalarının gizli durumlarını araştırmaktan, insanların gıyabında onların kusurlarını anmaktan ve araştırmaktan (gıybet etmekten), ve onları çekiştirmekten ve insanlara su-i zan (kötü zan) da bulunmaktan men edilmiştir.

Sure-i Celile Allah Teâlâ'ya ve O'nun resulüne karşı edepli ve saygılı olmayı emretmektedir. Keza insanın kendi öz nefsine karşı edepli ve saygılı davranmasını ve bütün insanlara karşı en güzel edep ve terbiye ölçüleri içerisinde hürmetkâr davranılmasını bildirmektedir.

Bütün bu düsturlar, insan akl-ı seliminin hayranlığını cezp edecek en güzel bir tertip ve üslup ile sure-i celilede beyan buyurulmuştur.

2. Surede Vurgulanan Temel Hususlar

Hucurât Suresi, diğer sureler gibi lafız ve manaları ile mu'cizdir; en üstün ve en yüksek ahlak ve adap esaslarını telkin buyurmaktadır.

- Sure-i celilede insanların -özellikle müminlerin- Allah-ü Teâlâ'ya ve O'nun Resulü Hz. Muhammed (s.a.s.)'e nasıl bir saygı ve edep ölçüleri içinde olmaları gerektiği bildirilmekte ve bu esaslara uyulması emredilmektedir.

- Müslümanların birbirleri ve diğer insanlar ile olan ilişkilerinde dürüst, adil, olgun ve aynı zamanda nazik davranma-

ları gerektiği öğretilmekte ve uygulanması onlara emredilmektedir. Ve yine Sure-i celilede insanların hür oldukları; her bir insanın -kendi evi dahil- hiçbir yerde hiçbir kimse tarafından ta'ciz edilemeyeceği ifade edilmekte, ancak kişinin kendisinin izni ve takdiri ile ziyaret edilebileceği telkin buyurulmuştur. Kişinin kendi izni olmadan hiçbir kimsenin onu rahatsız etmesinin Kur'an adabına uymadığı bildirilmektedir.

◆ Sure-i celilede her ne suretle olursa olsun, toplumda yayılan haberlerin doğruluğu sabit oluncaya kadar o haberin iyiden iyiye tetkik edilmesi gerektiği bildirilmektedir. Özellikle güvenirliğini kaybetmiş, hak yoldan sapmış her hangi bir kimsenin getirdiği önemli bir haberin doğruluğu açık olarak belli olmadıkça böyle bir habere değer verilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

◆ Sure-i celilede insanlar arasında daima iyilik ve güvenin korunması; kırgınlıklar var ise giderilmesi emredilmektedir. Ayrıca insanların hiçbir zaman ve hiçbir yerde küçümsenmemesi gerektiği ve asla alaya alınmamasının lüzum ve zarureti bildirilmektedir.

İnsanları alaya almak, onları küçümsemek ve ayıplamak gibi yersiz ve yanlış davranışlar varsa böyle bir eylem içinde bulunanların derhal o davranışları terk edip tevbe etmeleri gerektiği zikredilmektedir.

◆ Sure-i celilede insanların huzurunda veya gıyaplarında kişiliklerinin dokunulmaz olduğu; onların, kendilerinin ve ailelerinin kişilik haklarına daima saygı gösterilmesinin zorunlu olduğu bildirilmektedir. Ayrıca insanlarda kusur aramanın, onları ayıplamanın ve onların gıyabında incitici söz ve davranışlarda bulunmanın haram olduğu da telkin buyurulmaktadır.

Yine Sure-i celilede müminlerin bu gibi yanlış davranışlardan, sözlerden daima uzak kalmalarının gerekli olduğu vurgulanmaktadır.

◆ Bütün insanların bir asıldan (bir ana ile bir babadan) yaratıldıkları ve hiçbir insanın diğerine üstünlüğünün olmadığı gerçeği ifade edilmekte, üstünlüğün ancak "takvada" (Yüce Allah'ın buyruklarına en çok saygıda) olduğu telkin buyurulmaktadır.

İnsanların soy ve sopları ile başkalarına karşı üstünlük taslamalarının yersiz ve haram olduğu bildirilerek, bütün müminlerin daima takva esasına uygun hareket etmeleri gerektiği kendilerine emredilmektedir. Böylece müminlere gerçek olgunluğun; güzel ahlakın dünya ve ahirette insanı ebedî mutlu kılacak şeref ve üstünlüğün yolu gösterilmektedir.

Görüldüğü üzere insanı ve insanlığı yüceltecek olan kâmil iman ve güzel amellere sahip bulunan ve bu güzel özellikleri kazanıp koruyan insanlar Cenab-ı Hak tarafından övülmüş ve Kur'an-ı Kerim'de onlar cennet nimetleriyle müjdelenmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdırlar." [1]

"Şüphesiz iman edip salih amel işleyenler için içlerinde ebedî kalacakları Naîm cennetleri vardır. Allah (bu konuda) gerçek bir vaadde bulunmuştur. O mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[2]

Bunun içindir ki Resul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"(Ey müminler!) Size iki şey bıraktım ki siz onlara sarıldığınız sürece (yolunuzu) şaşırmazsınız; onlar da Allah'ın kitabı Kur'an ve Resulullah'ın Sünnetidir."*[3]

Diğer bir hadis-i şerifte ise şöyle buyurmuştur:

"Gerçekten bu Kur'an Allah'ın (c.c.) ziyafet ve edep sofrasıdır. Gücünüz yettiği kadar O'nun sofrasına yönelin."[4]

---

1 Beyyine, 98/7.
2 Lokman, 31/8-9.
3 Ebû Dâvûd, *"Menâsik"*, 56; İbn Mâce, *"Menâsik"*, 84.
4 Terğib ve Terhib, II; 354.

I. SURENİN NÜZÛL SEBEPLERİ

Buhâri, Tirmizî ve diğerlerinin İbn-i Müleyke'den bildirdiklerine göre, sahabeden Abdullah b. Zübeyir (r.a.) şu bilgileri vermiş ve şöyle demiştir:

1. Temimoğullarından bir heyet Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize gelmiş ve içlerinden birini kendilerine emir tayin etmelerini istemişlerdi. Bunun üzerine Ebu Bekir (r.a.): Ka'ka b. Mabed'i emir yap, dedi. Ömer (r.a.) de Akr'a b. Hâbis'i görevlendir, dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.)'e maksadın bana muhalefet etmek midir? deyince, Hz. Ömer (r.a.): Böyle bir maksadım yoktur. Bu kavim için, teklif ettiğim şahıs daha uygundur; tercihimin sebebi sizce bilinmediği için öyle anladınız, dedi.

Bu tartışmada her ikisinin de sesleri yükselince, bu ayet-i kerimeler bu sebeple (veya bu sıralarda) nazil olmuştur.[1]

2. İkinci ayet-i kerimenin nüzûlünden sonra Hz. Ebu Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.); Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzurunda seslerini son derece hafif ve kısık tutmuşlardır. Hz. Ebu Bekir (r.a.) Resul-i Ekrem Efendimize: "Ya Resulallah! Kur'an'ı sana inzal eden Allah (c.c.)'a yemin ederim ki bundan sonra ben Allah Teâlâ'ya (O'nun huzuruna) kavuşuncaya kadar sizinle konuşurken gizli konuşan bir kimsenin konuşması gibi çok yavaş ve hafif bir sesle konuşacağım"[2] demiş ve öyle yapmıştır.

---

1 Buhârî, *"Tefsiru'l-Kur'an, Sûre-i Hucurât"*, 1; *"Megazi"*, 67; Tirmizî, *"Tefsiru'l-Kur'an, Sûre-i Hucurât"*, 1; Hadis No: 3262; Nesâî, *"Kaza"*, 6.

2 Hakîm, *Müstedrek*, III, 74; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VII, 108

Hz. Ömer (r.a.) ise Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz'in huzurlarında öyle yavaş konuşurlardı ki "ne söyledin ya Ömer! (r.a.) demek ihtiyacı duyulur ve "bir daha tekrar eder misin?" diye kendisine sorulurdu.[3]

3. Abd b. Humeyd ve İbn-i Münzir, Hasan (r.a.)'dan şöyle rivayet etmişlerdir:

"Bir kısım kimseler Kurban Bayramı günü kurbanlarını Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden ve bayram namazından önce kesmişlerdi. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz onlara kurbanlarını iade etmelerini (yeniden birer kurban kesmelerini) emretti."[4]

Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur.

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ : وَكَانَ أَبُو بُرْدَةَ بْنُ نِيَارٍ قَدْ ذَبَحَ فَقَالَ عِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ فَقَالَ (رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : " اِذْبَحْهَا وَلَنْ تَجْزِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ "

"Bera b. Aziz şöyle rivayet ediyor: Bürde b. Niyar, Kurban Bayramı günü bayram namazından önce bir kurban kesmişti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) yeniden bir kurban kesmesini ona emretti. Bürde (r.a.) de dedi ki: Ey Allah'ın Resulü! Benim yanımda sadece bir kuzu vardır ve bir yaşında olandan da daha iyidir."

Resul-i Ekrem (s.a.s.) buyurdu ki:

"Onu kurban yerine kes ve bu husus sadece senin içindir ve senden başkası için caiz olmaz".[5]

---

3 İbn Kesir, Tefsir, IV, 206

4 Muvatta, *"Dahaya"*, 4-5; Müslim, *"Edâhî"*, 1-4; İbn Mâce, *"Edâhî"*, 12.

5 Buhârî, *"Edahî"*, 4; Ebû Davûd, *"Dahâyâ"*, 5; Nesâî, *"Salâtü'l-Îdeyn"*, 8.

4. Sahabe-i Kiram'dan Sabit b. Kays el-Hazrecî (r.a.), vakit namazlarında bir süre Mescid-i Nebevî'de görülmedi. Onun cemaate gelmediği görülünce Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Sa'd b. Muaz (r.a.)'dan Sabit b. Kays'ı sordu. Sa'd (r.a.): Ya Resulallah! Sabit benim komşumdur; durumunu bilmiyorum; öğrenip size bilgi arz ederim demiş; sonra Sa'd b. Muaz (r.a.) Sabit'in evine gelip Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, kendisini sorduğunu bildirmiştir.[6] Sabit (r.a.) cevap olarak şöyle demiştir:

"Resulullah'a bu ikinci ayet-i kerime nazil oldu. Biliyorsunuz içinizde sesi en gür ve yüksek olan benim. Bu durumum itibariyle korkuyorum ki ayet-i kerime benimle ilgili olarak nazil olmuştur ve ateş ehlinden olurum; üzüntümün sebebi budur."

Sa'd b. Muaz (r.a.) durumu Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize bildirmiş ve Resulullah (s.a.s.) de Sabit için: "O, cennet ehlindendir" buyurmuştur.

Resulullah (s.a.s.) Sabit (r.a.)'i huzurlarına çağırmış ve niçin ağladığını ve mescide gelemediğini sormuştur. O da Sa'd'a söylediklerinin aynısını Peygamberimize söylemiştir. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) de şöyle buyurmuştur:

أَمَا تَرْضَى أَنْ تَعِيشَ حَمِيدًا، وَتُقْتَلَ شَهِيدًا، وَتَدْخُلَ الْجَنَّةَ

"(Ey Sabit!) Razı olmaz mısın ki övgüye layık güzel bir hayat yaşayasın; şehit olarak vefat edesin ve cennete giresin."

---

6 Sabit (r.a.) ile ilgili bilgiyi Peygamberimize ileten şahsın, Asım b. Adî b. Aclan olduğu da rivayet edilmektedir.

Bu kutlu haber üzerine Sabit (r.a.): "Razı oldum, ya Resulallah! Bundan sonra huzurunuzda sesimi asla yükseltmeyeceğim,"[7] demiştir.

Sabit (r.a.) Resulullahın (s.a.s.) hatibi olarak da biliniyordu. Hicretin on dördüncü yılında, Hz. Ebu Bekir döneminde Hz. Halid (r.a.)'in emrindeki orduda ve Yemame harbinde bulunmuş ve bu savaşta şehit olarak vefat etmiştir. Allah (c.c.) ondan razı olsun. Âmîn.

---

7 Taberanî, *Mu'cemü'l Kebir*, II, 69; Mecmua mine't-Tefasir, *Hazîn Tefsiri*, VI, 40. Ayrıca bkz., Müslim, *"İman"*, 187, 188.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- Birinci Ayet

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١﴾

"Ey iman edenler! Allah'ın ve Resulünün huzurunda öne geçmeyin ve Allah'tan korkun; çünkü Allah hakkıyla (her şeyi) işiten ve (her şeyi) bilendir."

a. İlahî Hitap

Sure-i celile, nida harfiyle başlamıştır. Bu nida ile muhataplara adeta şu gerçekler hatırlatılmıştır:

"Bu nidadan sonra gelecek hükümler çok önemlidir; en büyük ölçüde ve en yüksek derecede dikkat ve itina ile dinlenilmesi gereklidir; bildirilen hükümleri dinleyip anladıktan sonra da o hükümlere riayet edip yerine getirilmeleri müminler için zorunludur."

Allah Teâlâ, bu birinci ayet-i kerimede müminlere: "İman" vasıflarıyla hitap buyurmuştur. Bundaki hikmet, müminlerin gönüllerini, sevinç, huzur ve güven duyguları ile ihya etmek ve bir de müminlere şu gerçeği hatırlatmaktır ki aslında iman, bu hükümleri, ilahî emir ve nehiyleri muhafaza etmeyi gerekli kılar; ihlal (terk) etmeye de mani olur.

Ayet-i kerimede: "Ey iman edenler!" hitabından sonra gelen cümle meal olarak: "Allah'ın ve Resulünün huzurunda öne geçmeyin -ve geçirtmeyin-" hükmüdür.

Yani ey iman edenler! Allah'ın ve Resulünün huzurunda öne geçmek ve geçirtmek -şöyle dursun- böyle bir takdim (ve takaddüm) fiiline (eylemine) asla teşebbüs etmeyin demektir.

" لَا تُقَدِّمُوا " : Fiili, takdim masdarından nehy-i hazırdır; bu fiil, birincisi " عَلَى " "alâ" harfiyle olmak üzere iki meful -nesne- alır. Burada ise takdim fiili hiç meful-i bih -nesne- almamıştır. Ve her iki mef'ul (nesne) de hazfedilmiştir. Bu husus dil kaidelerinde bilinen ve konuşulan kurallardandır. Nitekim dilde:

" فُلاَنٌ يُعْطِي وَ يَمْنَعُ " : "Fülanün yu'tî ve yemneu" manası: "Filan kimse, ikram da eder, mani de olur." deyimi kullanılır. Bu deyimden maksat, ne ikram ettiği veya neye mani olduğu anlamı değildir. Bu deyimde vurgulanmak istenilen; "Filan kimse, hem ikram eder ve hem de engel olur" anlamını ifade etmektir. Yani bu deyimde "ikram etmek ve engel olmak" fiillerinin kendileri kastedilmektedir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de:

"هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَ يُمِيتُ"

"Allah o Yüce Zattır ki hem diriltir ve hem de öldürür. = Hem hayat verir ve hem de hayatı alır."[1] bu manayı ifade eder.

Bu bakımdan birinci ayet-i kerimenin manası:

"Ey iman edenler! (İman şerefiyle bahtiyar olan müminler!) Allah'ın ve O'nun Resulünün huzurunda öne geçmek (ve geçirtmek) sayılacak bir fiili (eylemi) asla yapmayın ve Allah'tan

---

1 Mü'min, 40/68. Ayrıca bkz., Âl-i İmrân, 3/156; Hicr, 15/23; Yunus, 10/56; Mü'minûn, 23/80.

korkun; çünkü Allah (her şeyi) hakkıyla işiten ve (hakkıyla) bilendir" demektir.

Diğer bir izaha göre ise: "...Takdim etmeyin, öne geçmeyin ve geçirtmeyin..."

Cümlesinin mef'ulün bih (nesne) almamasının sebebi, fiilin umum (genel) mana ifade etmesi içindir. Yani hiçbir hususta öne geçmeyin, hiçbir şeyi takdim etmeyin manasını ifade etmek için " لَا تُقَدِّمُوا " Fiili, mef'ulün bih (nesne) almamıştır.

Birinci izah, makamın hakkını tam yerine getirdiği için daha uygundur; çünkü böyle bir fiile teşebbüs etmemek, o fiile bağlı olarak hâsıl olacak her şeyi ortadan kaldırmış olur. Bu husus kesindir, mantıkîdir.

İkinci izaha göre ise: "Cümlede umum (genel) mana murat edildiği ve ifade özet olduğu için daha faydalıdır" denilmiştir. Bu duruma göre mana şöyledir:

"Hiçbir şeyi takdim etmeyin, öne geçirtmeyin." Çünkü neyi takdim etseniz (öne geçirtseniz) tercih sebebi olmadan takdim etmiş olursunuz.

Bir kısım tefsir âlimleri de: "Her iki izah arasında fark olmadığını, her iki izaha göre de maksat makama uygun olan umum (genel) mananın anlaşılmış olmasıdır" demişlerdir.

Yani ayet-i kerime meal olarak şöyledir:

"Ey iman edenler! Allah'ın ve Resulünün huzurunda öne geçmeyin ve geçirtmeyin. Allah'tan korkun. Hiç şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir, (hakkıyla) bilendir."

Bu ilahî hitap ile beyan edilen hükümlere bütün müminlerin azami ölçüde dikkat ve itina göstermeleri gerektiği hatırlatılmıştır. Ayrıca bütün müminlerin, bu emir ve nehiyleri iyiden iyiye anlayıp kavradıktan sonra da bunlar uyarınca amel etmeleri gerektiği en beliğ ve en güzel bir üslup ile öğretilmiştir.

b. En Üstün ve En Güzel Edep Kaideleri

Görüldüğü üzere ayet-i kerimede bütün müminlere en üstün ve en güzel edep esasları telkin buyurulmuştur. Müminlerin, bu esaslara daima riayet etmeleri ve bu edep ölçülerine uygun olarak Resulullah (s.a.s.)'a tazîm ve saygı içinde bulunmaları gerektiği kendilerine öğretilmiştir.

Öyle ki müminler, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin huzurunda ve herhangi bir konuda ondan önce bir karar vermemeleri; O'nunla istişare etmeden O'nun emir ve izni olmadan bir hükme varmamaları elzemdir. O'nunla birlikte bir yere giderlerse beraber yürürlerken bir ihtiyaç olmadan O'nun önüne geçmemeleri gereklidir; bir sofraya oturduklarında Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, başlamadan -onların sofrada yemeye- başlamamaları dâhil- hiçbir sözlerinde ve işlerinde O'nun izni olmadan bir sonuca varmamaları gerektiği talim ve telkin buyurulmuştur.

c. Yaratılmışların En Hayırlısı

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, yaratılmışların en hayırlısı; büyük insanların seyyidi, en mükerremi ve en büyüğüdür. Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede bütün müminlere mekarim-i ahlakın (iyi ahlakın) en üstün olanlarını emretmekte; yaratılmışların en hayırlısı ve en mükerremi olan Resul-i Ekrem'in huzurunda öne geçmemelerini; ona hitap ederken en güzel ve en üstün edep ölçülerine riayet etmeleri gerektiğini bildirmiştir. Bu sebepledir ki ayet-i kerimede meal olarak: *"Ey iman edenler! Allah'ın ve resulünün huzurunda öne geçmeyin..."* buyurulmuştur.

Burada beyan buyurulan gerçek şudur:

"Ey müminler! Siz Allah'ın ve Resulünün huzurunda ne sözleriniz ne de fiilleriniz ve hükümlerinizle öne geçmeyin -geçirtmeyin-"

Resulullah size nasıl bir yol gösterirse bütün işlerinizde O'na uyun; O'nun gösterdiği yoldan ayrılmayın. Rabbinizin mükerrem kulları melekler, ne sözleri ve ne de amelleriyle Rabbinizin sözü ve emri önüne geçmezler; Rabbiniz onlara ne emrederse onun emrine uygun amel ederler. Melekler, bu vasıfları ile Rabbiniz tarafından övülmüşlerdir. Siz müminler de onlar gibi yaparsanız melekler gibi övgüye layık olursunuz.

Ey müminler! Biliniz ki: "Resulullah kendi arzusuna göre konuşmuyor; Rabbiniz tarafından kendisine vahyedileni size bildiriyor".[2]

"Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin."[3]

d. Allah Teâlâ Her Şeye Şahittir

Allah Teâlâ her şeye şahittir. İnsan ne yaparsa yapsın hepsi Allah'ın huzurundadır; çünkü Allah Teâlâ gizli-açık her şeyi hakkıyla bilir; her sözü işitir ve her şeyi görür; göklerde ve yerde hiçbir şey O'na gizli değildir. O, gözlerin haince bakışlarını da kalplerin gizlediklerini de bilir. Allah Teâlâ'nın ilmine sınır yoktur; O'nun ilmi sonsuzdur; zerrelerden kürelere, en küçüğünden en büyüğüne bütün varlıkları, hadiseleri gerçek mahiyetleriyle bilir. O, işitilen, görülen ve görülmeyen her şeyi mahiyetleri (gerçek tarafları) ve yönleriyle bilir.

Ayet-i kerimede beyan buyrulan: "beyne yedeyillah" lafzı celili huzura delalet etmektedir. Bu bakımdan:

"İnsan daima Allah Teâlâ'nın huzurunda bulunduğunun şuurunda (bilincinde) olmalıdır. Allah Teâlâ, ilmi, iradesi ve kudretiyle daima kullarıyla beraberdir; Allah (c.c.)'ın engin rahmeti, bütün varlıkları kuşatmıştır. O, insanların gizli, açık bütün durumlarını bilir. Çünkü Allah her şey üzerine şahit-

---

2 Necm, 53/3-4.

3 Haşr, 59/7.

tir; her şeyi hakkıyla bilendir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

...مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَٓا أَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾

"...Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur; beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur; bunlardan daha az veya daha çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka Allah onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü Allah, onlara neler yaptıklarını bir bir haber verecektir. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir."[4]

Allah Teâlâ öyle yüce bir zâttır ki olmuş ve olacak her şeyin ilmi O'nun nezdinde (yanında) dır; hiçbir şey O'nun ilmini kuşatamaz; lakin Allah Teâlâ'nın ilmi, iradesi ve kudreti her şeyi kuşatmıştır; Allah her şeyi hakkıyla bilendir. O, her şeye kadirdir.

Şu ayet-i kerimeler, ilm-i ilahînin sonsuzluğunu ve ne kadar güzel olduğunu bildirmektedir.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفّٰيكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضٰى أَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

"Gaybın anahtarları Allah'ın nezdinde (yanında)dır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlık-

4 Mücadele, 58/7.

ları içindeki tek bir taneyi dahi bilir; yaş, kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." Geceleyin sizleri öldüren (uyku verip uyutan); gündüzün neler yaptığınızı bilen; sonra belirlenmiş ècel, tamamlansın diye sizi gündüzün dirilten (uykudan uyandıran) O'dur. Ve sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size bir bir haber verecektir."[5]

e. Belagat ve Mekârim-i Ahlak

Kur'an-ı Kerim, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize verilmiş en son kitap ve en büyük mu'cizedir.

Kur'an-ı Kerim, mekârim-i ahlakı (en güzel ahlakı), en üstün ve en beliğ bir üslup ile insanlığa telkin buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim, en güzel ve en üstün ahlakı en beliğ bir üslup ile insanlığa ve özellikle müminlere telkin eden en son kitap ve en son ilahî mesajdır. Bu gerçek şu mealdeki ayet-i kerime ile bütün insanlığa duyurulmuş ve:

"Bu Kur'an bütün insanlığa bir beyan (bir açıklama) dır; takva sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür"[6] buyurulmuştur.

O, en güzel ve en üstün ahlakî erdemleri insanlığa ve özellikle de müminlere öğretmiş; bu iyi ahlakın bütün müminlerce hayat prensibi olarak uygulanmasını emretmiştir.

Cahiliye çağı Araplarında belagat, (güzel söz söyleme sanatı) en ileri mertebesine ulaşmıştı. Edebiyat, beliğ sözler ve şiir, toplumda herkes tarafından en çok ilgi gören bir sanat durumunda idi. Bununla beraber onların konuşmalarında sertlik ve şiddet bulunmaktaydı.

İslâmiyet ise onlarda ve bütün insanlarda "mekârim-i ahlakı" beşer hayatında hâkim kılmak; fert ve toplum hayatında hak ve adalet ilkelerinin yanında en üstün ve en iyi ahlakı ya-

---

5 Enam, 6/59-60.
6 Âl-i İmrân, 3/138.

şanan hayat prensibi yapmak için gelmiştir. Zira gerek cahiliye çağı Araplarını ve gerekse diğer toplumlardan İslâm şerefine eren bütün müminleri, gerçek bilgi ve eğitim ile insanî faziletin, erdemlerin en üstün olanına yüceltmek İslâm'ın gayesidir. Mekarim-i ahlakın her biri bütün müminleri iki cihanda (dünya ve ahirette) ebedî olarak mutlu kılmak içindir.

Bu ayet-i kerime, bu temel esası telkin eden Kur'an ayetlerinden biridir. Ve bu ayetin bütün müminlere hidayet ve doğruluk yolunu gösterdiği görülmektedir. Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede müminlere en üstün edep ölçülerini bildirmiş, müminlerin Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize nasıl bir ta'zîm ve saygı içinde olmaları gerektiğini öğretmiştir.

f. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin Huzurunda Öne Geçmeme

Bu ayet-i kerimede peygamberlerin sonuncusu sevgili Peygamber (s.a.s.) Efendimizin huzurunda müminlerin, O'na hitap ederken veya huzurunda bir iş sergilediklerinde öne geçmemeleri emredilmektedir.

O'nun emir ve izni olmadan bir söz veya bir fiilde bulunmamaları gerektiği; O'nunla konuşurlarken edep ve terbiyenin, saygının, üstün ahlak ve nezaketin en güzel olanına riayet etmelerinin zorunlu olduğu bildirilmektedir.

Hemen akabinde de: *"Allah'tan korkun, (takva üzere olun); O'nun emirlerine itaat edin, nehyettiği şeylerden sakının; her söz ve işlerinizde Cenab-ı Hakk'ın rızasını gözetin"* buyurulmuştur.

Sahabeden Abdullah b. Abbas (r.a.) ayet-i kerimenin açıklamasında: "Kur'an ve Sünnet'e uymayan söz söylemeyin" demiştir.

Dahhak (r.a.) da ayet-i kerimenin:

"Ey müminler! İslamiyet'te Allah ve Resulünün hükmü olmadan dininizde herhangi bir konuda bu böyledir, diyerek kestirip atmayın" anlamında olduğunu beyan etmiştir.

Mücahit (r.a.) ise ayet-i kerimenin manası ile ilgili olarak: "Allah, Resulünün lisanı ile size bir şey beyan etmedikçe herhangi bir konuda Allah'ın emri böyledir, diye hüküm vermeyin" demektir, demiştir.

Ragıp el-İsfehanî ise şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ'nın mükerrem kulları melekler, sözleri ile Allah Teâlâ'nın sözü, emri önüne geçmezler. Onlar bu itaatleri ile Cenab-ı Hakk tarafından övülmüşlerdir. Ey müminler siz de meleklerin yaptığı gibi yapın; Allah'ın ve Resulünün huzurunda öne geçmeyin ki sizler de Rabbinizin övgüsüne mazhar olasınız."

Bütün bu açıklamaların özeti:

"Ey müminler! Herhangi bir hususta, Kitap ve Sünnet'e muhalif olacak söz ve fiillerden uzak olun. Allah ve Resulünün emri olmadan -Kitap ve Sünnet'e uymayan- dinî bir hüküm vermeyin" demektir.

Ayet-i kerimenin hükmü umumidir (geneldir). Evlâ olan da budur.

2- İkinci Ayet

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾

"Ey iman edenler! Seslerinizi peygamberin sesinin üstünde (olacak ölçüde) yükseltmeyin. Ve bazınız bazınıza konuşur

gibi de O'na yüksek sesle konuşmayın. Sonra amelleriniz (in sevabı) boşa gider de siz farkına varmamış olursunuz."

Birinci ayet-i kerimede müminlere, Allah Teâlâ'ya ve O'nun Resulüne karşı daima üstün edep ölçüleri içinde olmaları ta'lim ve telkin buyurulmuştur. Şöyle ki müminlerin Allah Teâlâ'nın ve Resulünün huzurunda ne sözle ve ne de fiil ile öne geçmemeleri -ve geçirtmemeleri- emredilmiştir. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Allah Teâlâ'nın elçisidir. Aziz ve Celil olan Allah, Resulüne vahyettiği ilahî mesajı insanlara ulaştırmakla görevlendirmiş; bu üstün şerefe O'nu mazhar kılmıştır.

Bu ikinci ayet-i kerimede ise müminlerin, Resul-i Ekrem (s.a.v)'e karşı nasıl bir tazîm ve ihtiramda ve edep ölçüleri içinde bulunmaları gerektiği talim ve telkin buyurulmuştur.

Bu ayet-i kerime de nida harfi ile başlamıştır. Bu tekrarın hikmetlerinden biri de şudur: Müminler beyan buyurulacak hitabı ve hükümleri daha büyük bir dikkat, basiret ve itina ile dinlesinler; bildirilen emirleri daha iyi kavrasınlar da gaflete düşmesinler ve bu hükümlere daima riayet etsinler. Onun içindir ki Allah Teâlâ bütün müminlere şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Siz Resulullah ile konuşurken seslerinizi Resulullah'ın sesinin üstüne yükseltmeyin ve birbirinize konuşur gibi de Resulullah'a yüksek sesle (bağırarak) konuşmayın"; birbirinizi adınızla çağırdığınız gibi, O'nu da: "Ya Ahmed! Ya Muhammed!" diye isimleriyle çağırmayın. O'nun Allah'ın Resulü olduğunu düşünerek O peygambere: "Ey Allah'ın resulü! Veya ey Allah'ın Peygamberi! diye en güzel ve en büyük saygı ifade eden kelimeler ile hitap edin." *Böyle yapmazsanız siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider."*

Tüm bu açıklamalardan şu gerçekler öğrenilmiş oluyor:

Müminlerin, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize konuşurlarken seslerini daima Resulullah'ın sesinin eriştiği derecenin altında bulundurmaları gerekir; müminlerin seslerini bu şekilde kısık tuttukları ve birbirleriyle konuştukları gibi de O'nunla konuşmamaları gerekir. Müminlerin, seslerini Resul-i Ekrem Efendimizin mübarek ses tonunun eriştiği derecenin altında bulundurmaları zaruridir. Ayrıca ayet-i kerime ile müminlere, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize hitap ederken yumuşak, çok yavaş ve de O'na ta'zîm ile adaba uygun bir ölçü içerisinde konuşmaları emrediliyor.

Diğer taraftan müminlerin, Sevgili peygamber (s.a.s.) Efendimizin Allah Teâlâ katındaki kadrinin yüceliğini, O'nun peygamberlik makamını daima hatırlarında tutarak sükûnet, vakar ve en büyük saygı duyguları ile O'na hitap etmeleri gerektiği Cenab-ı Hak tarafından kendilerine emrediliyor.

Bunun içindir ki sahabe-i kiram Resul-i Ekrem (s.a.s.) ile konuşurlarken seslerini çok ingin tutmalarının kendilerine emredildiğini biliyorlar ve O'nunla konuşurken çok yavaş ve hafif bir ses tonu ile konuşuyorlardı. Ashab-ı Kiram (r.a.m.), kendi akranları ile konuşur gibi de Hz. Peygamber (s.a.s.)'e konuşmamaları gerektiğini biliyorlar ve bu hususa en büyük ölçüde riayet ediyorlardı.

Burada şu önemli hususa da değinmek gerekir; o da Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin mübarek kabri şeriflerinin yanında da yüksek sesle konuşulmaması gerektiğidir. Nitekim O'nun kabrinin yanında yüksek sesle konuşmanın dinen mekruh olduğunu din âlimlerimiz bildirmişlerdir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, hayatta iken kendilerine karşı en derin hürmetle ve edep ölçüleri içinde yavaş bir sesle konuşulması gerektiği gibi kabri şeriflerinin yanında da öyle olması gerektiğini âlimlerimiz beyan etmişlerdir.

Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz hayatında olduğu gibi vefatından sonra da ve kabri şeriflerinde de ebediyen muhteremdir. Bunun içindir ki Resulullah (s.a.s.) Efendimizin kabri şeriflerinin bulunduğu "Ravza-i Mutahhare"nin kıbleye bakan duvarın üstüne ve oldukça yüksek kesimine bu ikinci ayet-i kerimenin metni güzel bir "nesih" yazı ile yazılarak, O'nun kabri şerifini ziyaret eden müminlere bu husustaki görevleri hatırlatılmıştır.

Büyük âlim Kadı Ebu Bekir İbn-i Arabî şöyle demiştir:

"Resulullah (s.a.s.)'a hayatında nasıl hürmet ediliyorsa vefatından sonra kabri şeriflerinde de öyle hürmet edilmesi lazımdır. O'nun, bize ulaşan sözleri (hadisleri) de O'nun mübarek ağzından işitilen sözleri gibidir. Bu bakımdan O'nun hadisleri okunduğu zaman o mecliste bulunanların seslerini yükseltmemeleri gerekir. Ve O'nun hadislerini, O'nun meclisinde bulunuyorlarmış gibi dikkat ve sükûnetle dinlemeleri gerekir."

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de -herhangi bir yerde- Kur'an okunduğu zaman Kur'an ayetlerini dinlemeyi müminlere emretmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: ***"Kur'an okunduğu zaman susun ve Kur'an'ı dinleyin ki rahmete nail olasınız"***[7] buyurulmuştur.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sözleri de vahiydir. Yani vahyin gayr-i metluv kısmındandır.

Bazı âlimler, ulema meclisinde de yüksek sesle konuşmayı mekruh sayarlar; çünkü" âlimler peygamberlerin varisleridirler," onlara hürmeten onların meclislerinde de yavaş ve hafif bir sesle konuşulması, ilme ve ulemaya hürmetin bir simgesidir.

---

7 Araf, 7/204.

3- Üçüncü Ayet

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ أُولٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

"O kimseler ki Allah resulünün (elçisinin) huzurunda seslerini kısarlar (ingin sesle konuşurlar). İşte onlar, Allah'ın kalplerini halis takva için hazırladığı kimselerdir. Onlara -Rableri yanında- mağfiret (bağışlanma) ve bir de büyük ecir vardır."

Bir önceki ayet-i kerimede müminlere Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin huzurunda konuşurlarken seslerini yükseltmemeleri ve birbirleriyle konuşur gibi de O'nun huzurunda konuşmamaları emredilmişti. Ayrıca O'nun yanında yüksek sesle veya birbirlerine konuşur gibi bağırarak konuştuklarında müminlerin kendileri farkına varmadan amellerinin geçersiz duruma ineceği beyan buyurulmuş ve müminler bu şekilde konuşmaktan men edilmişlerdi.

Bu ayet-i kerimede ise o sakındırmadan sonra müminler için Resulullah'ın huzurunda, yavaş ve hafif bir sesle konuşmaya bir terğib ve teşvik vardır. Resulullah'ın huzurunda konuşurken seslerini ingin tutan; (kısan) yavaş konuşan kimseler Allah Teâlâ tarafından övülmüşlerdir; onların kalpleri takva için imtihandan geçirilmiştir. Allah Teâlâ onların kalplerini halis takva için hazırlamıştır. Bu esasa uyan müminler için günahlarının bağışlanması ve bir de pek büyük mükâfat olduğu müjdelenmiştir.

Ayet-i kerime, nazmı itibariyle Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin huzurunda konuşurken seslerini kısan, çok yavaş ve hafif bir ses tonu ile konuşan kimselerin bu güzel ve derin anlayış ve davranışlarının çok önemli ve değerli olduğunu göstermektedir. Çünkü itibar lafzın umumuna (genel oluşuna) dır; sebebin hususi olmasına değildir.

Bu bakımdan ayet-i kerimede beyan buyurulan esaslara riayet eden bütün müminlerin, bu ilahî müjde ve ikrama -tevfik-i ilahî ile- mazhar olacakları da ayet-i kerimeden öğrenilmiş oluyor.

Ayrıca ayet-i kerimede geçen " إِمْتَحَنَ " "imtehane" kelimesi, imtihan masdarından fiili mazidir; imtihan etti manasına gelir. Bu ayet-i kerime ise: "Allah, o müminlerin kalplerini arındırdı, çirkin olan her şeyden temizledi; onların gönüllerini halis takva için hazırladı" manasına gelmektedir.

Her şeyi bilen Allah Teâlâ, müminlerin kalplerini her iyiliğin başı olan takvaya hazırladı, çünkü Allah Teâlâ müminleri bir kısım mihnet ve zorluklardan geçirerek, onların gönüllerini takvanın mahalli (yeri) kıldı. Altın, som (katıksız) duruma getirmek için ateşte eritildiği gibi müminler de meşakkatlerden, zorluklardan geçirilmek suretiyle kalpleri halis takvaya hazırlanmıştır. Bu bakımdan müminler Resulullah'ın huzurunda konuşurlarken seslerini kısmışlar, bu imtihanda da başarı göstermişler ve Cenab-ı Hak tarafından övülmüşlerdir. Onlara mağfiret (Allah Teâlâ'nın bağışlaması) ve bir de büyük ecir (sevap) vardır.

Diğer taraftan Resulullah'ın huzurunda yüksek sesle ve bağırarak konuşanların ise büyük bir günah irtikâp etmiş olacakları da zımnen bildirilmektedir.[8]

4- Dördüncü ve Beşinci Ayetler

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

8 Konu ile ilgili bkz. Zemahşerî'nin Keşşâf ve Nesefî'nin *Medâriku't-Tenzil* adlı eserlerinde Hucûrat suresinin tefsiri.

"(Resulüm!) O kimseler ki (Senin eşlerinin ikamet ettiği) evlerin ötesinden (arkasından) Sana sesleniyorlar; onların çoğu aklı ermeyen kimselerdir. Eğer onlar, Sen çıkıp onların yanlarına gelinceye kadar sabretselerdi kendileri için daha iyi olurdu. (bununla beraber) Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."

Temimoğullarından bir heyet Medine'ye Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin mescid-i saadetlerine gelmişlerdi. Gelen heyetteki insanların sayısı yetmiş civarında idi. Vakit öğlen sıcağı olduğu için Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, hane-i saadetlerinde istirahat halinde idi. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz sürekli olarak insanların arasında bulunuyor, onları aydınlatıyor, bilgilendiriyordu ve birçoklarının ihtiyaçlarını gidermekle meşgul oluyordu. Ancak belirli vakitlerini kendisi ve ailesinin ihtiyaçlarını gidermek için ayırırlardı.

Resulullah (s.a.s.) bir öğlen vakti haneyi saadetlerinde istirahat ediyorlardı. Tam o sırada Temimoğullarından gelen heyetten bir kısım kimseler, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin zevce-i muhteremelerinin ikamet ettiği evlerin arka tarafından yüksek sesle bağırıp seslendiler: "Ya Muhammed! Çık yanımıza gel; bizim övgülerimiz ziynettir. Yermemiz de çirkinlik verir" dediler.[9]

Bedevîlerin, görgü ve edep kaidelerine uymayan bu davranışları, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz'i haliyle üzdü. Ve kendileri hane-i saadetlerinden çıkıp bu heyetin yanına geldiler. Resulullah (s.a.s.) bu meyanda şöyle buyurdu: "Övgüsü ziynet ve yermesi de çirkinlik veren ancak Allah Teâlâ'dır."

Sonuçta bu gelen heyetteki insanların hepsi İslâm hakkında bilgi edindiler ve İslâm'ı kabul ettiler.

---

9 Alûsî, *Ruhu'l Meâni*, XIX, 258.

Zeyd b. Erkam (r.a.)'dan gelen bir rivayette Araplardan birtakım insanlar, bir araya gelmişler ve kendi aralarında şöyle konuşmuşlar: "Peygamber olduğunu bildiren bu zata Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gidelim; eğer o peygamber ise O'na uyarız ve insanların mutlularından oluruz. Eğer hükümdar ise O'nun sayesinde yaşamımızı sürdürürüz, demişler. Zeyd b. Erkam (r.a.): Ben onların bu konuşmalarını Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize bildirdim. Bu kimseler, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin evlerinin yakınına geldiler ve evlerin arkasından yüksek sesle: 'Ya Muhammed!' diye seslendiler. Onların böyle davranışlarından Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz üzüldü. O kimselerin adaba uygun olmayan ve Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin peygamberlik makamına saygıdan yoksun bu davranışlarından dolayıdır ki ayet-i kerimelerde onların bu tutumları zikredilmiş; onların cehaletleri ve akıl erdirememeleri sebebiyle böyle yaptıkları beyan buyurulmuştur."[10]

Resulullah (s.a.s.)'in tertemiz eşlerinin ikamet ettikleri evlerinin (arkasından) yüksek sesle seslenen o kimselerin bu davranışlarını, Allah Tealâ bu ayet-i kerimelerde yermiş; onların çoğunun akıl erdiremeyen kimseler olduğunu ve böyle olduğu için de edep ölçülerine riayet etmediklerini bildirmiştir.

Eğer o bedevîler aklı eren kimseler olsalardı âlemlere rahmet olarak gönderilen ve beşeriyetin efendisi olan bir peygambere karşı nasıl bir saygı içinde olmaları gerektiğini idrâk ederlerdi; adap ve iyi ahlak esaslarına uygun davranırlardı; böyle davranmaları da kendileri için daha iyi olurdu.

Bu ayet-i kerimeden sonra gelen ayette Cenab-ı Hak: *"Resulüm! Eğer onlar, Sen evinden çıkıp onların yanına gelinceye*

---

10 Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, V, 210; Beyzâvî, *Tefsir*, III, 67; Sabunî, *Saffetü't-Tefasîr*, VI 142; Vahidî, *Esbab-ı Nuzûl*, s. 321; Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 445.

kadar sabretselerdi onlar için daha iyi olurdu; bununla beraber Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir" buyurmuştur.

Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ onlara: En iyi olan edep ve terbiye yolunu göstermiş; onların, bu üstün edep ve iyi ahlak esaslarına uymaları ve sabırlı olmaları halinde kendilerinin iyiliklere -dünya ve ahiret mutluluklarına- erişebileceklerini ifade etmiştir. Çünkü ayet-i kerimenin sonunda: "Allah çok bağışlayan ve çok rahmet edendir" buyurulmuştur. Böylece o kimseler tevbe etmeye ve tamamıyla sırat-ı müstakîme (Cenab-ı Hak'kın yoluna) yönelmeye davet edilmişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ bütün günahları bağışlayan, çok çok rahmet edendir.

Cenab-ı Hak'kın bildirdiği bu adap ve ahlak esaslarına uymak, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize karşı yerine getirilmesi bütün müminler için zorunlu bir görevdir. Böyle olmakla birlikte ana-baba, öğretmen-hoca ve diğer büyüklere hatta bütün insanlara karşı Kur'an'ın telkin buyurduğu bu üstün adap ve nezaket ölçülerine daima riayet etmek gereklidir.

Hiçbir insanı incitecek davranışa imkân verilmemelidir. Bir dilek veya bir talep olduğunda edep ve görgü kuralları uyarınca, uygun bir zaman ve zeminde ilgili şahsın izniyle iletilmelidir.

Ancak insanları, aile fertleri ve toplum içerisinde rahatsız edici dilek ve isteklerle rahatsız etmek, adap ve görgü kurallarına da uygun değildir.

Görüldüğü üzere o bedevîlerin, adap ve ahlak esaslarına uymayan bu davranışları sebebiyle Cenab-ı Hak onları yermiştir. Ve onların çoğunun akıl ve idrâktan yoksun olduklarını bildirmiştir. Toplum hayatında onların davranışlarına benzer tutumlardan uzak kalıp Cenab-ı Hak'kın telkin buyurduğu edep ölçüleri uyarınca hareket edenlere dünya ve ahiret mutluluğu vardır.

5- Altıncı Ayet

يَآأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾

"Ey iman edenler! Eğer her hangi fasık (hak yoldan sapmış) bir kimse, size her hangi bir haberle gelirse siz o haberi tespit edin, (doğru olup olmadığı apaçık bilininceye kadar araştırın.) Böyle yapmazsanız gerçeği bilmeden (o haber sebebiyle) bir kavme sataşırsınız (zarar verirsiniz) de sonra yaptığınıza pişman olursunuz."

"Ey iman edenler! Eğer fasık bir kimse, size önemli bir haber getirirse siz, o haberi iyiden iyiye tahkik edin. (doğru olup olmadığı bilininceye kadar araştırın) böyle yapmazsanız cehaletle (gerçeği bilmeyerek) herhangi bir kavme sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz."

a. Nüzûl Sebebi

Ahmed b. Hanbel (r.a.), Haris b. Dırar el-Huzaî (r.a.)'den şöyle rivayet etmiştir:

Haris el-Huzaî (r.a.) şöyle demiştir: "Ben Resulullah (s.a.s.)'i ziyaret ettim. O beni İslâm'a davet etti. Ben de İslâm'ı kabul ettim.

Resulullah (s.a.s.) İslâm'ın zekât emrini bildirdi. Ben zekât emrini de ikrar ettim; sonra dedim ki: "Ya Resulallah! Ben kendi kavmime gideyim ve onları İslâm'a çağırayım. Onlar İslâm'ı kabul ederlerse zekât vermeleri gerektiğini de onlara bildireyim; onlar bu davete de icabet ederlerse ben onların zekât vergilerini toplarım; şu vakitte siz bana bir elçi gönderirsiniz o görevli de benim derlediğim zekâtları alıp Medine'ye getirir" dedim.

Haris'in kavmi İslâm davetini kabul ettiler. Zekât verme vakti gelince Haris onların zekâtlarını alıp bir araya getir-

di. Resulullah ile kararlaştırdıkları vakit geldi. Lakin görevli gelmedi.

Haris şöyle düşündü: Resulullah (s.a.s.)'ı gücendirdik mi (bir hata mı yaptık)? Sonra Haris kavminin ileri gelenlerini bir araya getirdi ve onlara: "Resulullah (s.a.s.) ile şöyle kararlaştırdık; belirli zamanda O bize elçi gönderecekti. Elçi de derlediğimiz zekâtları alıp Medine'ye götürecekti.

Resulullah (s.a.s.) verdiği sözü yerine getirir, şimdi ise elçi gelmedi. Korkuyorum, Resulullah (s.a.s.) bize gücenmiş olur. Birlikte Resulullah (s.a.s)'a gidelim, durumu öğrenelim...

Diğer taraftan Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Velid b. Ukbe'yi Haris el-Huzaî'nin derlediği zekâtları alıp getirmesi için görevlendirmiş; Velid yola çıkmış; Haris el-Huzaî (r.a.)'nin bulunduğu yere yaklaşmış; ancak bu kabile ile Velid arasında cahiliye çağında bir husumet olduğu için vehme kapılmış, korkup geri dönmüştür. Velid, Resulullah (s.a.s.)'ın huzuruna geldiğinde korktuğu için geri döndüğünü söylememiş "onlar zekâtlarını vermediler ve beni öldürmek istediler" demiştir. Bunun üzerine Resulullah Efendimiz (s.a.s.) -gerçek durumu anlamaları için- başkalarını görevlendirip Haris el-Huzaî'ye göndermiştir.

Haris el-Huzaî'nin kabilesine gitmek için Resul-i Ekrem Efendimizin görevlendirdiği kimseler, Medine'den ayrılıp görev yerlerine giderlerken Haris ile karşılaşırlar. Haris onlara "nereye gittiklerini" sorar. Onlar da: "Size geliyorduk" cevabını verirler. Haris onlara: "Niçin" diye sorunca onlar da: "Resulullah (s.a.s.) Efendimiz Velid b. Ukbe'yi görevli olarak size göndermişti; siz ona zekâtları vermemişsiniz ve kendisini öldürmek istediğiniz zannında bulunmuştur" dediler.

Bu defa Haris: "Hayır, Hz. Muhammed (s.a.s.)'i hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ben Velid'i görmedim ve o bize gelmedi. Benim şimdi buraya gelmeme

sebep şudur: "Resulullah (s.a.s)'ın elçisi bize gelmedi; acaba Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz e karşı bir hata mı yaptık? Resulullah (s.a.s.)'ın bize gücenmesini gerektiren bir durum var mıdır? Bunu anlamak maksadıyla Medine'ye geliyordum, demiştir.

Haris el-Huzaî, daha sonra Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin huzuruna gelmiş ve geliş sebebini Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'e yukarıda beyan edildiği gibi arz etmiştir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Velid'in sözlerini Haris el-Huzaî'ye beyan ile zekât vergilerini vermediklerini ve onunla savaşmak istediklerini söyleyince Haris de yukarıda açıkladığı bilgileri tekrar ederek: "Ya Resulallah! Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ben Velid'i görmedim ve o bana gelmedi" demiştir...

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz daha sonra sahabeden Halid b. Velid (r.a.)'i görevlendirip (Mustalikoğullarından) Haris el-Huzaî'ye göndermiştir. Halid (r.a.) de onların durumlarını görmüş, onların, ibadetleriyle, kendi işleriyle meşgul olduklarını, beş vakit ezan okuyup namazlarını kıldıklarını görmüş ve Haris' el-Huzaî'nin derlediği zekât vergilerini de alıp Medine'ye gelmiştir. Ve yine Halid (r.a.) gözlemlerini Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize arz etmiştir.[11]

İmam Fahreddin Razî (r.a.) şöyle demiştir:

Ayet-i kerime umum (genel) bir hüküm buyurmaktadır. Yani herhangi fasık bir kimse size önemli bir haber getirdiğinde siz o haberi tahkik edin..." Bu emir o sıralarda gelmiştir. Diyorlarsa bu beyan (onların bu izahları) güzeldir. Fakat sadece Velid hakkında nazil oldu denilirse bu görüş zayıftır.

---

11 Bkz. İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, XI, 296; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 279; Taberânî, *Mu'cemül-Kebîr*, III, 274; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâîd*, VII, 109, Suyutî, *Dürr*, VI, 87; Vahidî, *Esbab-ı Nüzul*, s. 324-326.

Çünkü Velid o kimselere bir fenalık kastetmemiştir; sadece bir tevehhüme kapılmıştır.[12]

b. Ayet-i Kerimede Geçen Bazı Kelimelerin Sözlük Anlamları

Ayet-i kerimede zikri geçen bazı kelimelerin sözlük manalarının açıklanması faydalı olacaktır. Çünkü bu kelimelerin sözlük anlamları izah edilince ayet-i kerimede beyan buyurulan hususlar daha da kolay anlaşılmış olacaktır.

Buna göre:

1- " فَاسِقٌ " : "Fasık": Şer-î şerifin hududunu aşan, mümin olduğu halde dinî hükümlerin hepsini veya bir kısmını açıktan terk eden kimse; bilerek ve isteyerek Allah'a isyan eden, Allah'ın buyruklarının dışına çıkan kimse; tarik-i müstekimden (dosdoğru yoldan) kasten ve bilerek ayrılan; bilerek ve isteyerek büyük günah işleyen kimse.

Küfür kelimesi ile "fısk" kelimesi arasında fark vardır. Şöyle ki "fısk" veya "füsuk" kelimesi daha genel mana ifade eder. Bu bakımından her küfür, fısıktır; (fasıklıktır), lakin her "fısk" veya "fasıklık" küfür değildir. Tekrar edilecek olursa: Mümin olduğu halde dinî hükümlerin -amel olarak- hepsini veya bir kısmını bilerek ve isteyerek terk eden kimseye fasık denilir.

2- " نَبَأٌ " : "Nebe": Önemli ve faydası büyük olan habere "nebe" denir. Çoğulu " أَنْبَاءٌ " "enbâûn" gelir. Olumlu veya olumsuz, önemi ve değeri olmayan bir habere "nebe" denilmez.

3- " تَبَيُّنٌ " : "Tebeyyün": Gelen bir haberin apaçık bilinmesi, insanın bu hususta basiretli olması; kesin bilgi hâsıl etmesi için haberin açıklığa kavuşmasını istemesi; gerçeğin ne olduğunun sübut bulmasını talep etmesi.

---

12 Zuhaylî, *Tefsiru'l-Münîr*, XIII, 453-454.

Tebeyyün, bir şeyin, bir haberin apaçık bilinmesi; bir haberin açıklığa kavuşması, apaçık bilinmesini talep ve temin etmek demektir. Bu tebeyyün kelimesiyle "tesebbüt" "تَثَبُّتْ" kelimesi birbirlerine yakın manadadır. Bir şeyin sübut bulması, apaçık var olması, bilinmesi.

4- " جَهَالَةٍ " : "Cehalet": Bilgisizlik, bir şey hakkında hiçbir bilgi sahibi olmama durumu.

5- " اَلنَّدَمُ " : "en-Nedmü": Bir şey vuku bulduğu için üzüntü duymak, o şeyin olmamış olması temennisinde bulunmak; vuku bulduğu için de daima üzülmek, üzüntü duymak.

c. Gerçeğin Bilinmesi İçin Haberlerin Araştırılması

Toplumda insanlar arasında yayılan veya insanın kulağına ulaşan önemli haberlerin etraflıca ve iyiden iyiye araştırılması müminler için zorunlu bir görevdir. Allah'a itaati olmayan (fasık) kimseler tarafından getirilen haberlerin doğruluğu apaçık belli oluncaya kadar o haberin doğruluğu ve kaynağının araştırılması gerekir.

Hak yoldan sapmış her hangi bir kimsenin getirdiği habere binaen ve gerçek bilinmeden bir karar verilir ve başkaları zarara uğratılırsa bu durum büyük ıstırap ve üzüntülere sebep olur.

Bunun içindir ki Allah-ü Teâlâ, müminleri uyarıyor ve ayet-i kerimede şöyle buyuruyor:

Ey iman edenler! Eğer fasık (hak yoldan sapmış) bir kimse size (önemli) bir haberle gelirse siz o haberi, doğruluğu-apaçık belli oluncaya kadar tahkik edin (etraflıca araştırın) Haberin doğruluğu sabit olduktan sonra da hak ve adalete uygun ne ise ona göre karar verin (değerlendirin).

"Bu ayet-i kerime ve onu takiben gelen ayetler bütün müminleri uyarmış, irşat etmiş, aydınlatmış, onlara sırat-ı müsta-

kimi (dosdoğru olan yolu), gerçek irfan ve en üstün medeniyet yolunu göstermiştir.

6- Yedinci Ayet

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ" ﴿٧﴾

"Ve biliniz ki içinizde Allah'ın Resulü var; eğer O bir işte sizin isteğinize uysa idi, elbette siz meşakkate (zorluğa) uğrar helâk olurdunuz. Lakin Allah size imanı sevdirdi; onun güzelliğini kalplerinizde size idrâk ettirdi. Ve sizleri küfürden, fasıklıktan ve isyandan nefret ettirdi. İşte onlar (bu vasıftaki müminler), dosdoğru yol üzere olanların ta kendileridir."

Ey müminler! Biliniz ki içinizde Allah'ın Resulü var, o masumdur. O kendi arzusuna göre konuşmaz; Rabbiniz tarafından kendisine ne vahyedilirse O da size onu bildirir. Eğer Resulullah (s.a.s.) birçok işte sizin arzunuza uysaydı elbette siz meşakkate uğrardınız; günaha girer, helâk olurdunuz. Lakin Allah, o Resule uyan siz müminlerin basiretlerinizi aydınlattı. (Ey müminler!) Allah size imanı sevdirdi; imanın güzelliğini gönüllerinizde size idrâk ettirdi. Allah sizi küfürden, fasıklıktan ve isyandan (Allah'ın buyruklarına karşı gelmekten) nefret ettirdi.

İşte bu vasıflarda olan müminler, dosdoğru yol üzere sabit olan kimselerdir.

İyi biliniz ki gerçek dışı haberleri dinlemek, yalan habere güvenmek, yanlış ve geçersiz hükümlere (yargılara) götürür; insanlar arasında kırgınlıklara, düşmanlıklara yol açar; kavgalara, büyük zararlara hatta savaşlara sebep olur. Onun için hak

yoldan sapmış kimseler tarafından yayılan, size ulaşan haberlerin doğruluğu sabit oluncaya kadar araştırın.

Bu lütuf ve nimetleri bilir ve şükrederseniz Allah size olan nimetlerini artırır ve ebedîleştirir. Biliniz ki müminler ancak birbirlerinin din kardeşidirler. Onlar bilerek birbirlerine zarar vermezler.

Ayet-i Kerimede Geçen Bazı Kelimelerin Sözlük Anlamları

" أَلْعَنَتُ " "el-anetü" : Meşakkat, bozulmak, fesada uğramak ve helâk olmak.

" أَلرَّاشِدُونَ " "er-Raşidûn" : "Raşid" kelimesinin çoğulu. "Raşid"; işlerin en güzel ve en doğru olanına yol bulan ve erişen kimse.

" أَلرُّشْدُ " "er-Rüşd" : Dosdoğru yolda olmak, dosdoğru yolda sebat ve salâbet göstermek; bu durumda devam etmek.

7- Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Ayetler

فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتّٰى تَفِيءَ إِلٰى أَمْرِ اللّٰهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

Sekizinci Ayet

"Bu ise (siz müminlere) Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah, her şeyi hakkı ile bilendir; hüküm ve hikmet sahibidir."

Dokuzuncu Ayet

"Eğer müminlerden iki taife (iki gurup), birbirleriyle çarpışırlar ise siz derhal onların aralarını iyileştirin. (Onları barıştırın). Eğer guruplardan biri diğerine saldırırsa saldırgan taraf, Allah'ın hükmüne dönünceye kadar onunla savaşın, (saldırmaktan caydırın). Saldırgan gurup Allah'ın emrine döner (O'nun emrini kabul ederse) iki tarafın aralarını hak ve adalet üzere iyileştirin. Ve siz adaletli olun. Şüphesiz ki Allah, adil olanları sever."

Onuncu Ayet

"Müminler ancak birbirleriyle kardeştirler. Öyle ise iki kardeşinizin arasını iyileştirin, (salaha kavuşturun) ve Allah'tan korkun. (Allah'tan takva üzere olun) ki rahmete nail olasınız."

Ey müminler! Bu lütuf ve nimetleri bilir ve şükrederseniz Allah (c.c.) size olan nimetlerini artırır ve ebedîleştirir.

Başka bir ayette Allah Teâlâ, şöyle buyurmuştur:

"Güzel davrananlara daha güzel karşılık ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (leke) bulaşır, ne de bir horluk... İşte onlar cennet ehlidirler ve onlar orada ebedî kalacaklardır."[13]

a. Ayet-i Kerimelerde Geçen Bazı Kelimelerin Sözlük Anlamları

" اَلْبَغْيُ " "el-bağyü" : Haksızlık demektir; zulüm ve tuğyanda bulunmak, haddi aşmak, mütecaviz olmak; adil devlet başkanına itaatten ayrılmak.

" اَلْفَيْءُ " "el-fey'ü" : Bir şeyden dönmek; Allah Teâlâ'nın emrine, hükmüne dönmek ve kabul etmektir; savaşsız olarak ehli küfürden müminlere gelen mal.

---

13 Yunus, 10/26.

" الْمُقْسِطِينَ " "el-muksitîn" : Adil olanlar, hak üzere bulunanlar, adalet yapan kimseler; her yer ve imkânda adaleti icra edenler, adaleti yerine getirenler demektir.

b. Sekiz, Dokuz ve Onuncu Ayet-i Kerimeler ile Telkin Buyurulan Esaslar

Ey iman şerefiyle müşerref ve bahtiyar olan müminler! Kesin olarak biliniz ki Resulullah'ın size getirdikleri haktır; onların hepsi Allah indindendir. O resule vahyedilen bu kitap size gelmiştir.

Biliniz ki bu Kur'an, bütün insanlara Rabbinizin beyanıdır. Bu Kur'an müttekilere (Allah'ın buyruklarına saygılı olup kötülüklerden sakınanlara) bir öğüt, hak yolu gösteren ve o yola götüren bir hidayettir.

"Ey müminler! Biliniz ki ancak müminler birbirleriyle kardeştirler. (Gerçek böyle olduğuna göre) öyle ise mümin kardeşlerinizden iki gurup birbirleriye çarpışırlarsa siz derhal -bütün imkânlarınızı sarf ile- onları barıştırın. Onları barışa, Rabbinizin buyruğunu kabul etmeye davet edin.

Eğer o guruplardan biri dinlemeyip diğerine karşı haksızlıkta bulunup saldırırsa saldırgan gurup Allah'ın emrini kabul edinceye kadar siz de o saldırgan guruba karşı savaşın. Saldırgan gurup Allah'ın hükmünü (emrini) kabul edince de siz iki gurup arasını adalet üzere iyileştirin, (düzeltin, barışı sağlayın)".

Çünkü onların hepsi sizin din kardeşlerinizdir. Müminlerin kardeşlik görevlerinden biri de kardeşler arasında nefrete -düşmanlığa- yer vermemek; müminler arasında birliği, bütünlüğü ve barışı sağlamaktır. Çünkü müminlerin hepsi birbirlerinin kardeşidirler; iman bağı onları birleştirmiş ve kardeş yapmıştır.

Bunun içindir ki iyiliği, kardeşliği, müminler arasında egemen kılmak için birbirleriyle çekişen gurupların aralarını düzeltmek, onları barıştırmak, iyiliğe kavuşturmak diğer bütün müminler için insanî ve kutsal bir görevdir. Bu görevi yerine getirmek ise müminler için kurtuluş ve başarıya erişmenin en emin yoludur.

Bu görevleri yerine getirmek hususunda ihmalkâr davranmaktan uzak kalınız. Allah'tan korkunuz ki O'nun rahmetine, yardımına mazhar olasınız. O'nun rızasını ve sevgisini kazanmakla da sonsuz mutluluğa erişmiş olursunuz.

Bu ayet-i kerimelerde özetle şu esaslar apaçık olarak görülmekte, anlaşılmakta ve öğrenilmektedir:

1- İnsanın kulağına gelen ve insanlar arasında yayılan haberlerin doğruluğu sabit oluncaya kadar o haberler üzerinde gerekli inceleme ve araştırmayı yapmak müminler için bir hak ve onlar üzerinde bir görevdir.

Allah'a itaatten sapmış olan herhangi bir kimsenin getirdiği haberin doğruluğu sübut buluncaya kadar araştırılması müminler için zorunludur; o habere güvenilmemesi gereklidir; o haber üzerine bir hüküm vermeden önce gerçek bilininceye kadar haberin araştırılması bir görevdir.

2- Kulağa gelen ve yayılan haberler üzerine acele ile hüküm ve karar vermeyip teenni ile hareket edilmesi gereklidir. Bu bir zarurettir; çünkü gerçek bilinmeden herhangi bir şahsa veya şahıslara karşı haksız bir davranış içerisine girilmemesi müminler için bir görevdir.

3- Resul-i Ekrem (s.a.s.)Efendimiz bütün müminler için müracaat edilecek, başvurulacak bir merci ve bir kaynaktır. Resulullah (s.a.s.)'ın emri veya izni olmadan müminlerin bir karar vermemeleri gereklidir. O'nun vefatından sonra ve bu-

gün için de Kur'an-ı Kerim ve Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin Sünnet'ine müracaat etmenin gerekli olduğu açıktır.

4- Müminler arasında herhangi bir anlaşmazlık vuku bulduğunda o anlaşmazlığın derhal çözüme kavuşturulması; müminler arasında güven ve iyiliğin temin edilmesi, sağlanması diğer bütün müminler üzerinde bir görevdir, bir vecibedir.

Zira anlaşmazlık, olduğu hal üzere bırakılırsa müminlerin vahdeti (birliği) bozulur; ayrılıklara yol açılmış olur. Böyle bir durum ise toplumun huzurunu, güvenini yok etme sonucunu verebilir.

5- Müminlerden iki grup arasında anlaşmazlık olur veya iki grup birbirleriyle çarpışırlarsa bunlardan bir grup barışı; hak ve adaleti kabul etmeyip diğer gruba karşı ısrarla saldırganlığını sürdürür ise fitne ateşini söndürmek üzere bütün müminlerin elbirliği ile saldırgan gruba karşı direnmeleri gerekir.

Bu grup barışı, hak ve adaleti kabul edinceye kadar müminlerin bu husustaki dirençlerini sürdürmeleri zorunludur. Saldırgan grup barışı, hak ve adaleti kabul edince de derhal adalet ölçülerine uygun olarak iki grup arasında hüküm (karar vermek); birliği, barışı ve güveni sağlamak müminler üzerine düşen önemli bir vecibedir (mukaddes bir görevdir).

6- Müminler, birbirleriyle kardeştirler; akide (iman) bağı onları birleştirmiş ve kardeş yapmıştır. Bu iman bağı nesep bağından da üstün ve kuvvetli bir bağdır. Bu manevî bağın müminlerce kadrinin ve değerinin bilinmesi, takdir edilmesi gereklidir. Bu bir zorunluluktur.

7- Bütün müminler üzerine gerekli olan bir görev de İslâm toplumunun birliğini korumak, bu birliğin sürekliliğini sağlamak ve bu hizmette kusur etmemektir. Ayrıca güçsüzlere gelebilecek haksızlıkları, zulümleri de önlemektir. Haksızlık yapan, bozgunculuk çıkaran kimselere karşı daima birlik-

te direnmek, onların yapmak istedikleri haksızlıkları ortadan kaldırmak; hak ve adalet ilkelerini toplumda bütün insanlar arasında hâkim kılmaya hizmet etmektir. Bu kudsî görev ve bu ulvi hizmet bütün müminler üzerine terettüp eden bir vecibedir; muhkem bir farîzadır.

Müminlerden iki taife (iki grup) arasında bir çekişme, bir vuruşma vuku bulur ise diğer bütün müminlerin el birliği ile derhal bu anlaşmazlığı gidermeleri elzemdir. Cenab-ı Hakk'ın bütün müminlere emri böyledir.

Müslüman toplumlar arasında süregelen âdetlerden, güzelliklerden biri de iki kardeş arasında çekişme, anlaşmazlık meydana geldiğinde onları barıştırıp iyiliğe kavuşturmak; kırılan sevgi ve kardeşlik bağlarını onarmak, bu kardeşlik bağlarını yeniden pekiştirmektir. Böyle olunca dargınlıklar giderilir; kardeşlik ortamı yeniden hâsıl olur; iyilikler, güzellikler vücut bulur; üzüntü ve ıstıraplar bertaraf edilmiş olur. İnsanlar arasında barış en hayırlı bir ortamdır. Çünkü: "Ancak müminler birbirleriyle kardeştirler" buyurulmuştur. İlahî hüküm budur.

Müminlerin, renkleri, dilleri, doğup büyüdükleri coğrafî bölgeleri birbirinden farklı ve uzak olsa da müminler yine de kardeştirler. İman bağı onları birleştirmiştir.

Bu gerçeği bütün insanlığa bildiren ayet-i kerime haber cümlesi olarak gelmiştir. Yani bu gerçek olmuş, bitmiştir; bunu Allah Teâlâ yapmıştır ve böyle bildirmiştir. Hiçbir beşeri güç bu gerçeği değiştiremez. Onun içindir ki Allah Teâlâ: "Ancak müminler birbirleriyle kardeştirler..." gerçeğini bütün insanlığa duyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'de hadis-i şeriflerinde bütün ümmetine şöyle buyurmuştur:

عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ

أَخِيهِ كَانَ اللّٰهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللّٰهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Müslüman Müslüman'ın kardeşidir (istese de istemese de bu böyledir)"; ona haksızlık etmez; onu yardımsız bırakmaz. Kim mümin kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah (c.c.) da o kimsenin ihtiyacını giderir. Kim bir Müslüman'ın karşılaştığı zorluğu giderirse Allah Teâlâ da o kimsenin kıyamet günü karşılaşacağı zorluklardan bir zorluğu giderir. Kim bir Müslüman'ın kusurunu örterse Allah Teâlâ da kıyamet gününde o kimsenin kusurunu örter."[14]

Bir başka hadislerinde de şöyle buyururlar:

"(Müslüman), kendi binasını daha yüksek yapıp kardeşinin havasına engel olmaz. Şayet binası yükselmesi gerekiyorsa mümin kardeşinin izni ile (binasını) yükseltir. Müslüman kardeşine eziyet vermez."[15]

"Mümin müminin aynasıdır; mümin müminin kardeşidir; onun zorluklarını giderir; gıyabında (arkasından) onu himaye eder."[16]

8- On Birinci Ayet

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسٰى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

14 Müslim, *"Birr ve ve-Sıla"*, 58; Tirmizî, *"Hudud"*, 3

15 *Tergîb ve Terhib*, III, 357. Bu hadisi şerif aslında komşu hukuku hakkındadır, lakin bu ifade mümin kardeşi de içine almaktadır.

16 Buhari, *Edebü'l-Müfred*, s 93; Ebû Dâvûd, *"Edeb"*, 49.

"Ey iman edenler! Bir kavim (bir topluluk) diğer kavmi (bir topluluğu) istihza etmesin; (alay etmesin). Olur ki alaya alınanlar (Allah indinde) alaya alanlardan daha iyidirler. Kadınlar da (başka) kadınları alaya almasın; olur ki alaya alınanlar, alaya alıp ayıplayanlardan (Allah indinde) daha iyidirler. Ve birbirinizi (kendi kendinizi) ayıplamayın; birbirinize kötü lakaplar takmayın; (birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın). İmandan sonra fasıklık(la anılmak) ne kötü bir isimdir. Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."

Ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman şerefiyle müşerref olanlar! Ey Allah'ın kitabını ve resulünü tasdik eden (bahtiyar) müminler! Sizden herhangi bir toplum diğer müminler topluluğunu küçümsemesin, alaya almasın; olur ki hakir görülüp alaya alınan toplum -Allah indinde- alaya alan toplumdan daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınları küçümsemesin; alaya almasınlar. Olur ki hakir görülen, alaya alınan kadınlar, alaya alanlardan Allah indinde daha hayırlıdır."

İnsanlar arasında nice kimseler vardır ki elbisesi eski üstü başı dağınık bir durumda bulunabilir ve bu insanlar bundan dolayı küçümsenir. Lakin o kimse herhangi bir hususta Allah (c.c.)'a yemin edecek olsa Allah-ü Zü'lcelal o kimseyi yemininde sadık kılar; o kimsenin dileğini yerine getirir; ona ihsanda bulunur.

Bir de kendinizi (birbirinizi) ayıplamayın ve birbirinize kötü lakaplar takmayın; birbirinizi kötü lakaplarla anmayın. Müminler bir vücudun azaları gibidir ve bir bütündürler. Durum böyle olunca iman kardeşlerini ayıplayan kimse, kendisini ayıplamış olur.

Diğer yönden mümin bir kimse başkaları tarafından ayıplanacak bir yanlışlığı, eksikliği yapmasın; başkalarının kendisini ayıplamasına sebep olacak eksiklikte bulunmasın. Ayrı-

ca bir kimse başkalarını ayıpladığı takdirde başkaları da onu ayıplar... Derken insanlar, birbirlerinin kusurlarını ortaya çıkarmaya çalışırlar. Böyle bir durum ise toplumu bozulmaya götürür; birlik, kardeşlik ve güven duyguları zedelenir; toplum hayatı telafi imkânı olmayan büyük zararlar görür.

Hâlbuki Allah Teâlâ, müminlerin birbirlerini alaya almalarını ve birbirlerinin kusurlarını, ayıplarını araştırmayı ve birbirlerini kötü lakapla anmalarını haram kılmıştır.

İslâm ahlak ve adabına ters düşen bu kötü durumlardan Allah Teâlâ bütün müminleri şu üç kötü, çirkin şeyden men etmiştir.

Allah (c.c.), bu ayet-i kerimede müminleri üç şeyden men etmiştir. Onlar da:

1- Bir müminin başka insanları küçümsemesi, onları alaya alması.

2- İnsanların birbirlerini ayıplamaları.

3- İnsanların birbirlerine kötü lakaplar takmaları; birbirlerini kötü lakaplar ile anmalarıdır.

Özetle insan için en uygun olanı şudur:

Hiçbir kimse din kardeşini, hatta Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu hiçbir kimseyi -hiçbir şeyi- alaya almamalı ve küçümsememelidir. Olur ki alaya alınan veya küçümsenen kimse -Allah indinde- küçümseyen kimseden daha iyidir, kadri ve değeri daha yüksektir.

Allah (c.c.) müminlerin birbirlerini küçümsemelerini de birbirlerini ayıplamalarını da ve birbirlerine kötü lakap takmalarını veya kötü lakaplarla birbirlerini çağırmalarını da haram kılmış, bütün Müslümanları bu fena durumlardan men etmiştir. Bu çirkin fiilleri yapmak Allah'a itaatten sapmaktır. Bunun içindir ki ayet-i kerimede:

"... İmandan sonra fasıklıkla anılmak ne kötü bir isimdir, kim de bunlardan (beyan edilen bu üç kötü şeyden) tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridirler" buyurulmuştur. Yani kim müminleri alaya almak, onları ayıplamak ve insanlara kötü lakaplar takmaktan vazgeçip tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridirler.

Çünkü onlar bu durumları ile kendilerine yazık etmişler ve kendilerini ilahî azaba maruz bırakmışlardır.

a. Ayet-i Kerimede Geçen Kelimelerin Sözlük Anlamları

1- " سُخْرِيَّةٌ " "Suhriyye" veya "sihriyye" " سِخْرِيَّةٌ " Başkalarını küçümsemek, hakir görmek, alaya almak; başkalarını güldürmek için bir insanı istihza etmek.

2- " لَمْزٌ " "Lemz" başkalarını ayıplamak, kişinin kusurlarını, ayıplarını huzurunda veya gıyabında söylemek.

3- " تَنَابُزٌ " "Tenabüz" " نَبْزٌ" "nebz" kökündendir. İnsanların birbirlerine hoş olmayan lakaplar takmaları, birbirlerini kötü lakaplarla anmaları.

4- " قَوْمٌ " "Kavm" topluluk, çoğulu " أَقْوَامٌ " "ekvâm"dır.

b. Ayet-i Kerimenin Nüzûl Sebebi

1- Dahhâk şöyle demiştir:

"Ayet-i kerime Temimoğullarından Medine'ye gelen bir heyetle ilgili olarak nazil olmuştur. Şöyle ki bu heyet, Ammar b. Yasir, Habbab b. Eret, Bilal ve Suheyb ve benzeri fakir kimseleri eski elbiseler içinde görmüşler ve kendileri bu fakir sahabeleri küçümsemişlerdi. Ayet-i kerime bu ve benzeri hadiselerle ilgili olarak nazil oldu.

Allame Savî'nin de dediği gibi bu heyetin, fakir Müslümanları küçümsemeleri İslâmiyet'i ilk kabulleri sırasında imiş. Ancak onlar İslâmiyet'i hikmetleriyle kavradıktan sonra birbirle-

rini ve bütün müminleri Allah için candan ve içtenlikle seven kardeşler olmuşlardır."

2- عَنْ أَنَسٍ: قَالَ بَلَغَ صَفِيَّةَ أَنَّ حَفْصَةَ قَالَتْ بِنْتُ يَهُودِيٍّ فَبَكَتْ فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ تَبْكِي فَقَالَ مَا يُبْكِيكِ؟ فَقَالَتْ: قَالَتْ لِي حَفْصَةُ : إِنِّي بِنْتُ يَهُودِيٍّ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "إِنَّكِ لَابْنَةُ نَبِيٍّ وَإِنَّ عَمَّكِ لَنَبِيٌّ وَإِنَّكِ لَتَحْتَ نَبِيٍّ فَفِيمَ تَفْخَرُ عَلَيْكِ ثُمَّ قَالَ اتَّقِي اللّٰهَ يَا حَفْصَةُ!"

Enes (r.a.)'ten gelen bir rivayette:

Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in eşlerinden (Ezvac-ı Tahirat'tan) Safiye (r.a.h.) validemiz için yine Ezvac-ı Tahirat'tan Hafsa (r.a.h.) validemiz, -babası Yahudi idi- dediğini duymuş; bundan üzülmüş ve ağlamıştır.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, Safiye validemizin (r.a.h.) ağladığını görünce sebebini sormuştur. Safiye (r.a.h.)'da kendisi için Hafsa (r.a.h.)'nın böyle söylediği için ağladığını beyan etmiştir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) Efendimiz, buyurmuş ki: "*(Ey Safiye!) Sen Peygamber torunusun. Amcan da peygamberdir. Ve sen bir peygamberin nikahı altındasın. O hangi hususta sana karşı böbürleniyor.*"

Sonra Resul-i Ekrem (s.a.s.) Hafsa (r.a.h.)'ya şöyle buyurmuştur: "*Ey Hafsa! Allah'tan kork bir daha böyle söz söyleme*".[17]

3- Ezvac-ı Tahirat'tan Safiye (r.a.h.)'nin boyu kısa olduğu için, onun bu durumunu küçümseyenler olmuş. Safiye (r.a.h.) bu durumdan üzülmüştür. Ayet-i kerime bu olaylar ve benzeri sebepler üzerine nazil olmuştur.

4- Ayet-i kerimenin nüzûl sebepleriyle ilgili tefsir kitaplarında daha başka sebeplerin olduğu da beyan edilmiştir.

17 Tirmizî, "Menakıb", 63.

Bilinmelidir ki ayet-i kerimelerin nüzûl sebepleri bir veya birkaç sebep olduğu gibi hiç nüzûl sebebi olmadan da ayet-i kerimeler ve sureler nazil olmuştur. Önemli ve temel bir kaidedir ki: "İtibar lafzın genel manasınadır; sebebin hususi -özel olmasına- değildir."

c. Müminlerce Yerine Getirilmesi Gereken Hususlar

Hiçbir kimsenin herhangi bir mümin kardeşini, hatta hiçbir şeyi küçümsememesi, alaya almaması zorunludur. Olur ki alaya alınan kimse -Allah indinde- küçümseyen kimseden daha iyidir; kadri ve değeri daha yüksektir.

Çünkü insan diğer insanların ancak zahir (görünen) durumlarını bilebilir. Onların iç dünyalarını, gönüllerindeki niyetlerini ancak Allah Teâlâ bilir. Gerçek durum böyle olduğuna göre mümin bir insanın başkalarını küçümsememesi, istihza etmemesi zorunludur. Aksine hareket etmenin Allah (c.c.) indinde hesabının çok ağır olacağını müminler bilirler. İnsanları küçümsemekten, ayıplamaktan ve insanlara kötü lakap takmaktan sakınırlar. Medenî ve kâmil insan olmanın gereği de budur.

Görünümleri hoşa gitmeyen veya maksadını anlatmaktan aciz olan veya bedenî bir engeli bulunan herhangi bir kimseyi küçümsemekten mümin, daima sakınmalıdır; insanlığın gereği de budur. Eksikleri, kusurları görülüp de bundan dolayı başkaları tarafından küçümsenen bir kimse: samimiyet, ihlâs, güven ve takva bakımından daha üstün bir kalbe sahip olabilir. Böyle olan bir insanı alaya alan kimse, Allah Teâlâ'nın sevdiği bir kimseyi küçümsemiş olur ve kendi nefsine zulmeder. İnsanın kendi nefsini zarara uğratması bir haksızlıktır. Bilinen bir gerçek de şudur: Allah Teâlâ haksızları (zulmedenleri) sevmez.

Nitekim ayet-i kerimenin sonunda Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: *"...Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."*

d. Övgü İfade Eden Lakaplar

Bazı lakaplarla şöhret bulmuş kimseler bu lakapları ile tanınıyor ve kendileri de böyle lakaplarla anılmaktan hoşnutsuzluk duymuyorlarsa o gibi kimselerin meşhur olan lakaplarıyla anılmalarında bir mahzur yoktur. Bu durumda böyle bir lakapla başkasını anan kimse günaha girmiş olmaz. Ayrıca övgü bildiren ve sahibinin de hoşlandığı lakapla çağırılmakta da bir sakınca yoktur.

Hz. Ebu Bekir (r.a.)'e "es-Sıddık" Hz. Ömer (r.a.)'e "el-Faruk" Hz. Osman (r.a.)'a Zin-Nureyn, Hz. Ali (r.a.)'ye "Ebu Türab"[18], Hz. Hamza (r.a.)'ya "Esedüllah" gibi lakaplar verilmiştir.

Bunlar ve benzeri lakaplar ile anılmakta bir sakınca yoktur. Resulullah (s.a.s.) Efendimiz:

"Müminin, mümin kardeşi üzerindeki haklarından biri de onu hoşuna giden isim veya lakabı ile çağırmasıdır"[19] buyurmuşlardır.

Bu gibi güzel davranışlar kardeşler, dostlar arasında sevgi ve ülfetin artmasına vesile olur.

Selef-i sâlihin adı verilen önceki çağlarda yaşayan iyi insanlar, bu konuda da çok dikkat ve ihtiyat göstermişlerdir. Onlardan bir örnek de Amr b. Şürahbil adındaki zatın şu sözleridir, o şöyle demiştir:

---

18 Tirmizî, *"Menakıb"*, 63.

Ebû Türab: (Toprağın babası, toprağa bulanmış kimse) Bu lakabı Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Hz. Ali (r.a.)'ye verdiği için kendileri bu lakabı çok severlerdi. Rivayet edildiğine göre: Bir gün Peygamberimiz (s.a.s.) öğle vakti kızı Fatıma (r.a.h.)'nın yanına gittiğinde Hz. Ali'yi evde göremedi. Sahâbilerden biri onun Mescid-i Nebevî'de uyumakta olduğunu haber verince Peygamberimiz oraya gitti. Uyumakta olan Hz. Ali'nin üzerindeki hırkanın sıyrıldığını, vücudunun toprağa bulandığını gördü. Elbisesindeki toprağı eliyle silkelerken "Kalk, Ebû Türab", Kalk!" diye seslendi. O günden sonra Hz. Ali, "Ebû Turâb" diye çağrılırdı. (Bkz. Buhârî, "Salât", 58, "Fezâilü's-Sahâbe", 9, Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 32, 38.

19 Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, s. 285.

"Şayet görsem ki bir adam bir keçinin memesinden süt emiyor ve böyle bir duruma kendim gülecek olsam, endişe ederim ki o adamın yaptığını bir gün ben de yapmış olurum; nefsime hâkim olurum da böyle bir durum karşısında gülmekten vazgeçerim".

Abdullah b. Mes'ud (r.a.):

" اَلْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ " "Bela, (musibet) sözlere bağlıdır." der. Yani insan başkalarını ayıplamaktan, kınamaktan uzak kalmalıdır, çünkü kınayan kimse de bir gün kınadığı şeylere maruz kalabilir, kınadığı şeyler onun da başına gelebilir"

Bu cümle Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden hadis olarak da rivayet edilmiştir. [20]

e. İslâm Toplumu: Mütekâmil Toplum

İslâm toplumu mütekâmil bir toplumdur; bölünmez bir bütündür. Böyle olması bir zorunluluktur.

Çünkü müminlerin birliğini bozacak; kardeşlik duygularını zaafa uğratacak veya onların bölünüp parçalanmalarına yol açacak bütün fiil ve davranışları Cenab-ı Hak, men etmiş, haram kılmıştır.

Bu ayet-i kerimede görüldüğü üzere Allah Teâlâ müminlerin kardeşlik bağlarını sarsacak, onların aralarını bozacak, birliklerini zaafa uğratacak parçalanmalarına sebep olacak tutum, söz ve davranışlardan bütün müminleri nehyetmiştir.

Meali verilen ayet-i kerimede, müminlerden bir kısmı diğerlerini küçümsemekten, alaya almaktan men edildiği gibi birbirlerini ayıplamaktan ve birbirlerine kötü lakaplar (hoşlanmayacağı lakaplar) takmaktan da men edilmişlerdir.

Ayet-i kerime öyle edebî ve üstün bir üslup ile beyan buyurulmuştur ki güzelliğine ve inceliğine hayran olmamak elde

20 *Kenzü'l-Ummal*, I, 141, hadis no.: 673.

değildir. Şöyle ki: "Ey iman edenler! Bazınız, bazınızı ayıplamasın" manasındaki cümle: "birbirinizi" -kendilerinizi ayıplamayın- üslubu ile gelmiş ve sanki şöyle buyurulmuştur: "Ey müminler! Siz sakın (diğer) müminleri ayıplamayın; çünkü onlar sizin kendiniz gibidir." Yani kendi öz nefsiniz sizin için nasılsa mümin kardeşleriniz de sizin için öyledir.

Diğer taraftan: "Siz ayıplanacak bir şeyi yapmayın" demektir. Çünkü bir kimse kendisi ayıplanacak, ta'n edilecek bir yanlışlık yaparsa başkaları onu ta'n eder, ayıplar; böyle olunca da o insan kendisini ayıplamış olur.

Bunun içindir ki ayet-i kerimede:

"İman şerefiyle bahtiyar olduktan sonra fasıklıkla anılmak ne kötü bir isimdir. Kim de bu bildirilen kötülüklerden tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir" buyurulmuştur.

İnsan adabına ve iyi ahlaka aykırı olan bu üç fena alışkanlıktan Allah Teâlâ bütün müminleri men etmiştir. Bunları veya bunlardan birini yapmış olan kimsenin, derhal tevbe etmesi ve bu fena işleri yapmaktan uzaklaşması gerekir. Şayet tevbe etmezse kendisine yazık etmiş ve zalimlerden olmak bahtsızlığına kendisini düşürmüş olur.

Asıl amaç, toplumu ve toplumun bütün fertlerini bu manevî hastalıklardan, zararlardan sakındırmak; müminler arasında Allah (c.c.) için kardeşliği, birliği, dayanışmayı, sevgiyi; müsamahayı (hoşgörüyü) ve yardımlaşmayı korumak ve güçlendirmektir.

Bunun içindir ki İslâm ahlak ve adabına uygun olarak eğitilen, yetiştirilen toplum fertlerinden hiçbir kimsenin başkalarını alaya almaması, küçümsememesi, ayıplamaması ve hoş olmayan bir lakapla kardeşlerini anmaması gerekir. Allah Teâlâ'nın bütün müminlere emri böyledir.

Nitekim hadis-i şerifler de şöyle buyurulmuştur:

"Başkalarına "su-i zan" da bulunmaktan sakının; çünkü "su-i zan" sözün en yalanıdır."[21]

f. En Güzel ve En Üstün Ahlak

Kur'an-ı Kerim en güzel ve en üstün ahlakı insanlığa telkin buyurmuştur. Özellikle bütün müminleri yukarıda meali verilen ayet-i kerime ve benzeri ayet-i celilelerle üstün ahlak ve adabın zirvesine yüceltmiştir. Allah (c.c.), insanları alaya almaktan, onları hakir görüp istihza etmekten bütün müminleri men etmiştir.

İkinci olarak -görüldüğü üzere- bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ müminleri birbirlerini ayıplamaktan da men etmiştir. Mümin kardeşlerini ayıplayan kimselerin, kendilerini ayıplamış olacaklarını Cenab-ı Hak beyan buyurmuştur. Çünkü müminlerin hepsi bir vücudun azaları gibidir; bir bütündürler. Bu nedenle mümin kardeşini ayıplayan kimse, kendisini ayıplamış olur, demektir. Bu hikmetledir ki ayet-i kerime de: " وَلَا تَلْمِزُوٓا اَنْفُسَكُمْ "

Allah Teâlâ bütün müminleri birbirlerine fena lakap takmaktan nehyetmiştir: Müminlerden hiçbir kimse, mümin kardeşine onun hoşlanmadığı, hoşlanmayacağı lakabı takamaz. Şayet böyle bir şey yaparsa Allah'a isyan etmiş olur; çünkü Allah Teâlâ -önceden de zikredildiği üzere- insanları alaya almayı yahut da onları ayıplamayı veya insanlara kötü lakap takmayı haram kılmıştır. Bütün müminlerin bu fena davranışlardan uzak kalmaları dinen zorunludur.

Bu gibi söz veya davranışlarda bulunmuş olan herhangi bir mümin kişinin derhal tevbe etmesi gereklidir. Kim de başkalarını alaya almaktan, başkalarını ayıplamaktan ve insanlara fena lakap takmaktan sakınmaz, tevbe etmezse onlar kendilerine zulmetmiş olurlar.

---

21 Buhârî, *"Nikah"*, 46, *"Edeb"*, 58; Müslim, *"Birr ve's-Sıla"*, 28.

g. Her Günah Söz ve İşten Tevbe Etmek

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ bildirdiği nehiylerden (yasaklardan) sonra tevbe kelimesini beyan buyurmuştur. Mümin kişi eğer bir hata veya bir günah işlemiş ise onlardan derhal tevbe etmekle mükelleftir, (yükümlüdür).

Tevbe, Allah Teâlâ'nın biz kullarına bir ihsanı ve bir ikramıdır. Allah (c.c.) günahlardan, hatalardan dönmemizi, tevbe etmemizi biz insanlara kolaylaştırdı. Bu rahmet kapısını bütün kulları için açık kıldı. İnsanlardan dileyen bu rahmet ve nimet kapısından girebilir. Şartlarına uygun olarak tevbe eden bir kimse, günah kirlerinden, lekelerinden arınmış olur. Böyle bir insan, Allah Teâlâ'nın rızasına, sevgisine yönelmiş demektir.

Çünkü şartlarına uygun olarak günahlarından sıdk ile tevbe eden kimse, o günahı hiç işlememiş gibi Cenab-ı Hak'kın mağfiretine (bağışlamasına) mazhar olur. Allah'tan (c.c.) başka da günahları bağışlayacak yoktur; günahları bağışlayan, kusurları ayıpları örten ancak Allah Teâlâ'dır. Çünkü:

" غَفَّارُ الذُّنُوبِ سَتَّارُ الْعُيُوبِ " Günahları bağışlayan, ayıpları örten ancak Allah-u zü'l-Celal'dir, başkası değil.

h. Tevbenin Hakikati

Tevbe; sözlükte günahı terk etmek, pişman olmak, Allah (c.c.) yoluna dönmektir. Dinî bir terim olarak ise, günah olan, şer'an yerilen, men edilen işleri, sözleri, amelleri terk edip övülen, övgüye layık olan amellere yönelmek; güzel olan, övülen ameller yapmaktır.

Kur'an-ı Kerim'de Allah Tealâ şöyle buyurmuştur: *"Allah O Yüce zattır ki tevbeleri kabul eder, günahları bağışlar..."*[22]

Tevbe, kişinin yaptığı (veyahut da yapmaya azmettiği) çirkin (günah) işten pişmanlık duyması; Allah Teâlâ'nın neh-

22 Şûra, 42/25.

yettiği herhangi bir şeyi yapmamaya azmetmesi (kesin karar vermesi), yaptığı haksızlıklar varsa onları telafi edip hak sahiplerinin haklarını eda etmesi (yerine getirmesi) ve bunları yerine getirmek için samimiyet ve bütün imkânları ile çalışmasıdır.

Bunun içindir ki tevbe; Cenab-ı Hak'kın rızasına, O'nun yoluna dönmek; dinen haram olan fiillere karşı kişinin kalbinde yer alan bütün meyilleri silip atmak, Allah Teâlâ'nın hukukunu ve insanların haklarını yerine getirmek için bütün gücü ve imkânları ile çalışmaktır.

İnsanlar, özellikle bütün müminler, tevbe ve istiğfar ile yükümlüdürler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: ***"Ey müminler! Hepiniz birden Allah'a tevbe edin; (O'nun yoluna, rızasına yönelin) ki kurtuluşa eresiniz"***[23] buyurulmuştur.

1. Tevbenin Kabulü İçin Gerekli Şartlar

İmam Nevevî, tevbe ile ilgili ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerin bir kısmını "Riyazü's-Sâlihin" adlı eserinde ve tevbe bölümünde zikrederken şu bilgileri de kaydetmiştir:

"Âlimler, şöyle demişlerdir:

Her bir günahtan tevbe etmek kul üzerine gereklidir, farzdır. Eğer günah (amel) iş, kul ile Allah Teâlâ arasında ise ve kul hakkı söz konusu değilse bu durumda böyle bir tevbenin üç şartı vardır:

1- Günah işi veya sözü derhal terk etmektir.

2- Böyle bir günahı işlediğine, yaptığına içtenlikle pişman olmaktır.

3- Bir daha böyle bir günahı işlemeyeceğine içtenlikle kesin olarak azmetmek ve karar vermektir."

---

23 Nur, 24/31.

Eğer işlenen günah kul hakkı ile ilgili ise bu üç şart ile birlikte dördüncü bir şart olarak hak sahibinin hakkını eda etmek; hak sahibinin rızasını alıp onunla helalleşmektir. Eğer bu haklar, mal ve benzeri şeyler ise hak sahibine hakkını öder. Eğer başkalarını küçümsemek veya benzeri ayıplamak, kötü lakap takmak, gıybet etmek ve bühtan gibi şeyler cinsinden ise hak sahibi ile helalleşmek, rızasını tahsil etmek gereklidir."[24]

Şu husus da bilinmelidir ki bütün günahlardan tevbe etmek, mümin kişinin üzerine borçtur.

Kişi herhangi bir günahtan tevbe etmiş olsa o tevbe sahihtir, tamdır. Ancak eğer mümin kişinin üzerinde başka günahlar var ise diğer günahlardan da şartlarına uygun olarak tevbe etmesi gereklidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

"Ey iman edenler! Samimiyetle Allah'a tevbe edin, bağışlanmanızı isteyin ve O'nun rızasına (yoluna) dönün..."[25]

"Hepiniz toptan Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz...[26] buyurulmuştur.

Hadis-i şerifte de bütün müminlere şu gerçek beyan buyurulmuştur:

"Günah işden sıdk ile tevbe eden kimse, o günahı işlememiş gibi (günah kirlerinden arınır, ilahî mağfirete nail) olur. Yeter ki sıdk ile ve şartlarına uygun olarak tevbe etmiş olsun."[27]

Tevbe, Allah Teâlâ'nın kullarına -özellikle müminlere- bir ihsanı ve ikramıdır. Mümin bir kimsenin -var ise- günahlarından tevbe etmesi, üzerine farzdır. (Allah'ın kesin emridir). Çünkü tevbe, hak sahibine hakkını vermek, günah kirlerinden temizlenip arınmak ve gönül huzuruna, rahatlığına er-

---

24 Nevevî, *Riyazü's-Sâlihin*, DİB Yayınları, I, 17.
25 Hud, 11/3.
26 Nûr, 24/ 31.
27 İbn Mâce, *"Zühd"*, 30.

mektir; Allah Teâlâ'nın razı olduğu dosdoğru yola girmektir. Böyle olunca tevbe eden kimse Cenab-ı Hak'kın fazl ve keremiyle günah lekelerinden arınır, tertemiz bir duruma gelmiş olur. Yeter ki sıdk ile ve şartlarına uygun olarak tevbe edilmiş olsun.

Nitekim, açıklaması üzerinde durduğumuz ayet-i kerimenin sonunda:

" ... وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ... "

"...Kim de işlediği günahtan tevbe etmezse işte onlar zalimlerin (nefsine yazık edenlerin) ta kendileridir..." buyurulmuştur.

Hadis-i şeriflerde buyurulduğu üzere: *"Mümin bir kimse bir günah işlediğinde o kişinin kalbi üzerinde (manevî) siyah bir nokta hâsıl olur. Eğer tevbe ederse o siyah nokta onun kalbinin üzerinden silinir; temizlenir. Eğer o kişi günah işte ısrar ederse siyah noktalar artar ve bütün kalbi (manen) kaplar."*[28]

Kur'an-ı Kerim'de:

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ.

Meal: *"Hayır, hayır, onların kendi elleri ile kazandıkları (günah) yüzünden onların kalpleri üzerinde bir "reyn" (pas) meydana gelmiştir"*[29] buyurulmuştur.

Ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Tevbe ile Allah yoluna dönünüz ve Allah'tan bağışlanmanızı talep ediniz. Ben ise her gün yüz kere Allah'a tevbe ediyorum".[30]

Burada şu cihet daima hatırda tutulmalıdır:

28 Tirmizî, *"Tefsirul'-Kur'an"*, 83.
29 Mutaffifîn, 83/14.
30 Müslim, *"Zikr"*, 42.

"حَسَنَاتُ الْأَبْرَارِ سَيِّآتُ الْمُقَرَّبِينَ"

"İyi insanların yaptığı güzel amelleri Allah (c.c.)'a (manen) çok çok yakın kimseler " مُقَرَّبِين " "mukarrabûn" olan kimseler, kendileri için günah sayarlar."

Çünkü onlar her an Cenab-ı Hak'kın huzurunda O'na ihlâs ile tazîm duyguları içinde bulunurlar; bir an bile Allah (c.c.)'tan gafil olmayı günah sayarlar.

9- On İkinci Ayet

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan uzaklaşın (sakının); çünkü zannın bir kısmı (bazısı) günahtır. Birbirlerinizin ayıplarını (eksiklerini) araştırmayın; bazınız bazınızın gıybetini yapmasın; herhangi biriniz ölü olan kardeşinin etini yemeyi ister mi? Siz ondan tiksindiniz değil mi? Öyle ise (takva sahibi olun), Allah'tan korkun; (Allah'ın buyruklarına karşı gelmekten sakının). Şüphesiz ki Allah tevbeleri çok çok kabul edendir; çok çok rahmet edendir."

a. Su-i zan, İnsanların Şeref ve Haysiyetlerine Tecavüz

Allah Teâlâ, bu ayet-i kerime ile bütün müminleri üç şeyden men etmiştir. Bu üç şey insanları günah girdabına götüren mühlik (öldürücü) manevî hastalıklardır.

Bu manevî hastalıklar, fert ve toplumların huzur ve güvenini sarsan; onların birliğini ve dirliğini bozan; mutlu aile yuva-

larının yıkılmasına sebep olan afetlerdir. Sonuç olarak bu kötülükler, insanları ilahî azaba ve ikaba maruz kılan musibetlerdir.

Bunlar da:

1- Zannın bir kısmıdır ki başkalarına su-i zanda bulunmaktır.

2- Başkalarının ayıplarını, gizli (özel) hallerini eksiklerini araştırmaktır.

3- Başkalarının gıyabında onları çekiştirmek, gıybet etmektir; mümin kardeşinin hoşlanmayacağı sözleri onun gıyabında söylemektir.

Allah Teâlâ bu ayet-i kerime ile bu kötülükleri haram kılmış, bu kötülüklerden uzak kalmaları için bütün müminleri uyarmıştır.

Ayet-i kerimede men edilen bu üç fena şeyden birincisi su-i zandır. (Zannın çirkin olan kısmıdır). Su-i zan, emin oldukça, bilinen veya mestürul-hal (durumları bilinmeyen) kimselere, iyilik sahibi insanlara, ehl-i hayır olanlara, müminlere kötü zanda bulunmak çirkindir, haramdır. Kur'an-ı Kerim'de bütün müminler, böyle bir zanda bulunmaktan men edilmişlerdir.

Allah (c.c.) bütün müminlere:

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan uzak kalın (sakının). Çünkü zannın bir kısmı günahtır..." buyurmuştur.

Bu bakımdan müminler bilirler ve inanırlar ki başkalarına (mümin kardeşlerine) su-i zanda bulunmak günahtır, haramdır. Böyle bir zanda bulunan kişi tevbe etmediği takdirde bu günah, onu Cenab-ı Hakk'ın azabına götürür.

Bilindiği üzere zan, birkaç çeşittir.

Vacip olan zan veya tabi olunması (uyulması) emredilmiş olan zandır.

Allah Teâlâ'ya hüsn-i zanda bulunmak, vacip olan zan çeşidindendir. Keza müminler hakkında "hüsn-i zan"da bulunmak da vacip olan zan çeşidindendir.

O halde iyi hal sahibi kimselere, iyilikleriyle bilinen insanlara, "mesturu'l-hal" (durumu bilinmeyenlere) ve bütün müminlere daima "hüsn-i zan" da bulunmak gereklidir. Bu vasıftaki insanlara "su-i zan" da bulunmak günahtır, haramdır.

Ancak kötülük kirleriyle kendilerini lekelemiş olanların, görünen, bilinen bu kötü durumlarından dolayı kendilerine su-i zanda bulunulması haram değildir. Çünkü böylelerine su-i zanda bulunulmasına kendileri sebep olmuşlardır. O gibilere sergiledikleri kötü durumları sebebiyle su-i zanda bulunmak manevî bir vebali gerektirmez. Örneğin ahlak dışı davranışlarda bulunan kötülüklerden sakınmayan kimselerin bu durumlarından dolayı onlara su-i zanda bulunan kimse günahkâr olmaz. Zira onların yaşantıları kendilerine su-i zanda bulunulmasına sebep olmuştur.

Yine haram ve benzer kötülükleri işlemekten sakınmayan kimselerin durumları da böyledir. Şu vardır ki böylelerine bu vasıflarından dolayı su-i zanda bulunan kimselerin bu zanlarını söylememeleri gerekir. Söylerlerse kötülüğü söylemiş olurlar. Bu ise kötülüklerin yayılmasına sebep olur ki bu da vebaldir, sakınılması gerekir. Ancak kendilerine bir şey sorulduğunda veya hak için şahitlik etmek durumunda bilinen gerçeklerin söylenilmesi, bir hakkın beyan edilmesi olduğu için bunda bir sakınca yoktur.

Amaç masum (günahsız) insanların uyarılması, kötülüklerden sakındırılması olmalıdır. Böylece kötülüğü işleyen kimselerin bu fena durumlarından masum insanlar korunmuş olur.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Birbirlerinizle ilgiyi kesmeyin; birbirinize ar-ka çevirmeyin; birbirinize gazap etmeyin (öfkelenmeyin); birbirinize haset etmeyin; ey Allah'ın kulları kardeşler olun; bir Müslüman'ın, mümin kardeşine üç günden fazla dargın durması helal olmaz"[31] buyurmuşlardır.

Abdullah b. Ömer -Allah (c.c.) onlardan razı olsun- şöyle demiştir: "Ben Resulullah (s.a.s.)'i gördüm; Kâbe'yi tavaf ediyor ve şöyle diyordu:

"Ey Kâbe! Ne kadar güzelsin ve temizsin; senin kokun da ne kadar güzel! Sen ne kadar büyüksün! Ve sana hürmet edilmesi hakkın da ne kadar büyüktür. Muhammed'in hayatı kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki mümine hürmet edilme hakkı Cenab-ı Hakk indinde senin hürmet edilme hakkından daha büyüktür; müminin hayatı ve malı mukaddestir; kendisine ancak hüsn-ü zanda bulunulması gereklidir."[32]

Aişe (r.a.h) validemizden gelen bir rivayet de şöyledir:

Mümin kardeşine su-i zanda bulunan, Rabbine karşı su-i zanda bulunmuş olur; çünkü Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyurmuştur:

"Zannın çoğundan sakınınız; çünkü zannın bir kısmı günahtır..."

b. Ayet-i Kerimenin Nüzûl Sebebi

1- Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, ashabı ile gazaya veya sefere çıktığında ashaptan durumları müsait olan iki kişiye ihtiyaçlı olan bir kişiyi arkadaş olarak verirlerdi. İhtiyaçlı olan bu kişi, arkadaşlarına hizmet yönünden yardımda bulunurdu.

Resul-i Ekrem (s.a.s.), Selman (r.a.)'ı iki şahsa arkadaş olarak vermişlerdi; Selman (r.a.) arkadaşlarına yiyecek hazırla-

31 Buhari, *"Edeb"*, 57; Müslim; *"Birr ve's-Sıla"*, 23.
32 İbn Mâce, *"Fiten"*, 2.

mak üzere onların ikamet edecekleri yere geldi. Lakin kendisi uyuya kaldı.

Arkadaşları geldiğinde yiyecekleri bir şey mevcut olmadığını gördüler. Bu defa Selman (r.a.)'ı Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin yanında yiyecek türünden bir şeyler var ise getirmesi için gönderdiler. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, Selman'a şöyle buyurdu: Üsame bin Zeyd'e gidin; yiyecek bir şeyler varsa Üsame versin, buyurdular.

Ancak Üsame'nin yanında yiyecek nevinden bir şey kalmamıştı. Selman (r.a.) geri gelip bir şey olmadığını onlara söyledi. O iki şahıs, Selman (r.a.)'ı bu defa başka sahabilere gönderdiler. Selman (r.a.), gittiği kimselerden de boş olarak geri gelince bu iki zat üzüldüler ve bu arada kendi aralarında Selman (r.a.) için: Sümeyha Kuyusu'na gitse suyu çekilir" diye konuşmuşlardı. Bu iki şahıs daha sonra Resulullah (s.a.s.) Efendimizin bulunduğu yere gelmişlerdi. Maksatları Üsame (r.a.)'nin yanında yiyecek olup olmadığını anlamak idi.

Efendimizin (s.a.s.) bulunduğu yere geldiklerinde Resulullah (s.a.s.) onları gördü ve şöyle buyurdu:

"Bana ne oluyor ki ikinizin ağzında da et rengi görüyorum? buyurdu. Onlar da: "Ey Allah'ın Resulü! Allah'a yemin ederiz ki bugün biz et yemedik ve başka bir şey de yemedik" dediler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuşlar:

"Siz Selman ile Üsame'yi çekiştirdiniz" (siz onların etini yemiş gibi oldunuz). Ayet-i kerime o tarihlerde nazil olmuştur.[33]

c. Ayet-i Kerime ile İlgili Diğer Bir Açıklama

Ayet-i kerimede: ***"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan uzak bulunun. Zan beslemekten (su-i zandan) yahut onunla amel etmekten sakının; çünkü zannın bazısı günahtır."***

---

33 Mecmua minet-Tefasir, VI, 51.

Ayet-i kerimede günah manasını ifade eden "ism" " إِثْم " kelimesidir. "İsm" kelimesi sonunda azap getiren, insanı ilahî azaba sevk eden günah demektir. Çünkü zan, ihtimal üzerine hüküm vermektir. Bunun bir kısmı hakka isabet etmemiş olabilir. Böyle olunca da başkasının hakkı ile ilgili hususlarda zan ile hüküm vermek bir vebal ve bühtan olur.

Zannın bazısı günah ve vebal olunca da böyle bir vebale ve zarara düşmemek için ihtiyat etmek ve zannın hangi neviden -yani haram veya mubah olan- nevinden yahut da vacip olan nevinden midir? Diye iyice düşünmek gereklidir. Çünkü nehiy olunan çirkinliklerin, kötülüklerin birçoğu böyle zanlardan doğar.

Bilmek gerekir ki Allah Teâlâ'ya ve müminlere daima hüsn-i zanda bulunmak vacip olan zan nevindendir.

Bunun içindir ki Nur Suresi'ndeki bir ayet-i kerimede Allah Teâlâ:

"Ne olurdu onu (o haberi) duyduğunuzda bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. -Hâ-şâ! Bu çok büyük bir iftiradır- demeli değil miydiniz?"[34] buyurmuştur.

Kutsi bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

Allah Teâlâ buyurur ki:

"Ben kulumun bana zannı yanındayım; kulum bana hüsn-i zanda bulunsun".[35]

Resulullah (s.a.s.) Efendimiz de:

---

34 Nûr, 24/16. Bu mesele Hz. Aişe (r.a.h) hakkında nifak ehlinin çirkin dedikodular yaymaya çalışmaları sırasında inmiştir.

35 Buhârî, *"Tevhid"*, 15; Müslim, *"Tevbe"*, 1.

"Her biriniz Allah Teâlâ'ya hüsn-i zannederek hayatını tamamlasın"[36] buyurmuştur. Ve yine diğer bir hadislerinde: *"Hüsn-i zan ibadettendir"* buyurmuşlardır.[37]

d. Tecessüs

"Tecessüs" insanların gizli durumlarını, eksiklerini, ayıplarını araştırmaktır. Bu ise dinen haramdır.

"Tecessüs" " أَلتَّجَسُّسُ " Tefeül" " تَفَعُّلٌ " babındandır, " أَلجَسّ " "el-cess" kökündendir, "cess": Aslında hastalığı, sağlığı anlamak için nabız tutmaktır; el ile nabzı yoklamaktır; haber araştırmak manalarına da gelir. "Tecessüs" de " أَلتَّجَسُّسُ " Bilgi edinmek için dikkatle ve gayretle araştırmak demektir ki "casus" " جَاسُوسٌ " da bu kökten gelir.

Ayet-i kerimede: " وَلَا تَجَسَّسُوا " buyurulmuştur.

Tecessüste bulunmayın (insanların eksiklerini, ayıplarını, gizli hallerini araştırmayın).

Ayet-i kerimede bütün müminler insanların gizli ve özel durumlarını araştırmaktan men edilmiştir. Çünkü insanların ayıplarını, gizli durumlarını araştırmak İslamiyet'te haram kılınmıştır.

Bir de "tehassüs" " تَحَسُّسٌ " Kelimesi vardır ki bu kelime de bir kavim veya bir cemaat -kendileri istemedikleri, razı olmadıkları halde- onların sözlerini gizlice dinlemek manasını ifade eder. Böyle bir davranışta bulunmak da haramdır; Kur'an ahlakına zıttır. Ancak "tehassüs" kelimesi az olmakla birlikte hayırda (iyiliklerde) kullanıldığı da olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Yakup Peygamber'in oğullarına yaptığı güzel nasihati bildiren ayet-i kerimede bu kelime zikredilmiş ve şöyle buyurulmuştur.

---

36 Müslim, *"Cennet"*, 81, 82; İbn Mâce, *"Zühd"* 14; Ebû Dâvûd, *"Cenaiz"*, 12.
37 Ebû Dâvûd, *"Cenaiz"*, 13.

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلاَ تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِنَّهُ لاَ يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ.

"Oğullarım! Gidiniz; Yusuf ve kardeşi hakkında bilgi derleyiniz. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz; çünkü inkârcılardan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."[38]

Sonuç olarak Hucurât Suresi'nin, on ikinci ayet-i kerimede zikredilen

" وَلاَ تَجَسَّسُوا " "Ey iman edenler! ***"Tecessüste bulunmayın"*** cümlesinin manası şudur:

Ey müminler! İnsanların ayıplarını, eksiklerini, gizli durumlarını araştırmayın; Allah Teâlâ'nın gizlediğini siz de açığa çıkarmayın. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Ey lisanı ile iman edip de henüz kalbine iman girmemiş olan insanlar topluluğu! Müslümanların eksiklerini, ayıplarını araştırmayın. Kim Müslümanların gizli durumlarını (ayıplarını) araştırırsa Allah Teâlâ da o kimsenin eksiklerini ayıplarını takip buyurur ve Allah, öylesi kimseyi evinin içinde bile rezil ve rüsvay eder".[39]

Ashab-ı kiramdan Abdurrahman b. Avf (r.a.) şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattab (r.a.) devlet reisi olduğu zamanda bir gece onunla birlikte Medine-i Münevvere'de gece teftişe çıktık. Birden karşımızda bir evde ışık göründü; evin kapısı açıktı; evde kalabalık insanlar olduğu anlaşılıyordu ve yüksek sesle konuşuyorlardı.

Ömer (r.a.): "Bu ev Rabia b. Ümeyye b. Halef'in evidir; şu anda içki içmekle meşguller, sen ne dersin, ne yapalım?" dedi. Ben de:

"Ya emire'l müminin! Benim kanaatim şudur, dedim:

---

38 Yusuf, 12/87.

39 Ebû Dâvûd, *"Edeb"*, 35 Tirmizî. *"Birr"*, 85; Ayrıca bkz. İbn Mâce, *"Hudud"*, 5.

Biz şu anda Allah-ü Teâlâ'nın men ettiği durum üzerinde duruyoruz, çünkü Allah-ü Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de:

"Ey iman edenler! Tecessüste bulunmayın." (insanların ayıplarını, eksiklerini araştırmayın) buyurdu. Biz ise tecessüste bulunduk (onların gizli hallerini araştırdık). Benim kanaatim budur" dedim. Bunun üzerine Ömer (r.a.) onları kendi halleri üzere bıraktı ve biz de oradan ayrıldık.[40]

Bir kavmin, bir cemaatin veya kişilerin rızası olmadan ve onlar hoşlanmadıkları halde onların sözlerini dinlemek "tecessüs"dür. "Tecessüs" ise dinen haramdır.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ -صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الحَدِيثِ، وَلاَ تَحَسَّسُوا، وَلاَتَجَسَّسُوا، وَلاَ تنَافَسُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا،وَلاَتَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَاناً كَمَا أَمَرَكُمْ. الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَيَظْلِمُهُ، وَلاَ يَخْذُلُهُ وَلاَ يَحْقِرُهُ، التَّقْوَى هَهُنَا، أَلتَّقْوَى هَهُنَا، التَّقْوَى هَهُنَا، وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ، بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ، وَعِرْضُهُ، وَمَالُهُ ."

"Zandan uzak bulunun; çünkü zan sözün en yalanıdır. İnsanların gizli durumlarını, ayıp ve eksiklerini araştırmayın. (Onlar hakkında gizlice haber toplamayın), dünyalık yarışına girmeyin; birbirinize darılıp haset etmeyin; birbirinize öfkelenmeyin; birbirinize arka çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Allah (c.c.)'ın size emrettiği (gibi) kardeşler olun. Müslüman Müslüman'ın kardeşidir; ona zulmetmez; onu yardımsız bırakmaz; onu hakir görmez. Burada Resul-i Ekrem (s.a.s.) -mübarek eliyle göğsüne işaret ederek- takva buradadır, takva buradadır, takva buradadır" buyurmuş ve

40 *Kenzü'l-Ummâl*, III, 808, (Hadis no: 8827)

sonra: Kişiye mümin kardeşini hakir görmesi (küçümsemesi) kötülük olarak yeter. Müslüman'ın (Müslüman'a) malı, canı, ırz ve namusu haramdır"[41] (bu haklar mukaddestir, dokunulmazdır), buyurmuşlardır.

e. Gıybet

Bu ayet-i kerimede haram kılınanların üçüncüsü gıybet etmektir ki o da haramdır. Cenab-ı Hak müminleri, başkalarına su-i zanda bulunmaktan; tecessüsten (başkalarının ayıplarını, eksiklerini araştırmaktan) men ettiği gibi insanları gıyaplarında çekiştirmekten de men etmiş, bunları haram kılmıştır.

Ayet-i kerimede:

"...Bazınız bazınızın gıybetini yapmasın. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? Elbette onu kerih görürdünüz. (Gıybet etmek de öyledir ondan sakınınız). Allah'tan korkun, (azabından korunun ki kurtuluşa eresiniz). Allah tevbeleri çok çok kabul eden ve sonsuz rahmet edici olandır" buyurulmuştur.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: " أَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ ؟ قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ : ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ . قَالَ أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَاأَقُولُ ، قَالَ : إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتَّهُ."

Ebu Hüreyre (r.a.)'den o şöyle demiştir:

"Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz gıybet nedir bilir misiniz? diye sordu.

Dediler ki Allah ve Resulü daha iyi bilir.

Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurdular:

---

41 Müslim, *"Birr ve's-Sıla"*, 32.

Gıybet: Kardeşini (gıyabında) onun hoşlanmadığı bir şeyle anmandır".

Soru soran kişi: Ya Resulallah! O söylediğim şey (sıfat) kardeşimde varsa yine gıybet midir? Resulullah (s.a.s.) buyurdu ki:

Eğer söylediğin (kötü şey) kardeşinde var ise onun gıybetini etmiş olursun; eğer o şey kardeşinde yoksa ona iftira etmiş olursun."[42]

Gıybet etmek haram olduğu gibi, ifk (iftira ve bühtan da) haramdır ve bunlar daha da çirkindir.

Cenab-ı Hakk bu kötülükleri haram kılmış ve bütün müminlere bu fenalıklardan sakınmalarını, uzak olmalarını emretmiştir.

Gıybet etmek haramdır ve büyük günahlardandır. Gıybet eden bir kimsenin, derhal gıybeti terk ederek tevbe etmesi Allah yoluna dönmesi gerekir. Gıybetini yaptığı kimse ile de helalleşmesi üzerine borçtur.

Ancak bir kısım âlimler demişlerdir ki gıybet yapmış olan kimse, gıybetini yaptığı kimseye durumu bildirip helallik alması durumunda büyük kırgınlıklara yol açabilir.

Böyle bir durumun hâsıl olmaması için gıybet eden kimse, gıyabında konuştuğu kimseyi, kimlerin yanında gıybet etti ise onların huzurunda o kimseyi iyilikleriyle anması ve kendisinin gıybet etmekte yanıldığını söylemesi gerekir.

İkinci olarak kendisi, gıybetini yaptığı kimse için dua ve istiğfarda bulunmalıdır. Örnek olarak şöyle demelidir:

"Ya Rab! Beni ve gıybetini yaptığım kardeşimi mağfiret eyle (bağışla); bizleri affeyle Allahım."

Ancak altı yerde gıyabi konuşmalar şer'an gıybet sayılmaz. Yeter ki niyet halis ve sahih olsun.

---

42 Müslim, *"Birr ve's-Sıla"*, 70; Ebû Dâvûd, *"Edeb"*, 35.

1- Zulme (haksızlığa) uğramış olan bir kimse, ilgili makama müracaat edip zulmün giderilmesi talebinde bulunduğunda olayı (konuyu) olduğu gibi beyan etmesi gıybet sayılmaz. Yeter ki hak (doğru) olan ne ise onu olduğu gibi açıklamış olsun. Nitekim hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) bu hususlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

"... إِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً" *"...Hak sahibi için söz hakkı vardır."*[43] (Olanı olduğu gibi açıklamak kaydıyla).

2- Bir münkeri (kötülüğü) ortadan kaldırmak, marufu (iyiliği) ikame etmek için, muktedir olan makama veya şahsa durumu olduğu gibi bildirmek gıybet sayılmaz. Çünkü maksat bir kötülüğün ortadan kalkması ve "nehy-i ani'l münker" yapmaktır.

3- Kişi kendisi için hak ve helal olanı öğrenmek niyetiyle, fetvaya ehil bir âlimden (müftüden) fetva almak üzere konuyu olduğu gibi anlatması ona gıybet sayılmaz.

4- Fısk ve fücuru (kötü alışkanlıkları) ile fena örnek olan kimselerin yanlışlıklarından başkalarının sakınmaları için olanı olduğu gibi bildirmek gıybetten sayılmaz. Amaç kötülükleri önlemek, masum insanların fenalıklardan, zararlardan sakınmalarını sağlamak olmalıdır. Mesela; edep ve hayâyı terk etmiş kimselerin o durumlarından sakınılması maksadıyla olanı olduğu gibi söylemek gıybet sayılmaz.

5- Gizli kalmış bir hakkın, bir gerçeğin açıklığa kavuşması için bildiklerini -gerektiğinde- şahit olarak yetkililere beyan etmek, anlatmak gıybet sayılmaz.

6- Ehil olmayan kimselerin verdiği -dine ve ilme aykırı fetvaları- gerçeği tahrif eden müellif veya kitaplar hakkında yapılan yanlışlıkları anlatmak, gıybet sayılmaz.

---

43 Buharî, *"Hibe"* 25; Müslim, *"Müsakat"*, 120.

f. İnsanın Haysiyet ve Şerefi Mukaddestir.

İnsanın canı ve malı muhterem, dokunulmaz olduğu gibi ırz, namus ve şerefi de muhteremdir, dokunulmazdır. Hem öyle ki insanın namus ve şerefi -değer itibari ile- etinden çok daha üstündür. Akl-ı selim sahibi bir kimsenin insan eti yemesi mümkün değildir. İnsan tabii olarak da aklen ve şer'an de insan eti yemekten sakınır; uzak kalır.

Hâlbuki insanın şerefi ırz ve namusu cisminden de etinden de üstün ve yüksek değerdedir. İnsan etini yemekten akl-ı selim sahibi her insan doğal olarak nefret eder. İnsanın, aklen ve şer'an de (dinî ve aklî yönden de) böyle bir şeyden sakınması zorunludur.

Gerçek durum böyle olduğuna göre insanın "gıybet" etmekten -kardeşini gıyabında çekiştirmekten- daha çok uzak kalması zorunludur. İnsanın sadık dostlarının en sadık olanı annesinin dünyaya getirdiği kardeşidir. İnsan, kardeşinin ölü olduğu halde etini yemesi mümkün müdür? Asla.

İşte din kardeşinin gıybetini yapmak da onun etini yemek kadar çirkin ve şeni' bir durumdur. Bunun içindir ki Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ: "Gıybet etmenin, ölmüş olan kardeşinin etini yemek kadar çirkin bir şey olduğunu" beyan buyurmuştur.

Bundaki hikmet insanların bu gibi (gıybet etmek gibi) fena ve çirkin durumlardan uzak kalmalarını sağlamış olmaktır.

Çünkü insan mükerrem (pek şerefli) bir varlık olarak yaratılmıştır. Allah (c.c.) indinde insanın değeri çok yüksektir. İnsanın malı, canı, namus ve şerefi kutsaldır, dokunulmazdır. Onun gıybetini yapmak da günah-ı kebâirden (büyük günahlardan)dir, haramdır. Müslüman'ın kendisi veya ailesi ile ilgili hoşlanmayacağı bir sözü söylemek gıybettir. Bunlardan sakınılması, her bir Müslüman için mukaddes bir görevdir, bir farizadır.

Ayet-i kerimede beyan buyurulduğu üzere bütün müminlerin su-i zan, tecessüs (başkalarının ayıplarını araştırmak) ve gıybet etmek gibi söz ve davranışlardan uzak kalmaları Cenab-ı Hakk'ın emridir.

Bütün bunlar insanın yüksek değerinin, haysiyet ve şerefinin korunması ile birlikte toplum hayatının en yüksek seviyeye (mertebeye) erişmesi; İslâm toplumunun güven içinde gıpta edilir, nezih ve huzurlu bir toplum hayatını fiilen yaşaması, gerçekleştirmesi içindir. Bunların hepsinin üstünde Allah Teâlâ'nın sevgisine, rızasına nail olmak, Müslümanlar için en büyük gayedir. Bu gayeye erişmek de ancak Allah Teâlâ'nın buyruklarına içtenlikle uymakla ve saygı gösterilmekle kazanılır.

Bütün bunlardaki maksat, ferdin her türlü değerleri korunduğu gibi ailelerin ve toplumun da her iyiliği ve yüksek değerlerinin korunmuş olmasıdır ki fert de toplum da dünyamızda gerçek medeniyetin zirvesine yükselmiş olsun. Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanabilsin.

İşte Kur'an'ın telkin ettiği adap ve üstün ahlak insanlığa bu mutlulukları sağlıyor ve öbür âlemde (ahirette) ise sonsuz mutlulukları bu tertemiz hayatı yaşayan müminlere müjdeliyor. Yeter ki Kur'an-ı Kerim'in bu yüksek ve yüceltici prensipleri müminlerce gereği gibi kavranıp yaşanılabilsin.

10- On Üçüncü Ayet

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

"Ey insanlar! Gerçek şudur ki biz, sizi bir erkekle bir dişiden (kadından) yarattık. Ve birbirlerinizle tanışıp anlaşmanız (yardımlaşmanız) için sizi milletler (büyük topluluklar) ve kabileler yaptık. Şüphesiz ki sizin Allah indinde en değerli (en

üstün) olanınız takvaca (O'nun emirlerine uymakta, saygılı olmakta) en ileride olanınızdır. Hiç şüphe yoktur ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir, (her şeyden) haberdar olandır."

a. Takva Sahibi Olmak

Ayet-i kerime, bütün insanlığı (insanları) çok yakından ilgilendiren büyük ve mühim bir esası bütün beşeriyete bildirmektedir. Bu esas ise bütün insanların yaratılışta ve insaniyette eşit oldukları gerçeğidir. Onun içindir ki ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

"Ey insanlar! Haberiniz olsun ve biliniz ki biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. (Âdem ile Havva'dan) ve sonra her birinizi bir baba ile bir anadan yarattık. Birbirinizle tanışmanız için tanışıp neseplerinizi, ata ve dedelerinizi bilesiniz, iyiliklerde yardımlaşasınız, sıla-ı rahimde bulunasınız diye sizi büyük toplumlar (milletler) ve kabileler yaptık. Biliniz ki sizin Allah indinde en değerliniz (eşref ve kerim olanınız) en takvalı olanınızdır. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir, her şeyden hakkıyla haberdar olandır."

Ayet-i kerime, bütün insanların yaratılış ve asıl menşe itibarı ile eşit oldukları gerçeğini beyan buyuruyor.

Bütün insanlar asıl menşeleri, yaratılışları itibari ile eşittirler. İnsaniyette ve insanî haklarda bir ve beraberdirler. Hiçbir insanın diğerine üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak kişinin kendi iradesiyle, cehd ve gayretiyle, kazanacağı takvası iledir. Onun içindir ki Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz veda haccında beyan buyurduğu ve bütün Müslümanlarca yaşam düsturu olarak alınan o mühim hutbesinin bir bölümünde bu gerçeği bildirmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Biliniz ki Rabbiniz birdir; Arab'ın Arap olamayana ve Arap olmayanın da Arab'a; siyahın siyah olamayana; beyazın siyaha üstünlüğü yoktur. Gerçek şudur ki Allah (c.c.) indin-

de sizin en değerliniz (eşref ve ekrem olanınız) en takvalı (Allah'ın buyruklarına en çok saygılı) olanınızdır. Dikkat ediniz; bu gerçeği sizlere tebliğ ettim mi?

Hepsi birden: 'Evet tebliğ ettin, ya Resulallah! Dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) Efendimiz: Öyle ise burada hazır bulunanlar, burada bulunmayanlara tebliğ etsin"[44] buyurdu.

b. Eşitlik

Bu büyük ve mühim esas, bütün insanların insaniyette, insan haklarında asıl menşe ve yaratılışta bir ve eşit olduklarıdır. Kur'an-ı Kerim'in on dört asır önce insanlığa bildirdiği bu gerçek, ancak yirminci asırda insanlık tarafından zorunlu olarak fark edilmiştir. İnsanlığın iyiliğini düşünen insanlar, zorunlu olarak bu konu üzerine eğilmişlerdir.

Evet, günümüzden on dört asır önce Kur'an-ı Kerim'in insanlığa bildirdiği bu ana prensip bütün insanlık için çok önemlidir. Öyle ki insanın ve insanlığın yüksek değerini bilen bütün toplumların içtenlikle yaşam prensibi olarak uygulanması özleminde oldukları bir esastır, (bir ilkedir). Kur'an-ı Kerim'in bütün insanlığa bildirdiği bu esasın, bütün toplumlarca ciddiyet, merhamet ve adaletle uygulanmış olması, insanlığın kurtuluşu olacaktır.

c. Cahiliye Çağında İnsan

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin peygamber olarak gönderildiği o çağda insanlık buhran içindeydi; güçlü olan zayıfı eziyordu; haksızlık her yerde insanlığa ıstırap veriyordu. Kadının değersiz eşyadan farkı yoktu.

İnsanlığın iyiliğini düşünen, kadrini bilen kimselerin sözleri etkili olmuyordu. Zayıf ve masum kimseler, çoğu kez her yerde zulme maruz kalıyordu; kız çocuklarının maruz kaldığı zulümler, düşünceler üstünde ıstırap kaynağı olup uygulan-

44 Buhârî, *"İlim"*, 38; *"Hac"*, 132; Müslim, *"Kasame"*, 29.

makta idi. Daha acıklısı bu zulümleri önleyecek şefkatli bir el de görülmüyordu.

Tasavvurların üstünde ıstırap veren böyle bir zamanda, rahmeti her şeyi kuşatan Allah Teâlâ âlemlere rahmet olmak üzere Hz. Muhammed (s.a.s.)'i insanlığa hidayet rehberi (hak, adalet ve merhametin yolunu gösteren) kurtarıcı olarak gönderdi. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize Kur'an-ı Kerim'i indirdi; onunla bütün beşeriyetin yolunu aydınlattı.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz insanları sadece bir Allah'a ibadet (kulluk) yapmaya davet etti. Allah (c.c.)'tan başka ilah olmadığı gerçeğini bütün insanlığa ilan etti.

İnsanın mükerrem ve muhterem bir varlık olarak yaratıldığını insanlığa duyurdu. Öyle ki arzda var olan bütün nimetlerin insanlar için yaratıldığını Kur'an diliyle insanlığa bildirdi ve insanların mükerrem bir varlık olduğunu bildirmekle birlikte insanın bütün haklarının da dokunulmaz olduğunu öğretti. Bu hakların başta gelenlerinin "din, akıl, can, mal, namus ve şeref" olduğunu bildirdi. Hem öyle ki bir insanı öldürmenin bütün insanlığı öldürmek kadar ağır bir suç olduğunu; bir insanın hayatını kurtarmanın da bütün insanlığa hayat verip diriltmek gibi pek büyük bir iyilik olacağını insanlığa duyurdu.

Veda haccını eda ettiği zaman Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, birçok esasları beyan buyurduğu sırada "mal, can, namus ve şeref" bunların her birinin, her bir insanın, mukaddes (dokunulmaz) hakları olduğunu insanlığa ilan etti. Hasep ve nesep (soy sop) ile ata ve dedelerle başkalarına karşı övünmenin, büyüklenmenin yersiz ve geçersiz olduğunu telkin etti.

İnsanların hepsinin bir tarağın dişleri gibi insaniyette ve bütün haklarda birbirlerine eşit olduklarını öğretti; kendileri nezih ve güzel yaşayışları ile bütün insanlığa örnek oldu; bunalmış olan insanlığı, bütün sapıklıklardan kurtaran, koruyan

esasları yeniden insanlığa telkin etti. Bir Allah'a ibadet etmenin, O'na güvenip sığınmanın insan için en kutsal görev olduğunu bildirdi ve bütün beşeriyeti bu inanca davet etti.

Bu kutsal görevi bilgi, akl-ı selim, samimiyetle (içtenlikle) yerine getiren insan, hangi ana ve babadan, siyah veya beyaz ırktan olursa olsun; ister zengin, ister fakir olsun, Yüce Allah'ın sevgili kulu olabileceğini beyan etti.

Hâsılı yukarıda meali verilen ayet-i kerime ve daha nice ayet-i kerimelerle bu gerçeği bütün insanlığa duyurdu.

İnsan için üstünlüğün takvada (Allah Teâlâ'nın emirlerini, buyruklarını yerine getirip men ettiklerinden sakınmakta) olduğunu bütün beşeriyete telkin buyurdu.

Gerçek böyle olunca nesep (soy ve sop) ile övünmeye asla yer yoktur. Çünkü bütün insanlar -her biri- bir baba ile bir anadan yaratılmışlardır. Bu temel esas Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinden bir mucizedir. On dört asır önce Kur'an-ı Kerim'in insanlığa bildirdiği bu gerçek bütün toplumlar arasında içtenlikle bir hayat prensibi olarak kabul görüp uygulandığı gün, insanlığın kurtuluşu olacaktır. Çünkü insanlar arasında gerçek manada eşitlik, adalet, hukuka saygı, şefkat ve merhamet; huzur ve güven ancak bu ilmî gerçeği kabul edip uygulamakla yaşanmış olacaktır.

d. Kur'an-ı Kerim: İnsanlık İçin Sönmeyen İlahî Güneş

Kur'an-ı Kerim, bütün insanlığa dünya ve ahiret için sonsuz mutluluğun yolunu gösteren bir nurdur. Kur'an-ı Kerim Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in en büyük mucizesidir. O apaçık bir burhandır.

Kur'an-ı Kerim insanlığın geçmişini, hal ve geleceğini de aydınlatan ve asla sönmeyen bir güneştir. O insanlara en doğru, en emin ve en sağlam yolu gösteren; doğru ile yanlışı ayırt

eden hikmetli ve ilahî bir kanundur. Yeter ki Kur'an-ı Kerim gereği gibi öğrenilsin; gerçek bilgi ve akl-ı selim ile onun üzerinde düşünülsün; onun hükümleri uyarınca amel edilsin; onun telkin ettiği en güzel ve üstün ahlak esasları hayat ilkesi olarak uygulansın.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Ey insanlar! Size Rabbinizden kesin bir delil (Hz. Muhammed) geldi. Ve biz size apaçık bir nur (olan Kur'an'ı) indirdik".

"Allah'a iman edip O'na (emirlerine) sımsıkı sarılanlara gelince Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf (deryası) içine daldıracak ve onları sırat-ı müstekime (kendi rızasına giden doğru bir yola) götürecektir."[45]

e. Takva

"Takva" kelimesi: " وِقَايَة " "Vikaye" masdarından gelir; "ittika" manasınadır ki ileri derecede korunmak, sakınmak demektir.

Takva; Kişinin kendi nefsini azaba, ikaba götürecek şeylerden koruması ve sakınmasıdır. Mükellef insanın, Allah Teâlâ'ya taat ve itaat üzere olup O'nun azabını, ikabını gerektiren şeylerden korunması demektir.

Takva; yapılması gerekli olan yükümlülükleri, görevleri yapmak; terk edilmesi gerekenlerden de uzaklaşmaktır.

Takva, Allah Teâlâ'ya itaat üzere olup O'nun azabını gerektiren şeylerden sakınmaktır.

Takva; Cenab-ı Hak tarafından emrolunanları ihlâs ile yapmak, nehiy olunanlardan da sakınmaktır. Diğer bir ifade ile takva, şeriatın adabını daima muhafaza etmek ve korumaktır.

45 Nisa, 4/174.

Takvanın en üst derecesi, insanın gerek zahirini ve gerekse iç âlemini (kalbini), Cenab-ı Hak'kın rızasına uymayan her şeyden korumasıdır.

Takva; mümin kişinin sözleri ve eylemleri ile Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize uymasıdır.

11- On Dördüncü Ayet

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

"O A'rabîler (bedevîler) iman ettik dediler. (Resulüm! Sen o bedevîlere) de ki: Siz iman etmediniz, lakin siz (zahirde) 'İslâm'a girdik' deyiniz. Henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer siz Allah'a ve Resulüne (iman edip) itaat ederseniz O, sizin amellerinizin (sevabından) hiçbir şey eksiltmez. Doğrusu Allah çok bağışlayan ve çok rahmet edendir."

Allame Zemahşerî'nin ve Alusî'nin bildirdikleri üzere:

Abdullah b. Abbas (r.a.) demiştir ki: Bir kıtlık senesinde Medine civarında yaşayan Araplardan bir kısmı Medine'ye gelmişler, Müslüman olduklarını söylemişler ve şahadet kelimelerini izhar etmişlerdi.

Ancak bunlar gerçekte iman etmemişlerdi. Cenab-ı Hak ayet-i kerimede bu gerçeği beyan buyurmuştur. Onların maksatları sadaka almaktı. Ne var ki bunlar Medine'nin yollarını kirletmişler, fiyatların yükselmesine sebep olmuşlardı. Akşamda ve sabahta Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize gelip gidiyorlar. "Biz İslâm olduk, filan ve filan oğullarının size savaş açtıkları gibi biz size savaş açmadık; çoluk çocuklarımızla ağırlıklarımızla size geldik..." diyorlar, Müslüman olduklarını Resulullah'a minnet sayarak başa kakıyorlardı. Maksatla-

rı sadaka almaktı. Bunun için zahiren Müslüman olduklarını söylüyorlardı.

Allah Teâlâ onların, gerçek durumlarını, imanın henüz kalplerine girmediğini belirterek bu ayet-i kerimede beyan buyurdu.[46]

İman ve İslâm

İman; dil bakımından kalp ile tasdik etmektir. Kişinin bilerek, güvenerek gönül rızasıyla tasdik etmesidir.

İslâm; dil bakımından İslâm'ın bildirdiği silm'e (barışa) girmek, müminlerle barış içinde olmaktır.

Şer'î bakımından iman ise: Kalbi ile iman esaslarını tasdik ve dil ile ikrar etmektir. Bunun gibi İslâm da kalp ile tasdik edileni (bu esasları) dil ile ikrar etmektir. Bunun içindir ki şer'î bakımdan iman ve İslâm birdir.

İslâm olduğunu söyleyen kimselere dünya ile ilgili İslâmî hükümler uygulanır. İslâmî bütün hak ve görevler bu gibi kimselerin hakkı olur. Şer'i bakımdan muteber olan iman şahadet kelimelerini (şahadet veya tevhid kelimelerini) dil ile ikrar şartıyla bunları kalben tasdik etmektir.

Ayet-i kerimede beyan buyurulduğu üzere: "O A'rabîler (bedevîler) kalben inanmadıkları halde Resulullah'a: "Biz iman ettik" dediler.

Gizli açık her şeyi bilen Allah Teâlâ Resulullah'a (s.a.s.) gerçeği bildirdi ve şöyle buyurdu:

"Resulüm! O bedevîler iman ettik dediler. Sen onlara de ki: Siz iman etmediniz; lakin siz İslâm olduk (barışa girdik) deyiniz; iman henüz kalplerinize girmedi, Eğer siz kalben tasdik ederek Allah ve resulüne itaat ederseniz O sizin amellerinizin

---

46 Zuhaylî, a.g.e., XIII, 493.

(sevabından) hiçbir şey eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok rahmet edendir."

Ayet-i kerimede " لَمَّا " (lemmâ) edatı ile: "Henüz iman kalplerinize girmedi..." buyurulmuştur. Burada bu gerçeğin yine " لَمَّا " "lemmâ" edatı ile beyan buyurulması şu nükteye işaret içindir: "O bedevîlerin ileride iman edecekleri beklenir..."

Hakikaten o bedevîler İslâm'ı tanıyıp onun güzelliklerini anlayınca hepsi veya ekserisi Müslüman olmak şerefine ermişlerdir.

12- On Beşinci Ayet

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اُولٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

"Gerçek müminler, ancak Allah'a ve resulüne iman eden, sonra da (bu imanda) şüpheye düşmeyen ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler (savaşanlar) dır. İşte onlar (imanda) sadık (özü sözü doğru) olanlardır."

a. Gerçek Müminler

Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ iman davasında sadık olan müminleri bildirmiş ve onları övmüştür. Nitekim bu ayet-i kerimede gerçek müminler tanıtılmış ve övülmüştür.

Bu ayet-i kerimede imanın hakikati ve bir de öz ve sözleri doğru olan müminlerin nitelikleri beyan buyurulmuş; genel olarak bütün beşeriyete özel olarak da iman iddiasında bulunan o bedevîlere gerçek müminlerin vasıfları (nitelikleri) bildirilmiştir. Ayrıca o bedevîlere: "İman sizin zannettiğiniz gibi sözle: 'iman ettik' demek değildir buyurulmuştur.

İman, kelime-i tevhid ile özetlenen iman esaslarını gönülden tasdik etmek ve bu esasları lisan ile de ikrar etmektir; güzel ameller ile de bu inancı kemale erdirmektir. Gerçekte iman

öyle bir tasdiktir ki ona şek ve şüphe asla arız olamaz. O imanın nuru, aydınlattığı gönülden bütün azalara sirayet eder de mümin kişi ibadetleri ve diğer salih amelleri ile fert ve toplum hayatında güven verir, güven içinde olur. Böylece o kimse iyiliklere anahtar, kötülüklere de kilit olma durumuna gelir.

Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bir hadislerinde bu gerçeği şöylece beyan buyurmuşlardır:

عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ- قَالَ : الْمُؤْمِنُونَ فِى الدُّنْيَا عَلَى ثَلاَثَةِ أَجْزَاءٍ : "الَّذِينَ آمَنُوا بِا للهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللهِ وَالَّذِى يَأْمَنُهُ النَّاسُ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ الَّذِى إِذَا أَشْرَفَ عَلَى طَمَعٍ تَرَكَهُ لِلّهِ عَزَّ وَجَلَّ"

"Dünya hayatında müminler üç esas (üç kısım) üzerine bulunurlar:

1. Onlar (o müminler) Allah'a ve resulüne iman eden ve sonra da bu imanda şüphe etmeyen mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerdir.

2. İnsanların, malları ve canları ile onlardan (o müminlerden) emin bulunduğu (güven içinde oldukları) kimselerdir.

3. Ve bir de o müminler, dünya menfaati ile karşı karşıya kaldıklarında dünyalığı Allah rızası için terk edenlerdir."[47]

b. Cihad veya Mücahede

Cihad veya mücahede düşmana karşı savunmada bütün gücü sarf etmek ve düşmanın zararından Müslümanları, ülkelerini ve her türlü haklarını korumaktır. Cihad veya mücahede kelimeleri " جَهْد " " جُهْد " "cehd" veya "cühd" masdarından-

---

47 İbn Hanbel, III, 8.

dır, bütün gücü sarf etmek, harcamak demektir. Meşakkat ve zorluk manasını da ifade eder.

Mücahede de bulunmak veya cihad, bilinen görünen düşmana karşı savaşmak manasına olduğu gibi şeytana veya nefsin heva-i isteklerine karşı direnmek, onları etkisiz hale getirmek anlamına da gelir. Bunun içindir ki hadis-i şerifte:

"Düşmanlarınıza karşı cihad ettiğiniz gibi nefislerinizin heva-i isteklerine karşı da direnin, mücahedede bulunun" buyurulmuştur.[48] Ve yine hadis-i şerifte:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ -صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ- قَالَ :
جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ

"Müşriklere (inkârcılara) karşı mallarınızla, canlarınızla dillerinizle ve ellerinizle mücahedede bulunun (savaşın)" buyurulmuştur.[49]

Allah yolunda cihad etmek imandan sonra ibadetlerin (amellerin) en üstünüdür. Cihad veya mücahede yapmak İslâm'ın direği, salih amellerin zirvesidir. Allah yolunda cihad etmek İslâmiyet'i, Müslümanları düşmanların ve şeytanların hilelerinden, zararlarından koruyan manevî ve ilahî bir zırhtır. Bunun içindir ki Allah Teâlâ'nın buyruğuna uyarak bu görevi yerine getiren müminler bu ayet-i kerimede Cenab-ı Hak tarafından övülmüşlerdir.

Allah yolunda cihad, insanı ebedî azaptan kurtaran ve ona ebedî kurtuluşu kazandıran en hayırlı ve manevî bir ticarettir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ
أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِكُمْ

48 Ragib el-İsfehanî, I, 271.

49 Ebû Dâvûd, "*Cihad*" 17; Darimî, "*Cihad*", 38.

وَأَنفُسِكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

"Ey iman edenler! Elem verici bir azaptan sizi kurtaracak bir ticaret (yolunu) size göstereyim mi?

Allah'a ve Resulüne (imanda) sebat edersiniz; mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız. Eğer bilirseniz bu sizin için çok hayırlıdır."

Böyle yaparsanız O, sizin günahlarınızı bağışlar; sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere 'Adn' cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte bu en büyük kurtuluştur. Seveceğiniz başka bir şey daha var; Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. (Resulüm! Bunlarla) müminleri müjdele".[50]

Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ, kâmil, halis ve gerçek müminleri tanıtmış ve onların üç vasıflarını bildirmiştir. Ayrıca bu güzel ve üstün vasıfları ile o kâmil müminleri övmüştür.

Cenab-ı Hak tarafından beyan buyurulan ve övülen kâmil müminlerin bu üç vasfı şunlardır:

1- Allah'a ve resulüne iman etmiş olmaları.

2- Ve o müminlerin bu imanlarında asla şüpheye düşmemeleri.

3- Bu müminlerin, malları ve canlarıyla Allah (c.c.) yolunda cihad etmeleridir.

Ayet-i kerimede kâmil ve gerçek müminlerin bu güzel vasıfları (nitelikleri) en güzel ve en üstün bir üslup ile -yukarıda

50 Saf, 61/10-13.

sözü edilen A'rabîler (bedevîler) ile birlikte- bütün insanlığa tanıtılmıştır.

Görüldüğü üzere bu gerçek özün özü olarak en üstün bir belagat ve açıklıkla bütün beşeriyete ilan buyurulmuştur.

Her kim Allah Teâlâ'nın sevgisini, rızasını kazanmak isterse ayet-i kerimede zikir buyurulan bu üç vasfı (takati ölçüsünde) kendi varlığında (şahsiyetinde) cem etmesi elzemdir. Bu üç vasfı halis bir niyet ve sıdk ile kazanmış olan kimse, Cenab-ı Hak tarafından övülen en nezih ve en doğru insanlardan olmak bahtiyarlığına ermiş olur. Bilerek ve anlayarak gönülden tasdik etmeksizin sadece lisan ile "inandık" demek, zahirde bir teslimiyet ve barışa girmektir. Bu ifadenin gönülden tasdik edilen bir imanın beyan ve ikrarı olması gerekir ki insan dünya ve ahirette sonsuz mutluluğa erebilsin. Böyle olmadığı takdirde makbul olan iman, gerçekleşmemiş olur. Bu ise kişinin, ayet-i kerimede övülen sadıklardan olmak mutluluğuna ermediğini gösterir.

Ayrıca bilmek gerekir ki gerçek cihad, sadece Allah (c.c.) rızası için (halisan li vechillah) yapılan cihattır ve sadece Allah Teâlâ'nın buyruğunun üstün olduğunu bilmek ve bildirmek için yapılan cihattır.

Cihad, İslâm ümmeti, (İslâm toplumları) üzerine farz-ı kifayedir. Ancak gayrimüslimler (inkârcı toplumlar) İslâm ülkelerine, Müslümanlara saldırır, onların ülkelerini gasbetmeye çalışır veya benzeri kötülükleri yaparlar ise ehl-i küfür olan bu saldırganlara karşı savaşmak (cihad etmek), onların zararlarını veya İslâm ülkelerini gasbetmelerini önlemek için, kadın erkek bütün Müslümanlar üzerine cihad ibadeti farz-ı ayn olur.

Ashab-ı Kiram (r.a.m.) düşmana karşı cihad ederken onların tek gayeleri vardı. "İnsanlara hak yolu göstermek, onları hakka irşat edip Allah kelamının (kelimetüllahın) en yüce ol-

duğunu onlara bildirmek idi. Çünkü Allah yolunda cihad etmek gayelerin en üstünüdür.

İslâm'ın emrettiği cihad, Allah yolunda yapılan cihattır. Bu ise İslâm'ın ve İslâm toplumunun bulunduğu ve egemen oldukları her yerde hak, adalet, şefkat ve merhametin insanlar arasında hâkim olması, yaşanmasıdır; haksızlık ve adaletsizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Arzın, düşmanlıklardan, bozgunculuk ve fesattan tertemiz duruma getirilmesi ve her çeşit kötülüklerden korunmasıdır.

Çünkü Allah Teâlâ düşmanlığı haram kılmış ve şöyle buyurmuştur:

"Ancak sizinle savaşan düşmanlarınıza karşı siz de Allah yolunda onlarla savaşın. Sakın haddi aşmayın (hak ve adaletten ayrılmayın): Çünkü Allah, hak ve adaletten ayrılanları sevmez."[51]

Allah Teâlâ ancak O'nun yolunda ve O'nun rızası için yapılan cihadı kabul eder. Başka maksatlar için yapılan eylemler cihad sayılmaz. Bunun içindir ki kâmil müminlerin ceht ve gayretleri, bütün güçlerini böyle bir cihad için harcadıkları görülür ve ancak böylesi cihadın Allah yolunda olduğunu bildirmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Müminler ancak Allah yolunda cihad ederler. (İnkârcılara karşı savaşırlar). İnkârcılar ise ancak tağut yolunda savaşırlar. (Ey müminler!) Siz şeytanın dostlarına karşı savaşın ve biliniz ki şeytanın hilesi (planı çok) zayıftır".[52]

Allah yolunda cihad en büyük ibadettir. Cihadın Allah yolunda ve O'nun sözünün en yüce olduğunu göstermek için; bilerek ve içtenlikle, O'nun emrine uygun olarak yerine getirilir. Bu gayenin dışında dünyevî amaçlar için yapılan çalışmalar, cihad ibadetinden sayılmaz.

---

51 Bakara, 2/190.

52 Nisa, 4/77.

Bir bedevî Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize bir soru arz etmiş ve şöyle demiştir: "Ya Resulallah! Bir kişi ehlini korumak için; bir diğeri kendisini yiğit, cesur göstermek için ve bir diğeri de dünyalık elde etmek için savaşıyor. Bunların hangisi Allah yolundadır?

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz cevap olarak:

"Kim Allah sözünün (dininin) en üstün ve en yüce olduğunu gerçekleştirmek için (düşmanla) çarpışıyor ise onun bu cihadı Allah yolundadır"[53] buyurmuşlardır.

Yine sahabeden Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir:

"Ben Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden dinledim, O, buyurdu ki:

"Kıyamet gününde ilk sorguya çekileceklerden biri de o kimsedir ki muharebede şehit edilmiştir. O kimse getirilir; ona dünyada iken verilmiş nimetler hatırlatılır. O kimse de o nimetleri hatırlar.

Bu nimetlere göre dünyada ne amel işlediği kendisine sorulur. O kimse cevap olarak: Ya Rab! Senin yolunda düşmanla savaştım ve şehit oldum, der. Bunun üzerine o kimseye Cenab-ı Hak tarafından şöyle buyurulur. Yalan söyledin; sen savaştın amma sana çok cesurdur, denilsin niyetiyle savaştın ve senin için de öyle denildi."

Sonra Cenab-ı Hak tarafından emredilir ve o kişi ateşe atılır."[54]

Bu bakımdan cihad farzını yerine getiren her müminin niyet ve cihadı sırf Allah rızası niyetiyle ve Allah yolunda olmasıyle, bu halis niyete hiçbir şey karıştırılmamalıdır.

Cihad, İslâm dinini, İslâm davetini (tevhid akidesini) insanlığa duyurmak ve bu daveti düşmanların zararından korumak içindir. Müslümanları ve İslâm diyarını (ülkelerini) ehl-i küfrün saldırılarına karşı savunmak, İslâm nurunun insanların gönüllerini aydınlatması için ve bir de inkârcılar tarafından

---

53 Buharî, *"İlim"*, 45; Müslim, *"İmare"*, 149.

54 Müslim, *"İmare"*, 152; Nesâî, *"Cihad"*, 22.

Müslümanlara ve Müslümanların ülkelerine gelecek zararlardan korumak gibi hikmetlere binaen farz kılınmıştır.

Cihad, kan dökmek, başkalarının ülkelerini gasbetmek, insanları kendi ülkelerinden sürmek için meşru olmamıştır; çünkü bunların hepsi zulümdür. İslâmiyet'te ise zulmün her çeşidi haramdır.

Aslında tevhid akidesinde, Âdem peygamberden Hz. Muhammed (s.a.s.) Efendimize kadar gelen bütün peygamberlerin şeriatlarında zulüm haram kılınmıştır. İnsanlara eziyet yoktur. İslâmiyet'te ancak doğru, hak ve iyi olan ne ise onu en güzel bir üslup ve hikmetle yeri geldiğinde insanlara duyurmak, anlatmak bir görevdir; Allah (c.c.)'ın emridir; insanların da haklarıdır. Marufu emir, kötülüğü nehyetmek (iyilikleri takat ölçüsünde yapıp ve yaptırmak, kötülükleri ortadan kaldırmak için çalışmak) insanların güven ve huzur içinde olmalarını sağlamak bir zorunluluktur.

Bu görevlerin de hak, adalet, şefkat ve merhamet esasları çerçevesinde yapılması bir zarurettir.

Bu bakımdan Müslümanların, yaşadıkları çağın şartlarına ve gereklerine göre İslâmiyet'i ve müminleri zarara uğratacak, düşmanları caydıracak tedbirleri almaları ve onları korkutacak güç ve imkânları hazırlamaları elzemdir. Ayrıca Müslümanlar cihad ile ilgili meşru her çeşit gücü sürekli olarak hazır bulundurmakla yükümlüdürler.

c. İlâ-i Kelimetullah

İlâ-i Kelimetullah, Allah Teâlâ'nın dininin yüce olduğunu göstermektir.

Cihad görevi, asıl deyimi itibari ile "İlâ-i Kelimetullah" (Allah sözünün, Allah'ın dininin) yüce olduğunu göstermek ve bu esasa uygun olarak hakka hizmet için yapılması zorunlu bir görevdir.

Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden müminler Cenab-ı Hak tarafından övülmüşlerdir. Allah Teâlâ'nın medhine (övgüsüne) mazhar olmak, insan için en üstün rütbedir. Cenab-ı Hak cümlemize ve bütün müminlere bu mertebeye layık olacak güzel ameller yapmayı nasip eylesin. -Âmîn-

Müminler Allah yolunda cihad ibadetini yerine getirmeyi, yeri geldiğinde o yolda canlarını feda etmeyi en büyük şeref bilirler. Şu gerçek de bilinmelidir ki müminler, Cihad görevini yerine getirirken en üstün ve en güzel ahlak kurallarına uyarlar. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in övdüğü ve bildirdiği güzel ve üstün ahlakı yaşamak ve yaşatmak müminlerin en üstün amacıdır. Bu bakımdan müminler, özleri ve sözleri doğru kimselerdir. Onlar cömert, müstekim, hoşgörülü ve merhametlidirler; İyiliklerde yarışmayı ve yardımlaşmayı kendileri için öncelikli görevlerden bilirler. Öyle olmaları da zorunludur.

Onlar savaşta da ancak kendileri ile çarpışan düşmana, saldırgana karşı çarpışırlar. Çocukları, kadınları, yaşlıları, hastaları -hangi inançta olursa olsun- ibadeti ile meşgul olanları asla incitmezler. Kimseye eza ve cefa etmezler; gıybet yapmazlar; başkalarını ta'n etmezler...

Onların amacı, dünya hayatında Cenab-ı Hak'kın sevgi ve rızasını kazanmaktır. Onun için müminlerin görevi, Kur'an-ı Kerim'in emrettiği üstün ahlakı öğrenip yaşamaktır. Keza Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin ahlak-ı hamîdesini, yaşayışını örnek alıp yaşamak, dünya ve ahirette ebediyen mutlu olmaktır.

Bu on beşinci ayet-i kerimede Allah Teâlâ bu gerçeği bütün güzelliği ile özün özü olarak müminlerle birlikte bütün insanlığa duyurmuştur. Onun içindir ki ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

"Gerçek müminler, ancak Allah'a ve resulüne iman eden, sonra da (bu imanda) şüpheye düşmeyen ve Allah yolunda

mallarıyla, canlarıyla cihad edenler (savaşanlar)dır. İşte onlar (imanlarında) sadık olanların ta kendileridir."

Gıptalar olsun, bu rütbeye erişen müminlere! Onlar ne mutlu kimselerdir.

d. Barış

İslâmiyet'te esas olan barış ve güvendir. Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulduğu üzere: "*(insanlar arasında) barış, en iyi ve en hayırlı olanıdır...*"[55]

Barış ve güven en hayırlı olan bir nimet ve bir devlettir. Ancak bu nimete erişmek ve onu korumak için düşman olan güçleri caydıracak kuvvete sürekli olarak sahip bulunmak da zorunludur. Cenab-ı Hak müminlere cihad ibadetini emretmiş: "*(Ey müminler!) Allah yolunda hakkıyla cihad edin...*"[56] buyurmuştur.

Bununla birlikte düşmanları caydıracak, onları korkutacak (çağın gerekli kıldığı) gücü hazır bulundurmayı da müminlere emretmiştir. Bu güç ve imkânlar insanlar arasında barış ve güveni, hak ve adaleti korumak; insanları huzur ve güvene kavuşturmak ve bunları devam ettirmek içindir. Hak ve adalet dinlemeyen kötü düşünceli güçler, Müslümanları zayıf, güçsüz zannetmesin ve tamaha kapılmasın. Müslümanlara ve vatanlarına zarar verme meylinde bulunmasınlar; çünkü düşman güçler Müslümanları güçlü bildikleri sürece onlara zarar vermeye cesaret edemezler.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

55 Nisa, 4/128.
56 Hac, 22/78.

(Ey müminler!) onlara (düşmanlara karşı) gücünüz yettiği kadar -Allah'ın ve sizin düşmanınızı ve bunlardan başka Allah'ın bilip sizin bilmediğiniz düşmanlarınızı yıldırmak üzere- kuvvet ve savaş atları (ve çağın gerektirdiği savaş vasıtalarını) hazırlayın. Allah yolunda harcadığınız her şey size tamamen ödenir ve size hiçbir haksızlık yapılmaz."[57]

Bugün de ve dünyanın sonuna kadar da Müslümanların görevleri bilgi ve akl-ı selime uygun olarak daima hazırlıklı olmak ve en yeni ve etkili silah gücüne ve tekniklerine sahip bulunmaktır. Yıkıcı güçlerin tahribatını önleyecek, onları etkisiz kılacak sınaî ve teknik bilgilere en ileri derecede malik olmaktır. Ayrıca sabırlı ve tedbirli olup zorluklara katlanmak ve bu zorlukları aşmaktır. Bütün bu görevler zulmü önlemek; mazlumu korumak, insanlar arasında hak ve adaleti hâkim kılmak; müminlerin ve bütün İslâm ümmetinin güven içinde yaşamalarını sağlamak; birlik ve güveni daima korumak içindir.

Düşmanlar tarafından İslâm toplumlarına gelebilecek hile ve tuzakları etkisiz kılacak tedbirleri, bilgi ve akl-ı selime uygun olarak almak elzemdir. Bununla birlikte zaman ve imkânları heder edecek boş ve yararsız işlerden, cedelleşmelerden daima uzak kalınması gereklidir.

Bilinçli, sistemli ve verimli çalışma alışkanlığını topluma -ve özellikle gençlerimize- kazandırmak için çalışmak; insanımız ve aklı eren her mümin için üstün bir görev olduğu daima hatırda tutulmalıdır.

Cehaletin, tembelliğin ve dedikodunun İslâm'ın ve Müslüman'ın en büyük düşmanı olduğu asla unutulmamalıdır. Ateşten sakınır gibi bunlardan (bu tehlikelerden) sürekli olarak sakınılmalıdır. Bütün bu düşmanları etkisiz kılmak için de cihad farizasını yerine getirmek gerekir.

---

57 Enfal, 8/60.

Şimdi burada Sultan Nureddin Zengî'nin şu sözünü nakledelim:

Bilindiği üzere bir kısım tarihçilere göre Sultan Nureddin Zengî, Hulefa-i Raşidîn'in altıncısı sayılmaktadır.

Bildirildiğine göre Sultan Nureddin Zengî'nin daima üzüntülü olup gülümsemediği görülürmüş. Onun bu durumu halk arasında bilinir ve buna hayret edilirmiş.

Bir gün mescide gidip Kur'an-ı Kerim ve tefsirini dinlemek ister. Hatip, Sultanın geldiğini fark edince konuyu değiştirir; Müslümanların imkânlar ölçüsünde güler yüzlü olmalarının yerinde olacağını; Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz'in ashabına karşı daima güler yüzlü olduğunu ve böyle olmanın insanlar üzerinde olumlu, sevindirici etkisi olacağını ve benzeri güzel nasihatlerde bulunur. Sohbet tamam olduktan sonra hatip efendinin odasına geçilir. Sultan Nureddin Zengi'ye (r.a.) niçin daima üzüntülü olduğu ve güldüğünün görülmediği lisan-ı münasiple sorulur.

Adil Sultan orada bulunanların huzurunda hatip efendiye şöyle der:

"Siz böyle diyorsunuz amma şunu biliniz; ben Allah'a yemin ederim ki İslâm ülkelerinin herhangi bir yerinde istilacı ve inkârcılar, Müslümanların toprakları üzerinde dolaştıkları sürece, Allah Teâlâ'nın beni güler yüzle görmesi hususunda Allah (c.c.)'tan hayâ ederim, (utanırım) ve gülemem cevabını vermiştir."

İnkârcılar (ehl-i küfür), İslâm toplumlarına veya İslâm ülkelerinden herhangi birine saldırır ise bu zulmü ortadan kaldırmak bütün Müslümanlar için bir görevdir. Gasıpların zulmünden Müslüman ülkelerini ve Müslüman halkı kurtarmak için çalışmak bütün Müslümanların görevidir. Aklı eren her Müslüman'ın Sultan Nureddin Zengi gibi İslâmî bilince sahip olması zorunludur.

Ancak böyle olduğu takdirde Müslümanlar güven içinde olur; dinî ve dünyevî görevlerini kemaliyle yerine getirebilirler. Bunu temin etmek akl-ı selim sahibi bütün Müslümanların üzerine farzdır.

Nureddin Zengî (v. 569/1174) "İlâ-i Kelimetullah" (Allah kelimesinin en üstün olması) için görevini yapmış, Allah yolunda şehit olmayı en büyük gaye bilmiş ve M. 1174 tarihinde rahmet-i Rahmana kavuşmuştur. -Allah Teâlâ onun kabrini nurlandırsın.- Şeref ve üstünlük ancak İslâmiyet'tedir. Allah (c.c.) her şeyden büyüktür. İzzet ve şeref (üstünlük) Allah Teâlâ'nındır, resulünündür, müminlerindir.

e. Şehitlik

Kur'an-ı Kerim'de müjdelendiği üzere:

"Allah yolunda öldürülenlere (şehit edilen kimseler hakkında) ölülerdir demeyin. Hayır, aksine onlar diridirler. Lakin (siz o hayatı) anlayamazsınız" buyurulmuştur.[58]

Bu ilahî teminat ve müjdeleri bildikleri ve buna kesin olarak inandıkları içindir ki müminler: "İlâ-i Kelimetullah" "Allah sözünün, dininin" üstün olduğunu göstermek için saldırgan düşmana karşı yeri geldiğinde -Allah yolunda- canlarını feda etmeyi şeref bilirler; çünkü şehadet rütbesi müminler için rütbelerin en üstünüdür. Bedir, Uhut, Çanakkale ve benzerlerini hatırlamak bu konu için yeterlidir.

Bunun içindir ki müminler böyle bir zaruret ile (saldırgan düşmanla) karşılaştıklarında düşmanın zararını önlemeyi bir fariza bilirler. Ve bu görevi yerine getirmeyi sabır ve cesaretle karşılarlar. Her mümin bilir ki gazilik rütbesi üstün bir rütbedir ve bir ibadettir. Şehitlik ise en üstün rütbedir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

---

58 Bakara, 2/154.

"Allah yolunda cihad etmek üzere evinden ayrılan ve bu seferi ancak Allah yolunda cihad için yapan kişi, şehit olursa Allah Teâlâ onu cennete koyacaktır; evine dönecek olursa en büyük mükâfata nail kılacaktır"[59] buyurmuşlardır.

Çünkü o kimse Allah'a iman ettiği; Resulünü tasdik ettiği ve bu cihadın hak olduğuna inandığı için bu yolculuğa çıkmıştır.

Yine müminler bilirler ki Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"İki göz var ki onlara ateş dokunmayacaktır. Biri Allah korkusundan ağlayan, diğeri Allah yolunda nöbet tutup uykusuz kalan gözdür"[60] buyurmuştur.

Bu müjdeler bilindiği içindir ki askerlik görevi en ulvî görevlerden biridir ve Anadolu'da askerlik, (peygamber ocağı) olarak adlandırılmaktadır. Bütün bu görevlerin, niyet ve amaçların Cenab-ı Hak'kın rızasına ve sevgisine erişmek için olması gereklidir.

Hadis-i şerifin devamında:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : "أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِلَيْلَةٍ أَفْضَلَ مِنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ: حَارِسٌ حَرَسَ فِي أَرْضِ خَوْفٍ لَعَلَّهُ أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهِ".

"Size Kadir Gecesi'nden daha üstün değerde bir geceyi bildireyim mi? Dikkat ediniz ve biliniz ki mücahit kimsenin hudutta düşmana karşı müminleri muhafaza için korkulu bir yerde nöbet bekleyip uyanık bulunduğu gecedir. Belki de o kimse ailesine dönemeyecektir."[61]

Diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

---

59 Ebu Dâvûd, *"Cihad"*, 42. Ayrıca bkz. Buhârî, *"Cihad"*, 7; Muvatta, *"Cihad"*, 1
60 Tirmizî, *"Fezâilu'l-Cihad"*, 12.
61 Hakim, *Müstedrek*, II, 348.

مَنْ رَابَطَ يَوْمًا وَلَيْلَةً فِي سَبِيلِ اللهِ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَمَنْ مَاتَ مُرَابِطًا أُجْرِيَ لَهُ مِثْلُ ذٰلِكَ مِنَ الأَجْرِ وَأُجْرِيَ عَلَيْهِ الرِّزْقُ وَأَمِنَ مِنَ الْفَتَّانِ

"Kim müminlerin huzur ve güveni için hudutta (cephede) bir gün ve bir gece nöbet bekler ise bir ay oruç tutmuş ve ay boyu namaz kılmış gibi sevap alır. Kim de nöbet tutarken ölürse aynı sevabı kazanır. Allah ona bol bol rızık verir ve kabir azabından emin olur."[62]

Diğer taraftan cihad farizasını yerine getirmeyi terk etmenin veya düşmandan kaçmanın günahı çok ağırdır. Müminler bu gerçeği bilirler ve düşmana karşı cihatta sebat gösterirler; düşmanı yıldırıp zafere ulaşırlar. Bu hususta Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in şöyle buyurduğu bildirilmiştir:

عَنْ ثَوْبَانَ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : " ثَلاثَةٌ لا يَنْفَعُ مَعَهُنَّ عَمَلٌ : الشِّرْكُ بِاللهِ ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ ، وَالْفِرَارُ مِنَ الزَّحْفِ. "

"Üç fena durum vardır ki o durumlar ile hiçbir amel insana fayda vermez. Bunlar da:

1. Allah'a ortak koşmak.

2. Ana babaya isyan etmek.

3. Bir de savaşta düşmandan kaçmaktır."[63]

13- On Altıncı Ayet

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللهَ بِدِينِكُمْ وَاللهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

62 Nesâî, *"Cihad"*, 39.

63 *Mirkatü'l Mefatih Şerhü'l Mişkât*, VII, s. 111; Taberanî, *Mu'cemü'l Kebir*, II, 113.

(Resulüm!) De ki siz dininizi (dindarlığınızı) Allah'a mı bildiriyor sunuz? Hâlbuki Allah, göklerde ve yerde olanları bilir. Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir."

Allah Teâlâ'ya hiçbir şey gizli değildir. O, gayıp âlemini de fizik âlemini de hakkiyle bilendir. O, görüleni de görülmeyeni de bilir. O çok büyüktür ve yücedir.

Gerçek şudur ki ne yerde ve ne de gökte hiçbir şey Allah Teâlâ'ya gizli değildir; her şey O'nun ilmi dâhilindedir. O gözlerin hain bakışını da kalplerin gizlediğini de bilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

"And olsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine neler fısıldadığını da biliriz ve biz ona (insana ilim, irade ve kudretimizle) şah damarından daha yakınız".[64]

Diğer bir ayet-i kerimede ise şöyle buyurulmuştur:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا وَلاَ حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٥٩﴾

"Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki tek bir daneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."[65]

64 Kaf, 50/16.
65 En'am, 8/59.

Bu gerçekler başta bilgi ve akl-ı selim sahibi insanlar olmak üzere bütün beşeriyete duyurulmuştur.

Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; O'nun ilmi geniştir; sonsuzdur; her şeyi kuşatmıştır. O, her şeyi görüp gözeten ve koruyandır. O'nun ilminden, görüp gözetmesinden hiçbir şey hariç değildir. Zerreler (atomlar), onlardan daha küçük veya daha büyük neler varsa ve ne olursa olsun, Allah Teâlâ'ya gizli değildir.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

Meal: "*(Ey insanlar!) rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.*"[66]

O her şeye galiptir. Her yaptığı ilim ve hikmet iledir.

Allah varlık âleminde olanları ve onlardaki incelikleri de bilir. Onların ne hikmetle yaratıldıklarını, var edildiklerini kemaliyle bilen ancak Allah Teâlâ'dır.

Âlemde zerrelerden en büyük kürelere kadar neler varsa hepsini var eden ve hepsinden haberdar olan O'dur. O'nun ilminden hiçbir şey gizli kalamaz. O, gözlerin hangi maksatla baktığını; kalplerde hangi niyetlerin (amaçların) bulunduğunu bilir.

Yaratan bilmez olur mu? O, latiftir. (En ince ve en gizli olanları bilir ve hepsinden) haberdardır, çünkü göklerde ve yerde ve ikisi arasında bulunanların, toprağın altında olanların hepsi O'nundur. Allah, kendisinden başka ilah olmayan yüce zattır. En güzel isimler de O'na mahsustur.

---

66 Âl-i İmrân, 3/6.

Yukarıda iki ayet-i kerimenin mealleri verilirken zikredildiği üzere Esedoğullarından bir kısım kimseler Resul-i Ekrem Efendimize geldiler. Kendilerinin: "İman ettiklerini" iddia ettiler.

Allah Teâlâ onların "iman ettik" şeklindeki iddialarını reddetti ve şöyle buyurdu:

"Onlar iman ettik dediler, Resulüm! De ki: Siz iman etmediniz; lakin biz İslâm olduk (görünürde İslâm'a girdik, teslimiyet gösterdik) deyiniz. Çünkü şu ana kadar iman, sizin kalplerinize girmedi. Eğer siz Allah'a ve resulüne itaat ederseniz Allah sizin amelleriniz (in sevabından) hiçbir şey eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok rahmet edendir."

Bu ayet-i kerimeden sonra gelen ayette ise Allah Teâlâ imanın hakikatini ve gerçek müminlerin vasıflarını bildirdi ve şöyle buyurdu:

"Kâmil müminler, ancak o kimselerdir ki onlar Allah'a ve resulüne iman ettiler. Sonra da bu imanlarında asla şüphe etmediler. Ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad ettiler. İman iddiasında sadık olanlar işte onlardır."

Esedoğullarından Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize gelip biz iman ettik diyen kimseler, bu ayet-i kerimeyi işittiklerinde Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize geldiler. Ve yemin edip şöyle dediler: "Biz doğru söylüyoruz; biz iman etmiş kimseleriz..."

Onların bu iddialarını Allah Teâlâ reddetti ve şöyle buyurdu: *"(Resulüm!) Onlara de ki: Siz dininizi Allah'a mı bildiriyorsunuz? Hâlbuki Allah göklerde ve yerde ne varsa onların hepsini bilir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir."*

Yani siz dininizi, dindarlığınızı Allah Teâlâ'ya mı bildiriyor, haber veriyorsunuz? Allah (c.c.) sizin durumunuzun ne olduğunu biliyor; onları sizin bildirmenize ve başka hiçbir varlığın bildirmesine O'nun ihtiyacı yoktur.

Ayet-i kerimedeki istifham (soru) edatı hem tevbih yani onları azarlamak ve hem de onların bu davranışlarını red ve inkâr içindir. Yani Allah Teâlâ gizli, açık her şeyi bildiği halde siz dininizi, dindarlığınızı Yüce Allah'a bildirmek istiyorsunuz. Hâlbuki göklerde ve yerde ne varsa Allah (c.c.) hepsini bilir; çünkü O her şeyi hakkıyla bilendir.

14- On Yedinci ve On Sekizinci Ayetler

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

"(Resulüm!) Onlar İslâm'a girdiklerini se-nin başına kakıyorlar. Onlara de ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer siz inandık dediğiniz (sözünüzde) sadık insanlar iseniz, bilakis sizi imana erdirdiği için Allah size minnet eder."

Şüphesiz ki göklerin ve yerin gaybını, sırlarını (gizliliklerini) Allah bilir. (Ve biliniz ki) Allah ne yaparsanız onları da hakkıyla görendir.

Hafız Ebu Bekir el-Bezzar'ın Abdullah b. Abbas'tan (ra.) rivayet ettiğine göre:

"Esedoğulları Resulullah (s.a.s.)'a geldiler. Ve biz İslâm olduk, ailelerimizle, ağırlıklarımızla sana geldik; diğer Araplar gibi sana karşı da savaşmadık... dediler." Resulullah Efendimiz (s.a.s.):

"Onların ilmi azdır, şeytan onların lisanı ile konuşuyor", buyurdu. Bunun üzerine yukarıda meali verilen on yedinci ayet-i kerime nazil oldu.

O bedevîler Müslüman olduklarını ve onlara göre İslâm'a böylece yardımda bulunduklarını -bilgisizlikleri ve gurura kapılmaları sebebiyle- Resul-i Ekrem (s.a.s.)'e bir minnet, yapılmış bir iyilik olarak değerlendirdiler.

Allah Teâlâ onların bu davranışlarını reddetti ve Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize ayet-i kerimede şöyle buyurdu:

"(Resulüm!) Onlar, İslâm'a girmiş olmalarını sana yapılmış bir iyilik olarak sayıyor; bunu senin başına kakıyorlar. De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın."

Çünkü Müslüman olmanızın iyiliği, kurtuluşa ermeniz ve İslâm'ın kazandırdığı şeref (bunların hepsi) size dönmüş olacaktır. Ve bu nimetler Allah tarafından size ihsan edilmiştir.

Eğer siz: "İman ettik" sözlerinizde doğru iseniz Allah sizi hidayete erdirdiği için minnet Allah'adır."

O nimeti size Allah (c.c.) vermiştir. Bu nimetinden dolayı sizin Allah (c.c.)'a şükretmeniz zorunludur, çünkü her türlü nimet O'ndandır; O'nun ikramıdır.

Onun için o (A'rabîlerin) bedevîlerin İslâm'a girmiş olmalarını Resulullah (s.a.s.) Efendimize yapılmış bir ikram sayarak Müslüman olmalarını Resul-i Erkem'in (s.a.s.) başına kakmalarına hakları yoktur.

Onların bilmeleri gerekir ki en büyük nimet olan İslâm nimetini Allah (c.c.) onlara ihsan etmiştir. Eğer onlar "iman ettik" diye söyledikleri sözlerinde sadık iseler bu büyük nimete karşılık onların Allah'a şükretmeleri gerekir. Ne var ki Allah Teâlâ, onların gerçekte iman etmediklerini bildirdi.

Eğer onlar iman edip Allah'a ve resulüne itaat ederlerse Allah (c.c.) onların amellerinin sevabından hiçbir şey eksiltmeyeceğini bildirdi. Aynı zamanda Allah Teâlâ çok bağışlayıcı ve çok rahmet edici olduğunu da beyan buyurmuştur.

Eğer onlar (o bedevîler), iman davasında sadık iseler bilmelidirler ki iman nimeti en büyük nimettir. O halde ey bedevîler! Bu büyük nimetinden dolayı sizin -ve bütün insanların- her an Allah Teâlâ'ya şükretmeniz lazımdır. Hamd ve şükür, O'nun hakkıdır.

Şu gerçeği de biliniz ki:

"Şüphesiz Allah göklerin ve yerin gaybını (gizliliklerini) de bilir. Ve siz her ne yaparsanız Allah onları da görendir."

Allah kullarının gizli, açık her hallerini bilir. Hiçbir şey O'na gizli değildir.

Allah Teâlâ sure-i celiledeki bu son ayet-i kerimede bütün kâinatı (varlık âlemini) bildiğini tekrar beyan etmiş ve O'nun ilminin, kudret ve iradesinin bütün yaratılmışları kuşattığını tekrar beyan buyurmuştur.

Bundaki hikmeti O'nun ilminin, kudretinin gizli, açık, görünen, görünmeyen her şeyi kuşattığını bütün insanlara bildirmek içindir.

Her türlü övgü âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Ey Rabbimiz! Yüce zatının azametine layık olacak şekilde sana hamd olsun. Nimetlerin için, lütuf ve ihsanlarından dolayı sana sonsuz şükürler olsun.

Ya Rabb! Takva nimetini bizlere azık ve rızık eyle. Varacağımız mekânımızı cennet eyle; rızanı kazanacağımız şekilde sana şükretmemizi bizlere nasip eyle. Bizlere takva ve vera ihsan eyle. Öyle bir takva ki sana isyandan bizleri korusun. Rızanı kazanabileceğimiz iyilik ve ibadetlere bizleri yöneltsin.

Ya Rabb! Kur'an-ı Hakim'i doğru ve isabetli anlama gücünü bizlere ilham ve ikram eyle. O Kur'an ki onu bizler için bir nur, bir ışık olarak inzal buyurdun; Kur'an'ı müttakiler için şifa, insanlık için bir rahmet ve bir hidayet kıldın. Kur'an kendisine sımsıkı sarılanları her çeşit zararlardan koruyan manevî bir zırh; kendisine uyanları dünya ve ahirette kurtuluşa götüren bir rehberdir.

Ya Rabb! Sen bizden razı olacağın şekilde Kur'an'ın emrine uymayı ve onun bildirdiği güzel ahlakı yaşamayı bizlere ihsan eyle.

Ey Rabbimiz! Yaratılmışların en hayırlısı, Resullerinin efendisi Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'e salât ve selam kılmanı senden niyaz ederiz.

Ya Rabb! O Resul ki sen O'nu bütün insanlığa bir müjdeci, bir uyarıcı ve rahmet olarak gönderdin. O'na, O'nun âl ve ashabına ve bir de büyük hesap gününe kadar O'nun getirdiği davete (sırat-ı müstakime) insanları davet edenler üzerine ve onlara uyanlara sonsuz salât ve selam olsun. Âmîn.

AHMED B. HANBEL, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, (v. 241/855); *el-Müsned: (el-Fethu'r-Rabbani Tertibi)*, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.s.

ALÛSÎ, Ebü's-Sena Şehabeddin Mahmûd b. Abdullah, (v. 1270/1854) *Ruhü'l-Meâni fî Tefsi-ri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.s.

AYNÎ, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefi (v. 855/1451) *Umdetü'l-Kari Şerhi Sahihi'l-Buhari*, Kahire: İdaretü't-Tıbaati'l-Müniriyye, t.s.

AZİMABADÎ, Ebü't-Tayyib Şemsülhak Muhammed b. Emir Ali, (v. 1329/1911); *Avnü'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebî Davud*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.

BEYZAVÎ, Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed, (V. 685/1286), *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1302.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, (v. 1391/1971) *Tefsir Tarihi, I-II*, Ankara: Diyanet İşleri Reisliği, 1955.

BUHARÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *el-Edebü'l-Müfred*, Kahire: Matbaa-i Selefiyye, 1388.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *Sahih-i Buharî*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1313.

CESSAS, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, (v. 370/981); *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dârülhilâfeti'l-Aliyye: Matbaatü'l-Evkafi'l-İslâmiyye, 1330.

EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani, (v. 275/889), *Sünenu Ebî Dâvûd*, Beyrut: Daru İhyai's-Sünneti'n-Nebeviyye, ts.

EBÛ'S-SUÛD EFENDİ; Kadı'l-Kudat Muhammed b. Muhammed el-İmadî, (v. 982/1574), *İrşad-ı Akl-ı Selim İla Mezây-ı Kitabi'l-Kerîm*, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türasi'l-Arabî, ts.

GAZZALÎ, Ebû Hamid Huccetü'l-İslam Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111) *İhyau Ulumi'd-Din*, İstanbul 1307.

GÜMÜŞHANEVÎ, Ahmet Ziyaeddin Nakşibendî, (v. 1311/1893) *Ramuzü'l-Ehâdîs*, İstanbul 1326.

HAFACÎ, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer (v. 1069/1659), *Hâşiyetü'ş-Şihab ale'l-Beyzavi = İnayetü'l-Kadi ve kifayetü'r-Râzî = Hâşiye ala Tefsiri'l-Beyzavi,* Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslamiyye, ts.

HAKİM en-NİSABURÎ, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hakim, (v. 405/1014), *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, Beyrut 1342.

HAZİN, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdadi, (v. 741/1341) *Lübabü't-Te'vil fî Meani't-Tenzil = Tefsirü'l-Hazin*, Kahire: Matbaatü'l-İstikame, 1955.

HEYSEMÎ, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman, (v. 807/1405) *Mecmaü'z-Ze-vaid ve Menbaü'l-Fevaid*, Beyrut 1967.

el-HİNDÎ, Alauddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han Müttaki, (v. 975/1567) *Kenzü'l-Ummal fî Süneni'l-Akval ve'l-Ef'al*, Beyrut 1979.

el-İSFAHANÎ, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb (v. 502/1108), *el-Müfredâtü El-Fazi'l-Kur'an*, Dımeşk: Daru'l-Kalem, 1992.

İBN HACER el-ASKALANÎ, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, (v. 852/1449); *Fethü'l-Bari bi-Şerhi Sahihi'l-Buhari*, Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, t.s.

İBNU'L-ESÎR el-Cezerî, (v. 606/1210), *Câmiü'l-Usul min Ehâdîsi'r-Resul,* Beyrut: Darü'l-Fikr, ts.

İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, (v. 213/828), *es-Siretü'n-Nebevî*, Kahire, 1955.

İBN KESİR, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, (v. 774/ 1373). *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1969/1388.

el-KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, (v. 671/1273), *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an,* tsh. Ahmed Abdülalim Berduni. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1967.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini, (v. 273/887); *Sünenu İbn Mâce*, Kahire: Darü İhyai Kütübi'l-Arabiyye, 1951.

İBNÜ'L-ESİR, Ebü's-Saadat Mecdüddin Mübarek b. Muhammed, (v. 606/1210); *en-Nihaye fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1963.

KARAHİSARÎ, Ahmet Rıfat b. Osman Hilmi, *Mecmua mine't-Tefâsir,* Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, ts.

el-KEFEVÎ, Eyyub b. Musa el-Hüseyni Ebü'l-Beka, (v. 1095/1684) *Külliyyatu Ebi'l-Beka,* Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

el-KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, (v. 671/1273), *El-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, tsh. Ahmed Abdülalim Berduni. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1967.

MALİK B. ENES, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri, (v. 179/795); *El-Muvatta'*, Kahire, t.s.

MÜNZİRÎ, Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdülkavi, (v. 656/1258). *et-Tergib ve't-Terhib*, tahkik Mustafa Muhammed Amara, Kahire: Şeriketu Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, 1933.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi b. el-Haccac; (v. 261/875). *Sahih-i Müslim*, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1956.

NASİF, Mansur Ali. *et-Tacü'l-Câmi' li'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Resul*, I-V, Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1961.

NESAÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, (v. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî*. 1930/1348 (Kahire: el-Matbaatü'l-Mısriyye) 1 c.' de 1-2. c.

NESEFÎ, Ebü'l-Berekat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, (v. 710/1310), *Tefsirü'n- Nesefi = Medarikü't-Tenzil Ve Hakaiki't-Te'vil*; Kahire: Matbaatü'l-İstikame, 1955.

en-NEVEVÎ, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Muri (v. 676/1277), *Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi,* Beyrut: Darü'l Fikr, 1995.

NEVEVÎ; Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Muri, (v. 676/1277), *Riyazü's-Salihin*, Kahire: Matbaatü'l-İstikame, t.s.

SABUNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Beyrut: Dârü'l-Kur'ani'l-Kerim, 1981.

SAVVAF, Muhammed Mahmud, *Fatihatü'l-Kur'ân ve Cüz'ü Amme: el-Hatim li'l-Kur'ân: Tefsir,* Mekke: Rabıtatü'l-Alemi'l-İslamî, ts.

SUYUTÎ, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (v. 911/1505)- *Mahallî*, Celaleddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed eş-Şafii, *Tefsirü'l-Celaleyn*, Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.s.

SUYUTÎ, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (v. 911/1505), *ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsiri'l-Me'sur,* Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, [t.y.)

________, Tarihü'l-Hulefa, thk., Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire: *el-Mektebetü't-Ticareti'l-Kübra*, 1969.

________, ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsiri'l-Me'sur, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.s.

________, *Camiü's-Sagir*, Kahire, 1954.

________, *el-İtkan Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Matbaatü'l-Hicazi, 1948.

SAVVAF, Muhammed Mahmud, *Nazarât fî Sureti'l-Hucurât*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.

ŞEHRİSTANÎ, Ebü'l-Feth Taceddin Muhammed b. Abdülkerim (v. 548/1153); *el-Milel ve'n-Nihal*; Kahire: Matbaatü'l-Hicazi, H. 1368.

TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım, Süleyman b. Eyyub el-Lahmi, (v. 360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebir*, Beyrut 1985.

TEBRİZÎ, Ebû Abdullah Veliyyüddin Muhammed b. Abdullah, (v. 741/1340) *Mişkatü'l-Mesabih*, I-III, tahkik Muhammed Nasırüddin Elbani, Dımaşk: *el-Mektebetü'l-İslâmiyye*, 1961/1380.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, (v. 279/892; *el-Câmiü's-Sahih*, Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1954.

VAHİDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed en-Nisaburî. (v. 468/1076), *Esbab-ı Nüzul: Kur'an-ı Kerim'in İniş Sebepleri*, trc. Necati, Tetik - Necdet Çağıl, İhtar Yayıncılık, Erzurum, ts.

ZEBİDÎ, Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif, (v. 893/1488) *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, trc. Ahmet-Naim-Kamil Miras, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1928-1948.

ZEMAHŞERÎ, Ebü'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed (v. 538/1144), *el-Keşşaf, An Hakaikı Gavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fî Vücuhi't-Te'vil*, Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1998.

ZERKEŞÎ, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah (v. 794/1392), *el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1972.

ZUHAYLÎ, Dr. Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Muasır, 1991.

10. Diyanet İşleri Başkanı olan Lütfi Doğan, 1930 yılında Gümüşhane'nin Kelkit (şimdi ise Köse) ilçesine bağlı Salyazı Beldesi'nde doğdu. Babası Mehmet Fehmi Efendi, Annesi Pullu Hatun'dur.

Hafızlığını 1942 yılında büyük dayısı Hafız Fevzi Efendi'den tamamladı. Ayrıca Hacı Hasan Efendi'den tecvid dersleri okudu. 1944 yılında Samsun'da Hafız Muhyiddin Efendi'den kıraat dersleri aldı. Aynı yılın sonunda Salyazı'da Müderris Abdurrahman İncesulu Efendi'den özel Arapça öğrenimi gördü. Gümüşhane Eski Müftüsü M. Rağıb İmamoğlu'ndan Arap Dili ve Edebiyatı ile özel dinî dersler aldı.

Gümüşhane'de hariçten ilkokulu bitirdi. 1950-1952 yılları arasında askerlik görevini tamamladı ve bu arada Gümüşhane Müftüsü M. Rağıb İmamoğlu'ndan özel olarak dinî ilimler tahsiline devam etti ve icazet aldı. Askerlik dönüşü Gümüşhane Özcan Mahallesi imam-hatibi olarak göreve başladı.

1954 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açtığı müftülük imtihanını kazanarak Kemah İlçe Müftülüğüne atandı. Ardından 1960 yılında da Erzincan İl Müftülüğüne tayin edildi. Aynı yıllarda hariçten Ortaokul ve Erzincan Lisesini bitirdi. 1965 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Ankara Müftü Yardımcılığı ve Ankara Vaizliği görevlerinden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettişliği görevine atandı. 1966'da Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi oldu. Bu görevde bulunurken, 1967'de Diyanet İşleri Başkan Yardımcılı-

ğına tayin edildi. 15 Ocak 1968 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı görevine vekâleten atanan Lütfi Doğan, bu görevi 25 Ağustos 1972 tarihine kadar yürüttü. Ayrıca Başkanlık Müşavirliği görevinde bulundu.

1973-1980 yılları arasında Erzurum'dan iki defa senatör seçildi. 12 Eylül 1980 tarihine kadar TBMM Erzurum Senatörü olarak görev yaptı. Ekim 1991'de Gümüşhane'den Milletvekili seçildi. 19. 20. ve 21. dönem milletvekili olarak TBMM'de görev yaptı.

1987 yılında bir kısım arkadaşı ile birlikte "İslâmî İlimleri Araştırma ve Yayma Vakfı"nı kurdu. Doğan, halen Ankara'da ikamet etmekte ve sözü edilen vakıf hizmetleriyle ilgilenmektedir.

Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Lütfi Doğan, evli ve sekiz çocuk babasıdır.

1. *Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler: Huzur ve Saadetin Esasları*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1988.

2. *Tafsilü'n-Neş'eteyn ve Tahsilü's-Saadeteyn (Mutluluğun Kazanılması)*, Ragıb el-İsfahani, 502/1108; çev. Lütfi Doğan,. Fatih Gençlik Vakfı, İstanbul 1974.

3. *Cihad ile İlgili Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şerifler*, İslami İlimleri Araştırma ve Yayma Vakfı, Ankara 1989.

4. *Makalelerim, I-II*, İslami İlimleri Araştırma ve Yayma Vakfı, Ankara 2001.

5. *Ramuzü'l-ehâdîs*, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, Yayına hazırlayan, Lütfi Doğan - M. Cevad Akşit, Milsan Basın San. A.Ş., İstanbul 1982.

6. *Kütüb-ü Sitte Müelliflerinin Hâl Tercümeleri*, (Mezuniyet Tezi)

7. *Sünnetin Işığında İslam Ahlakının Esasları: 63 Hadis-i Şerif ve Açıklamaları*, İslami İlimleri Araştırma ve Y

8. Çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleler.